

eleg. gen.

281 a
2

Neumayr

+
Ex Libris Bartholomaei
Zirngibel hunc temporis
Rhetorices 2da studio
Stranbingd.

A 7 año 7A.

<36632032720018

<36632032720018

Bayer. Staatsbibliothek

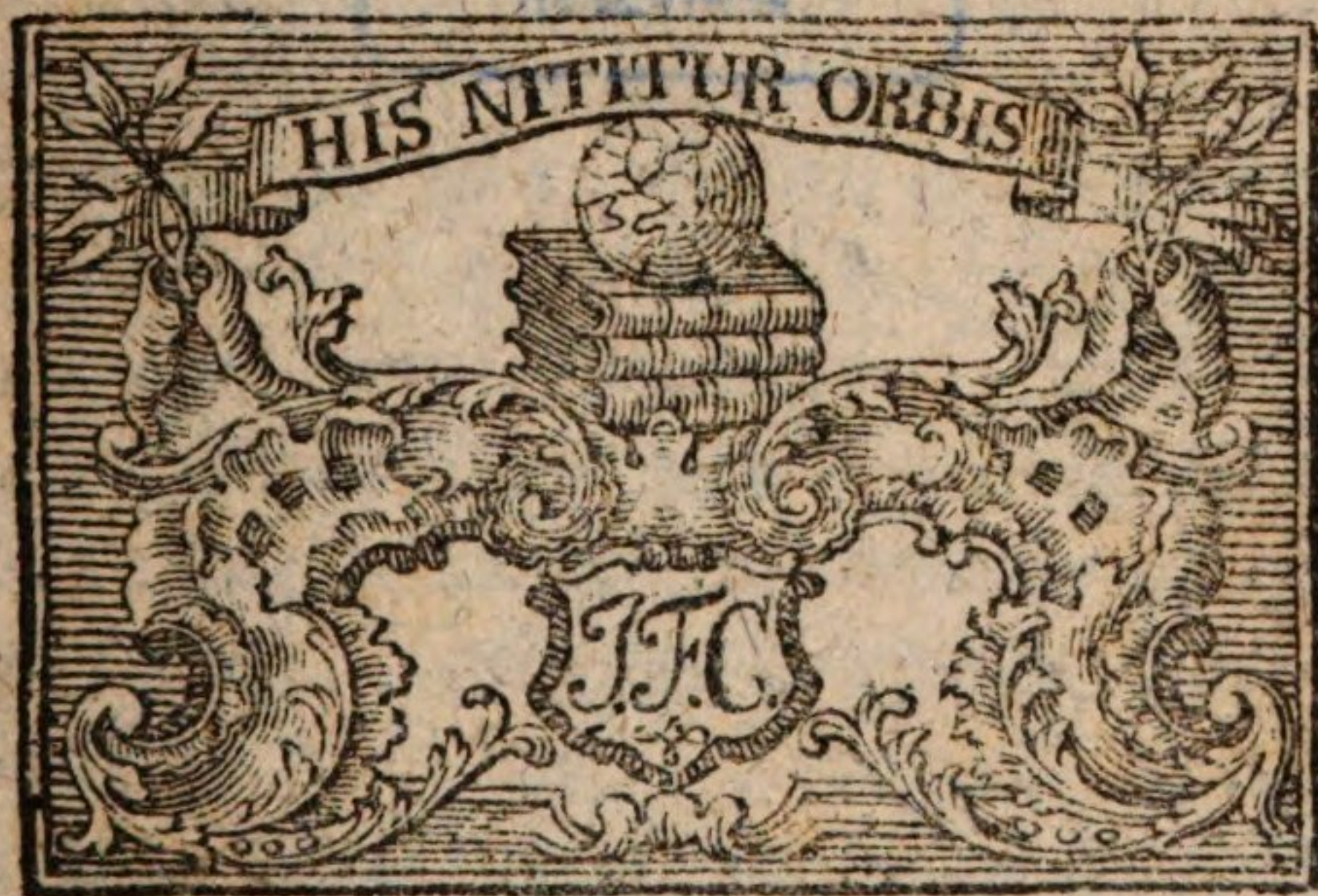
Constitit 30 Nr.

6. 3

IDEA RHETORICÆ,

SIVE
METHODICA
INSTITUTIO
DE
PRÆCEPTIS, PRAXI,
ET USU ARTIS
QUOTIDIANO; CIVILI,

AC
ECCLESIASTICO,
AUCTORE
P. FRANCISCO NEUMAYR, Soc. J.

QUINTA EDITIO AUCTION.

Augustæ, & Ingolstadii

Sumptibus Joan. Franc. Xav. Grätz Bibl. Acad.
Anno 1768.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

Nunc sive, qui volet, eum PHILOSOPHUM, qui copiam nobis rerum, orationisque tradat, per me appellat ORATOREM licet: sive hunc ORATOREM, quem ego dico Sapientiam JUNCTAM habere eloquentiae, PHILOSOPHUM appellare malit, non impediam: dummodo hoc constet, neque INFANTIAM ejus, qui rem NORIT, sed eam explicare DICENDO non queat; neque INSCITIAM illius, cui RES non suppetit VERBA non desint, esse laudandam. Quorum si ALTERUM sit optandum, malim equidem INDISERTAM PRUDENTIAM, quam STULTITIAM LOQUACEM. Sin quærimus, quid UNUM excellat ex omnibus, DOCTO ORATORI palma danda est: quem si patiuntur EUNDEM esse PHILOSOPHUM, sublata controversia est; sin eos disjurgent, hoc erunt inferiores, quod IN ORATORE PERFECTO inest ILLORUM omnis SCIENTIA, in Philosophorum autem cognitione non continuo inest ELOQUENTIA, quæ quamvis contemnatur ab eis, necesse est tamen, aliquem cumulum illorum artibus afferre videatur. Cicero l. 3. de Oratore num. mihi 156. paulo obscurius quidem, sed vere, ac solide.

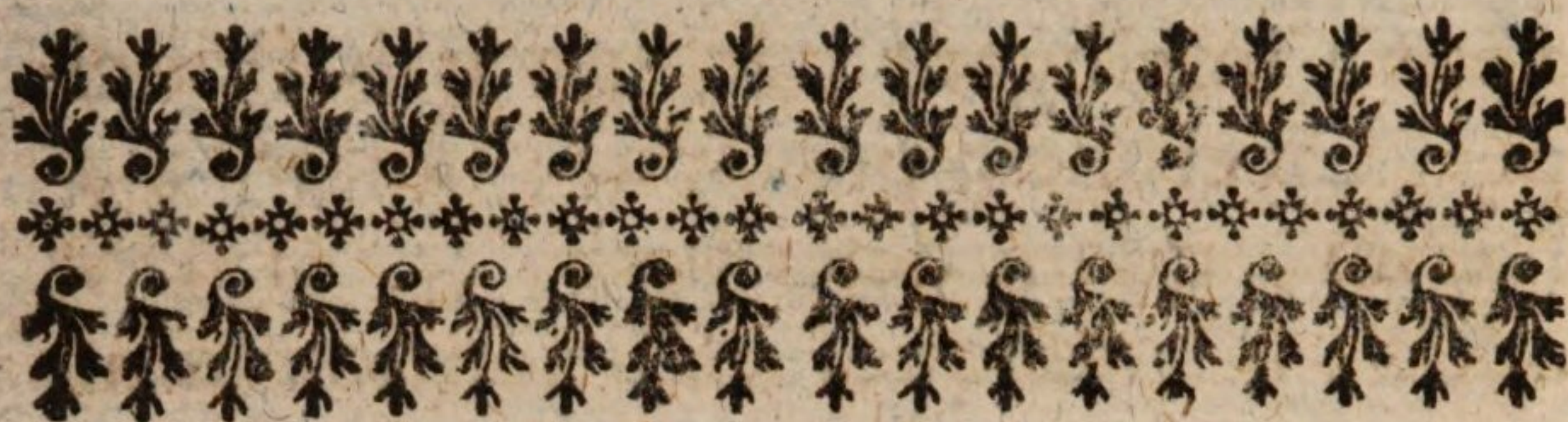
PRÆFATIO.

Lector Benevole.

CUm tot ante me de Arte Rhetorica Scriptoribus me adjungo, tria præsto. 1. PRÆCEPTA, quæ passim congeſta ſunt plurima, in pauciſſima contraho, omiſſisque *arbitrariis* illa ſola expono, quæ ex Eloquentiæ non fucatæ natura, ac ſine *ad perſuadendum ſaltem ſecundum quid* (ut cum Philoſophis loquar) eſſe *neceſſaria* demonſtrantur. 2. PRAXIN, & methodum præceptis utendi, qualem plerique omiſerunt, trado facillimam in exemplis *ubique meis*, eo quod *aliena* ex antiquis Auctoribus alii paſſim collegerint: Tyrones vero facilius *nova*, quam *vete-*

vetera intelligant , & ego artis Principes , Ciceronem præcipue , imitari maluerim , quam describere 3. USUM addo , ostendoque , nulli non hominum generi , etiam nostra ætate , atque *in quavis lingua* (ne quis forte *curam Latinitatis* mihi in hoc opusculo fore *primam* falso existimet) Rhetoricam plurimum emolumenti afferre , ut facilius , feliciusque tum *quotidiana* negotia conficiamus , tum *Civilibus* , *Ecclesiasticisve* ministeriis defungamur. Ita , opinor , fiet , ut tollatur *difficultas* , ac *contemptus* , geminæ causæ , propter quas pauci nobilissimam Artem hilariter discunt , pauciores cum fructu exercent. Sitne prudens spes mea , *ab experientia* , quam *a lectione* , ut iudices , malim , Interim *quid sis lecturus* , ex Synopsi intellige , quam pro formanda *vera de Arte* *Idea* subjicio.

SYNOPSIS
INSTITUTIONIS,
ET
ARTIS IDEA.

LIBER I.

*Præcepta, Praxis, & Usus Rhe-
toricæ Delectantis.*

PRÆCEPTUM I.

*Stylus Oratorius debet esse
copiosus.*

§. I.

Exemplum Styli copiosi per adjectio-
nem verborum,

Fol. 4

§. II.

§. II.

Exemplum Styli copiosi per variationem vocum. 6

§. III.

Exemplum Styli copiosi per multiplicationem sententiæ. 8

PRÆCEPTUM II.

Stylus Oratorius debet esse numerosus.

§. I.

Exempla Periodorum ex locis intrinsicis. 10

§. II.

Exempla Periodorum ex locis extrinsecis. 22

§. III.

Exempla Periodorum, unius ex pluribus, & plurium ex una. 25

PRÆCEPTUM III.

*Stylus Oratorius debet esse ornatus
figuris verborum.*

§. I.

Exemplum Styli ornati figuris per Ad-
jectionem. 31

§. II.

Exemplum Styli ornati figuris per De-
tractionem. 34

§. III.

Exemplum Styli ornati figuris per Si-
militudinem vocum. 35

PRÆCEPTUM IV.

*Stylus Oratorius debet esse ornatus
figuris sententiarum.*

§. I.

Exemplum Styli ornati per figuras do-
centes. 37

§. II.

Exemplum Styli ornati per figuras de-
lectantes. 40

§. III.

§. III.

Exemplum Styli ornati per figuras mo-
ventes. 51

PRÆCEPTUM V.

*Styli Oratorii elegantia perficitur
per transitiones.*

§. I.

Exempla Transitionum per formulas
vulgares. 61

§. II.

Exempla Transitionum per Insinua-
tionem. 62

§. III.

Exempla Transitionum per figuras. 64

Usus Rhetoricæ Delectantis.

Usus Styli copiosi.	5
Usus Styli varii.	8
Usus Styli incisi.	9
Usus Styli periodi.	30
Usus Figurarum in verbis.	36
Usus figurarum docentium.	37
Usus figurarum delectantium.	45
Usus figurarum moventium.	51
Usus Transitionum.	60

LIBER II.

*Præcepta, Praxis, & Usus
Rhetoricæ Docentis.*

PRÆCEPTUM I.

*Rhetorica docens utitur Defini-
tione.*

§. I.

Exempla Definitionis a genere, & dif-
ferentia. 67

§. II.

Exempla Definitionis per etymologiam,
& enumerationem partium. 72

§. III.

Exempla Definitionis per causas, effe-
cta, & comparationes. 74

PRÆCEPTUM II.

Rhetorica docens utitur Divisione.

§. I.

Exempla Divisionis ex multiplicatione
Subjecti. 79

§. II.

§. II.

Exempla Divisionis ex multiplicatione
Prædicati. 81

§. III.

Exempla Divisionis ex multiplicatione
rationum. 82

PRÆCEPTUM III.

*Rhetorica docens utitur Argumen-
tatione.*

§. I.

Exemplum Syllogismi Rhetorici. 85

§. II.

Exemplum Dilemmatis. 90

§. III.

Exemplum Soritis. 92

PRÆCEPTUM IV.

*Rhetorica docens utitur Confu-
tatione.*

§. I.

Exemplum Confutationis per negatio-
nem. 99

§. II.

§. II.

Exemplum Confutationis per Eleva-
tionem. 101

§. III.

Exemplum Confutationis per Distin-
ctionem. 103

§. IV.

Exemplum Confutationis per Retor-
sionem. 104

PRÆCEPTUM V.

*Argumentatio Rhetorica differt
a Philosophica.*

§. I.

Exemplum Argumentationis Perio-
dicæ. 107

§. II.

Exemplum Argumentationis figura-
tæ. 109

§. III.

Exemplum Argumentationis ex figu-
ris, & periodis mixtæ. 111

§. IV.

Exemplum Dilemmatis ornati. 114

§. V.

Exemplum Soritis ornatae. 116

Usus

Usus Rhetoricæ docentis.

Ad Dissertationem Ethicam.	119
Ad Prolusionem Scholasticam.	121
Ad Problemata.	125

LIBER III.

Præcepta, Praxis, & Usus Rhetoricæ Moventis.

PRÆCEPTUM I.

De Subiecto Affectuum.

§. I.

Exemplum Subiecti dispositi per instructionem.	140
--	-----

§. II.

Exemplum Subiecti dispositi per animi præparationem.	141
--	-----

§. III.

Exemplum Subiecti dispositi per occupationem.	144
---	-----

P R Æ C E P T U M II.

De Objecto Affectuum.

§. I.

Exemplum Objecti propositi per spectaculum. 146

§. II.

Exemplum Objecti propositi per descriptionem. 149

§. III.

Exemplum Objecti propositi per narrationem. 160

P R Æ C E P T U M III.

De Causa Affectuum.

§. I.

Exemplum Causæ propositæ per Amplificationem Aphthonianam. 170

§. II.

Exemplum Causæ propositæ per Amplificationem Quintilianam. 177

§. III.

Exemplum Causæ propositæ per Amplificationem Aristotelicam. 181

Usus Rhetoricæ Moventis.

Usus ad Exordia. 139

Usus ad spectacula. 146

Usus ad descriptionem loci. 151

Ad

Ad Descriptionem rei.	155
Ad Descriptionem personæ.	156
Ufus ad Narrationem fabulæ.	151
Ad Narrationem historiæ.	163
Ad Narrationem Parabolæ.	165
Ad Narrationem Apologi.	166
Ufus ad Chriam.	170
Ad exaggerationem facti.	178
Ad exaggerationem eventus.	181
Ad historiam amplificatam.	187

LIBER IV.

Præcepta, Praxis, & Usus Rhetoricæ Universæ.

PRÆCEPTUM I.

In Inventione Rhetorica debet elucere ingenium.

§. I.

Exemplum Inventionis pro usu Ecclesiastico. 200

§. II.

Exemplum inventionis pro usu civili. 213

§. III.

Exemplum inventionis pro usu quotidiano. 221

PRÆ-

PRÆCEPTUM II.

*In Dispositione Rhetorica debet emi-
nere artificium.*

§. I.

Exemplum Dispositionis Partium. 230

§. II.

Exemplum dispositionis Argumento-
rum. 231

§. III.

Exemplum dispositionis Argumenta-
tionum. 233

PRÆCEPTUM III.

*In Elocutione Rhetorica debet adhi-
beri industria.*

§. I.

Exemplum Elocutionis in sermone
populari. 239

§. II.

Exemplum Elocutionis in sermone so-
lenni. 245

§. III.

Exemplum Elocutionis in Concione. 259

§. IV.

Idea bonæ Concionis. 260

IDEA

IDEA RHETORICÆ,

SIVE

METHODICA INSTITUTIO

De

*Præceptis , Praxi , & Usu
Artis Quotidiano, Civili, ac
Ecclesiastico.*

Rhetorica non est ars *eleganter* garriendi (quod illi videntur existimare , quibus si non unica , præcipua tamen cura verborum est , quæ potest esse ultima) sed est *Ars bene dicendi*. **BENE DICERE** autem est *apte dicere ad persuadendum* : & apte dicit ad persuadendum , qui *dicendo* , per selectissima verba , atque *sententias delectat aures* , *docet intellectum* , *mouet voluntatem*. Hæc tria qui curat , is demum *officium* Oratoris integre curat. Itaque non male facimus , si **PER ORDINEM**
A in

ingeniis etiam non optimis *facilem* progredientes, dividimus Rhetoricam in delectantem, docentem, ac moventem: primumque *de partibus*, postremo *de arte universa* in quatuor libris distinctis tractemus.

LIBER I.

Præcepta, Praxis, & Usus Rhetoricæ Delectantis.

ID, per quod Rhetorica delectat, est Stylus. Stylus est *modus cogitationes mentis explicandi per verba, & sententias apte ad finem*. Proinde *ars bene loquendi* vel involvit, vel supponit *artem bene cogitandi*, quam pro intellectu, docet LOGICA: pro voluntate suppeditat ETHICA: ex utraque *in suum commodum* usurpat RHETORICA, in id omnibus modis intenta, ut, quæ *mens* Oratoris *sive ad docendum, sive ad movendum* apte concepit, sic *lingua* enuntiet, ut in *animum auditoris per aures cum delectatione*, suavique violentia illabantur. Propterea quidquid vel *in verbis*, vel *in nexu verborum* ac *sententiarum delectationi* opponitur: *Stylum* Oratorium vitiat, magis vel minus tamen, prout majus aut minus *fastidium* est, quo auditor afficitur. Ex hac observatione quinque *Præcepta Rhetoricæ delectantis* eruuntur, nempe quod Stylus Oratorius debeat esse
pri-

primo *copiosus*, deinde *numerosus*, præterea ornatus *figuris verborum*, insuper pugnax, & amplus *ex figuris sententiarum*, denique *per elegantes transitiones*, ac *nexus* cohærens. Ad-dunt aliqui, quod debeat esse *emendate la-tinus*. Sed ego hoc præceptum (uti supra jam monui) omitto; tum quia Rhetorica ars est *omnium linguarum*, tum quia etiam *Orator latinus* non raro *prudentius* hanc re-gulam negligit, quam observat (nimirum quoties auditores habet Latinitatis minus peritos) tum quia *Grammaticum esse* non tam est decus Oratoris, quam si non sit, est de-decus. Cætera explicemus.

PRÆCEPTUM I.

Stylus Oratorius debet esse copiosus.

Ratio Præcepti est, quia jejunium & pau-pertas *in verbis* facit, ut Orator audia-tur cum tædio, quod si fit, *de persuasione* est actum. Primus igitur labor Tyronis in eo versetur, ut sibi comparet *copiam verborum*, quod fiet, si aliquamdiu *exerceat* se in obviis propositionibus *copiose* efferendis 1. Per adjectionem verborum. 2. Per variatio-nem vocum. 3. Per multiplicationem sen-tentiæ. *Praxin* per exempla docebo.

§. I.

Exemplum Styli copiosi per adjectionem verborum.

Rhetores non, *ut Philosophi*, propositionis subjectum, prædicatum, & copulam *nude* pronuntiant, e.g. dicentes: *homo est animal rationale*, sed verbo addunt adverbia, *subjecto & prædicato* epitheta, *toti propositioni* plures propositiones *synonimas*, ut *veritas* non solum *intelligatur*, sed etiam *splendeat*, *vivat*, *oblectet*. Preme singulas voces *sententiæ*: singulas inspicere: attende, inter quæ *animalia* homo excellat: expone, quanti sit esse *rationalem*: dic, quanta sit *differentiæ dignitas*. Hæc consideranti *copia verborum* talis se offeret:

Inter tot *animalia* tam *specie diversa*, tam *indole varia*, tam *forma*, *viribus*, *ingenio* per *naturæ liberalitatem* *felicia*, *feliciissimus* homo usu *Rationis*, quam *divinitatis* aliquam particulam haud immerito voces, *solus excellit*, *regium* in omnes belluas *dominatum naturali jure nobilissimæ prærogativæ adeptus*.

Similiter Philosophus dicit: *ubique & semper Scientiæ in æstimatione fuerunt*. Orator figit obtutum in vocabulis *amplificationis verbalis* magis *capacibus*, qualia sunt *ubique*,
sem-

semper, *Scientiæ æstimatio*. Ista explicat *latius*, & dicit: Non fuit *unquam* Sæculum tam infelix, nec *ullibi* tam inculta barbaries, quam non *scientiarum* irradiens splendor & blande *afficeret*, & in sui admirationem, venerationemque quam suaviter, tam potenter abriperet.

Addamus tertium exemplum. *DEUS* amat *innocentes*; ita Philosophus loquitur. Rhetor *uberius* exponit, quid sibi velit vox, *Deus*, quid *amare*, quid *esse innocentem*? & sic loquitur: Optimus *Deus*, etsi omnes homines, sicut creavit ex nihilo, ita cura plane paterna conservat, neminem de gremio suæ dilectionis excludens; *amore* tamen singulari, affectuque teneriore *in illos* rapitur, qui vitam a labe graviore immunem viuentes, quam in sacro fonte acceperunt gratiam, fervare animo, cura summa, & perpetua sollicitudine student.

In similibus sententiis per adjectionem *cum copia*, efferendis per aliquot dies se Tyro exerceat, priusquam studium ad sequentia transferat. Eundem *per gradus* est, quando volare non licet.

Usus præcepti se offert *quotidie*, quoniam arida & exsucca est omnis oratio, in qua non vel coacervantur *sententiæ*, quod fit in stylo *inciso*, vel multiplicantur *verba*, quod facimus, cum utimur *periodico*.

§. II.

Exemplum Styli copiosi per variationem vocum.

EAdem sententia centies *alia*, atque *alia* phrasi efferri potest, si 1. velis variare *casum*, aut *numerum* subjecti, vel prædicati. Si 2. mutes *tempus*, aut *modum* copulæ, sive verbi. 3. Si adhibes *Tropos*, quorum notitiam ex Poësi suppono. 4. Si *cum figuris* loquaris. Exemplum pro *praxi* unum sufficiet in ista sententia: *Cicero est Princeps Oratorum.*

Variabis 1. mutando *casum subjecti*, & dicendo: *Ciceronis* inter Oratores præcipuum nomen est.

2. Variando *numerum subjecti*, sic: *Ciceronem* novi, *Cicerones* non novi; secundus inter Oratores non datur.

3. Ex modo indicativo copulæ formando *infinitivum* hoc modo: Neminem esse ex Oratoribus Ciceroni æqualem, totius Orbis consensus testatur.

4. Per *Synecdochen*, sumendo *speciem pro genere* inter Oratores, & dicendo: Sileat omnis *Demosthenes*, cum Cicero loquitur: Omnis eloquentia, quando ipse auditur, infantia est, & strepitus anseris coram olore.

5. Per *Allegoriam*, sive similitudines dicendo: Eloquentiæ studiosis *facem* illustrissimam

nam Cicero præfert. Hanc *lucem* qui sequuntur, *via regia* in Reginae palatium festinant: qui alios duces habent, certissime aut aberrant, aut veniunt *per ambages*, & tarde.

6. *Per Apostrophen* cum exclamatione: Quanta tua, Marce Tulli, præ Oratorum reliquorum omnium laudibus gloria emicat!

7. *Per plurium figurarum* acervum: Quid est, quod in summo Oratore requirimus? Ingenium felix, iudicium perspicax, maturam prudentiam, magnum animum utique? Ecquis hac laude Ciceroni est par? Quid præterea petimus? artis peritiam nempe, & industriæ robur; utramque libri Ciceronis loquuntur admirabilem omnibus vix alicui imitabilem. Nam ut nihil dicam *de inventione* argumentorum, quæ prudentissime feligebat: nihil *de dispositione* partium, quas sapientissime ordinabat, nihil *de elocutionis* suavitate, quæ erat supra fidem mirabilis: quis vel in eo, in quo maxime eminere Orator debet, intelligo, in concitandis *affectibus* cum Cicerone Oratorem alium audeat comparare? Vita, gratia, pugna, victoria in dicendo si Oratoris gloriam constituunt: enimvero vicisti Cicero: neque adversarios solum, sed æmulos etiam omnes feliciter triumphasti!

Etiam hæc exercitatio *in eadem sententia* varie efferenda diuturnior sit, si fructum velis

lis, cum hac cautela tamen, ut *postrema variatio*, quæ fit *per figuras*, differatur, donec Tyro *de locis & figuris Rhetoricis* rudem saltem Ideam conceperit; alias garrere affuescet, non *dicere*.

Ufus variationis præcipuus est in *orationibus longioribus*, in quibus *propositio* fere *post singula argumenta* repeti debet, & auditoribus inculcari. Id ut facias sine fastidio, fac *varia phrasi*.

§. III.

Exemplum Styli copiosi per multiplicationem sententiæ.

Multiplicatio sententiæ fit, si datam sententiam non mere *asseras*, sed per aliqua argumenta etiam vel *probes*, vel *expli- ces*, sicut vidisti fecisse me in *postrema variatione*, in qua *quomodo Cicero Princeps sit Oratorum*, per *enumerationem partium*, ex quibus officium Oratoris conficitur, explicavi. *Praxis* sine notitia *locorum Rhetoricorum* locum non habet. *Exemplum* tamen in hac sententia do: *Artes politicæ artes pessimæ sunt*. Explico *per effectus*, & *Stylo inciso* quidem, quippe ad quem recte tractandum *multiplicatio sententiæ* præcipuum usum habet. Sic eoloquor ad imitationem Ciceronis pro Archia Poëta:

Artes politicæ artes pessimæ sunt; adolescen-

lescentiam enim corrumpunt, senectutem infamant, felicibus aspirant superbiam, miseris contumaciam, generant in aulis tyrannos, in templis hypocritas, adulatores in curiis, avaros domi, prodigos foris, amicis perfidos, familiaribus graves, sævos pauperibus, omnibus sicut infestos, ita ad abominationem invisos.

Hæc levia videntur; ac fere puerilia. Sed experientia fatis diuturna me docuit, nunquam, aut certe lentissime, maximoque cum labore *stylo masculo* assuefieri in ulla lingua, nisi qui per hanc viam sunt ducti cum mora. Nimia festinatio plerisque nocet, & *saltus* multo magis. Neque enim formabit litteras eleganter, nisi qui diutius *Abecedarius* fuit.

PRÆCEPTUM II.

Stylus Oratorius debet esse numerosus.

Ratio præcepti est, quia inconcinna, & hiulca oratio aures cruciat, multumque detrahit gravitati sententiæ. Est autem numerus *dispositio verborum* ejusmodi, ut cum pompa, gratia, & suavitate auditui illabantur, quod *quo modo* fiat, ab observatione facilius, quam ex præceptis, & præcipue per usum *Periodorum* addisces. Periodos vero dicitur *ambitus verborum*, qui non prius finitur,

tur, quam *perfectus* fit simul & *numerus*, & *sensus* sententiæ. Periodi partes maiores vocantur *membra*, minores *incisa*. Utraque, ut periodum efficiant, debent *per connectentes particulas* inter se cohærere. Exempla, & *praxin*, ut duos parietes una fidelia dealbemus, *per singulos locos*, sive titulos, ex quibus tanquam *ex loculamentis*, argumenta, & *probationes*, atque *explicationes* sententiæ sumuntur, adducam. Ita simul & *usui locorum* assuesces, & *stylum periodicum* tibi reddes familiarem, quin tempus perdas in observandis periodis bimembribus, trimembribus, decussatis, adversativis, exclusivis, causalibus, cæterisque minutiis, a quibus major est cruciatus, quam fructus.

§. I.

Exempla Periodorum ex locis intrinsecis.

A *Definitione*. Definitio est argumentum, quod explicat *naturam rei*, seu quid sit res, & quid non sit. Sit hæc sententia: *Otium fugiendum est juveni*. Interrogo *quare?* sive *quomodo probatur?* responde per definitionem: *quia est pulvinar diaboli*. Ita habes materiam periodi, quam ope *adjectionis* supra explicatæ, addito nexu ex idoneis conjunctionibus sic eloqueris: *Cum otium sit pulvinar diaboli, quod ille sibi ad quietem substernit,*

nit, certus, nullo labore animas ignavice deditas perverti, suaque sponte in interitum ruere; nemo sit juvenum, qui non hoc admirabile vitium omnibus viribus fugiendum sibi, totoque vitæ tempore studiosissime devitandum arbitretur.

A Partium enumeratione. Enumeratio partium fit per nominationem eorum, ex quibus totum componitur. Sit hæc sententia: *Monachium est elegans urbs, quæro; unde probatur? Respondebis a partibus, ex quibus urbis elegantia constituitur, quales sunt situs, ordo, splendor &c. &c. deinde sic formabis periodum: Si omnium opinione urbes elegantes censendæ sunt ecce, quas amœnus in lata, atque frugifera planitie situs commendat: cujus plateæ & spatiosæ sunt, & ab ordine ædium ad normam dispositarum merito speciosæ dicuntur: in qua denique plura se exhibent magnifica ædificia, suo splendore intuentium oculos quasi quodam admirationis fascino ligantia: profecto inter elegantissimas Europæ urbes magnum nomen meretur Monachium, neque facile multas nominabis, quæcum hac Bavaricæ metropoli, sive palatiorum frequentiam, sive magnificentiam templorum, sive monasteriorum speciem, sive turrium majestatem, sive tandem Electoralis Regiæ augustam formam, seriemque singularum partium commodissimo ordine in planitie ad multa milliaria per circuitum*

cuitum se diffundente ædificatum consideres, possit in comparationem venire. Sit altera sententia: *Nemo securus est de salute.* Explica per enumerationem, quid sibi velit vox *nemo*, & dices: *nemo securus est, etsi fidelis, etsi innocens, etsi pœnitens, etsi nobilis, etsi Sacerdos, etsi Religiosus sit &c. &c.* Deinde prodibit hæc, vel similis periodus: *Cum DEUS neque claritatem natalium, neque magnitudinem opum, neque potentie splendorem attendat: Et ad consequendam salutem non modo sola fides non sufficiat, sed neque religiosa professio, neque dignitas sacerdotalis, imo ne innocentia quidem huc usque illæsa, aut pœnitentia de peccatis præteritis solerter acta securitatem homini ullam præstare possit, quod futuris temporibus ullo se crimine reum gehennæ redditurus sit: quis est, qui possit sine solitudine vivere, excusso timore omni, ne forte numerum inter illos constituat, qui a Deo reprobati ad æterna incendia damnabuntur?*

Ab Etymologia. Etymologia est argumentum, quod ab origine nominis ducitur. Sit hæc sententia: *Christianus debet divitias contemnere.* Quæro, quare? Respondebis: quia nomen a Christo habet. Sequetur periodus: *Cum Christus æterni Patris Sapientia viam ad veram felicitatem rectissimam nobis demonstraturus, Et sermone pauperes beatos pronuntiaverit, Et exemplo, quantum in rerum omnium*

omnium egestate ad salutis negotium ex voto agendum momenti sit, tota vita docuerit: quid est, o homo, qui a Christo tibi nomen traxisti, quod adeo opibus inhies, veluti a Magistro tuo beatos esse divites, audivisses doceri.

A Conjugatis. Conjugata sunt argumentum, quod a derivatis ex nomine formatur. Sit hæc sententia: Homo super alios ne se efferat. Quæro: quare? Respondebis: quia hoc est contrarium humanitati. Periodus sic habet: Cum homo ab humo originem traxerit, adeoque hominum omnium par sit naturæ conditio: nihil est minus tolerabile, quam alios præ se velle despiciere: humanitatemque exuisse videtur, cui grave est cum hominibus humaniter agere.

A Genere. Genus est argumentum, quod ducitur ab eo, per quod res cum pluribus convenit. Sit hæc sententia: Homo est nobile opus factoris sui. Quæro: quomodo probas? Respondebis per genus, quia omnis creatura est opus nobile. Periodus: Multa quidem DEUS admirabilis rerum omnium opifex opera produxit, quæ & ipsius summam potentiam in efficiendo, & stupendam sapientiam in ordinando, & nullis terminis conclusam munificentiam in orando quotidie nobis ante oculos ponunt: tamen quod præ cæteris omnibus admirari opus debemus, sumus nos ipsi, quos operum cæterorum

rum

rum omnium uti dominos esse voluit, ita super omnia singulari eminentia decoravit.

A Forma. Forma est argumentum, quod ducitur ab eo, per quod res ab omnibus rebus aliis differt. Sit eadem vere sententia: nihil est nobilius homine. Probabis a forma, hoc est, a specie corporis, & a dotibus animæ, & dices: Etsi homo, sive stature dignitatem, sive majestatem forme, sive membrorum, & corporis totius elegantissimam compagem inspiciamus, ita super cæteras res creatas emineat, ut in ipso vel per primum aspectum, & omnium rerum creatarum compendium, & totius universi dominum facile deprehendas: tamen hæc decora omnia evanescent, reputanda pro nullis, si cum animæ dotibus comparationem instituas, & intellectus ad perscrutandæ naturæ arcana perspicaciam, voluntatis liberrimam quidlibet agendi facultatem, vitæ denique spiritualis, qua proxime ad similitudinem DEI accedimus, ceternitatem attentiore animo contempleris.

A Simili habes periodum in hac sententia: Justus in tribulatione probatur, sicut aurum in igne sic: Sicut illi, qui aurum probare volunt, & a spurio genuinum discernere, ignem adhibent, in quo, quæ durat lamina, & non consumitur, ex optimo auri genere esse conflata putatur: ita ut aliquis vere ac solide justus merito, ac citra erroris periculum possit existimari,

ri, necesse est, ut attendamus, num ille inter adversa ita sibi constet, quemadmodum inter prospera videbatur virtute excellere. Alia est in hac: Otium est mater vitiorum, sicut stagnum bufonum, & ager incultus loliorum. En elocutio: Quanta est luxuries loliorum in agro deserto, quem nullius ruricolæ labor excolit: aut quanta ebullit multitudo bufonum in lacu, quem neque venti movent, neque torrentium exundans aqua agitat, atque commiscet: tantis necesse est vitiis mentem illius sordere, cui labor in odio, otium in deliciis est.

A Dissimili exemplum sit hæc sententia: Pro salute animæ nihil recusandum, Quæro: cur? Respondebis: quia est dissimilis corpori, pro quo tanta ferimus. Jam sic: Si tantus est apud plerosque mortalium corporis ac vitæ amor, ut pro illa, quamvis inter multas miserias trahenda non solum amarissima medicamenta pro cupediis sumere, sed etiam ferrum ac ignem sanandis vulneribus adhibere non dubitent: quis esse potest adeo incurius sui, ut pro animæ salute asserenda modicum quendam laborem suscipere, aut molestiam, quæ forte in vincendis tentationibus se offert, exantlare recuset?

A Contrariis. Contraria sunt Argumentum, quod ducitur ab oppositis, quorum sunt quatuor species: adversa, quæ non possunt simul esse in eodem, ut album & nigrum: privantia, quorum unum est res, alterum ejus privatio, ut

ut lux & tenebræ : *relativa*, quorum *unum sine altero* intelligi non potest, ut Dominus & servus : *negantia* seu contradictoria, quorum unum alterum *negat*, ut album, non album. *Exemplum ab adversis* sit in hac sententia : Deus odit peccatum ; quæro, quomodo ? & respondebis a contrario : sicut amat innocentiam. Inde sequetur hæc periodus : Quantum optimus DEUS, cum sit ipse summa sanctitas, amat innocentes, tenerrimoque affectu fertur in eos, quos videt sollicitos esse, ut, qualem in sacro lavacro acceperunt, servant animam puram, & ab omni graviore noxa immunem : tantum est justissimi Numinis odium, quo adversum illos exardet, qui contempto tantæ Majestatis mandato, ut suis male ordinatis cupiditatibus satisfaciant, scelere aliquo se contaminant, mentemque exhibent divinis oculis execrabili labe fædatam.

Exemplum a privantibus sit in hac sententia : Mors Sanctorum felix. Quæro, quomodo probatur ? Respondebis : quia similis est vitæ. Inde fiet hæc periodus : Qualem quisque vivendi methodum tenet, vel divinis legibus consentaneam, vel peccatis gravibus sine horrore obnoxiam : talem sine dubio mortem obibit, quæ cum sit vitæ Echo, vix repertus est aliquis, qui postquam diu male vixit, tandem bene sit mortuus, aut postquam plures annos sancte egit, in ultimo demum momento lacrymabili conversione

sione a Deo ad diabolum sacrilegus transfuga defecisse compertus sit.

Exemplum a Relativis fit in hac sententia: *Magistri sunt honorandi*, quæro, cur? Respondebis per relativum: quia discipulis debent curam. Hinc periodus fluit, sic: Quo major est cura, & sollicitudo, qua Magister debet invigilare discipulo, ut sive in studio virtutum, sive in cultu scientiarum & bonarum artium progressum faciat, olim in magna reipublicæ commoda redundaturum: eo majorem vicissim discipulus Magistro reverentiam debet, illumque adeo velut Numinis Vicarium suspicere, a cujus doctrina, & saluberrimis præceptis & sua, & multorum aliorum salus sive temporanea, sive æterna sæpe dependeat.

Exemplum a Negantibus fit in hac sententia: *Indocti spernuntur*. Quæro: quomodo probatur? Respondebis per contradictorium: docti æstimantur. Tum sic loquere: Cum illa vivamus tempora, quibus videmus bonarum artium studia adeo efflorere, ut nulla sit cultior gens, quæ non viros his artibus insignes summo honore afficiat, & velut quædam terrestria Numina, aut Oracula Delphica adoret, atque suspiciat: pronum est concludere, quantum noceat sibi, qui de doctrinæ laude comparanda nihil sollicitus annos his studiis aptissimos perdit in nugis, & suis aut opibus, aut sanguini male confidens in unum agere videtur,

*ut nihil agat , seque adeo velut muta statua pur-
pura quidem, & auro nitida , cerebro autem va-
cua , vulgi ludibriis , ac sannis exponat.*

Ab Adjunctis. Adjuncta sunt Argumentum, quod ducitur a circumstantiis , quis , quid , ubi , cur &c. &c. *Quis* significat Personam , de qua est sermo , ejusque dotes , vel vitia five corporis , five animi. *Quid* dicit rem , & ejus species ac partes , aut negotium , quod fit , factum est , vel fiet. *Ubi* indicat locum , sitne profanus , an sacer , publicus an privatus , terrestris an maritimus , obscurus , an celebris , urbs an pagus. *Quibus auxiliis* explicat instrumenta , socios , ministros , media , per quæ aliquid fit. *Cur* complectitur motiva & fines , propter quos aliquid fit. *Quomodo* vero modum , quo aliquid fit , an cito , an lente , studio , an casu , ex ignorantia , an ex malitia , cum ira , an cum gaudio , diligenter , an obiter. Denique *quando* est nota temporis , quo aliquid fit , noctu , an de die , die festo , an non festo , hyeme , an vere , in juventute , an in pueritia , tempore belli , an pacis. Exemplum sit in hac sententia : *Titius occidit Sempronium.* Attende adjuncta , & sequetur talis periodus. *Cum Titius nuperrime colaphi injuriam , qua illum Sempronius affecerat , impotentissime tulerit : aliunde etiam constet , quam sit pronus ad rixas : insuper de nocte*
heri

beri sit visus gladio cinctus obire domum inimici, huiusque facti causam probabilem nullam potuerit afferre, imo ad primam quaestionem velut fulmine attonitus expalluerit: fierine potest, ut adhuc dubitet aliquis, an ipse sit reus cædis, aliæque insuper argumenta requirat, præter tormenta, quibus ad confessionem adigatur, seque ipsum cogatur damnare?

Ab Antecedentibus, & Consequentibus. Antecedentia sunt argumentum, quod ducitur ab iis, quæ rem necessario antecedunt, ut ortus Solis diem. Consequentia sunt argumentum, quod ducitur ab iis, quæ rem necessario sequuntur, ut dies ortum Solis. Exemplum ab antecedentibus fit in hac sententia: *Scipio vincet.* Quæro, unde probatur? Respondebis: *quia sapienter aciem ordinavit.* Hinc est periodus hæc: *Sicut Scipio pro sua sapientia exercitum in ordines adeo provide disposuit, ut & a fronte, & a tergo, & a lateribus hostes minus cautos vehementer possit urgere: ita spes est, relaturum victoriam, cui æqualem vix aliquando legerit, qui etiam veterum historiarum monumenta omnia diligentissime perlustravit.*

Exemplum a consequentibus fit in hac sententia: *Saulus est conversus in Paulum.* Quæro, unde probatur? Respondebis: *quia cessavit persequi Christi cultores.* Periodus: *Cum Saulus, quos prius acerbissimo odio, multisque*

suppliciis persecutus est Christi cultores, jam non modo insectari desierit, sed etiam pro illis publice, & acerrime pugnet: necesse est sane credere, eum mutasse mentem, & a se ipso alienum ex Saulo in Paulum migrasse.

A Repugnantibus. Repugnantia sunt argumentum, quod ducitur ab eo, quod repugnat tali subjecto. Exemplum sit in hac sententia: *Josephus non est reus adulterii.* Quæro, unde probatur? Respondebis: *quia repugnat hoc scelus illius moribus.* Periodus: *Si quis paulo attentius consideret, quam compositis semper moribus Josephus fuerit, quam modestis oculis, quam continente lingua, quam in omni corporis motu honestus & gravis, quam in omni actione modestus ac serius: credere omnino non potest, eum se reum fecisse adulterii, cujus criminis tanta est fæditas, ut ab eo necesse sit abhorrere omnes, quos nondum omnis honestatis oblivio cepit, & furiosa libido penitissime suos fecit.*

A Causis. Causæ sunt argumentum, quod ducitur ab eo, ex quo, vel per quod, vel a quo, vel propter quod aliquid fit; sunt enim quatuor causæ, materialis, formalis efficiens, & finalis. Exemplum sit in hac sententia: *Oportet hominem DEO servire.* Quæro, cur? Respondebis ex quatuor causis. Periodus sequitur: *Si quis serio contemplatur se ipsum, quam sit corpus miserabile, &*
paulo

paulo post in suos pulveres relapsurum, quam contra nobilis sit anima, & nulli unquam morti obnoxia: aut si attendat, quis sit, qui ipsum ex nihilo in hanc lucem produxerit, & quam idem optimus Creator felicem, beatamque vitam sibi servientibus in sæcula futura promiserit: non credo futurum aliquem, qui non certissima conclusione ex his præmissis intelligat, huc sibi omnem curam impendendam esse, ut DEO serium, & constantem, atque ad omnia illius præcepta exactissimum famulatum, hilari, promptoque animo famuletur.

Ab Effectis. Effectus sunt argumentum, quod ducitur ab iis, quæ fiunt a causis. Exemplum sit in hac sententia: Tempus est magni æstimandum. Quæro, cur? Respondedis: quia hæc æstimatio efficit multa commoda. Periodus: Nisi quotidiana nos exempla docerent, quanta temporis pretium digna æstimatione pensantibus commoda eveniant, siue quæ ad corporis bonum pertinent, siue quæ animæ promouent in virtute profectum, & in meritis incrementum: mirari desinerem, adeo a plerisque parum tempus æstimari, ut, non dico horas, dies, hebdomadas, sed menses & annos integros aut male, aut nihil agenda transigant, nec tamen unquam de tanta jactura doleant, aut saltem verbo, quantum perdiderint, se sentire significant.

A Comparationibus. Comparatio est argumentum, quod ducitur a collatione unius dicti, facti, modi, vel causæ, cum dicto, facto, modo, vel causa alia, quod fit vel a minori ad majus, vel a majori ad minus, vel a pari.

Exemplum comparationis a minori ad majus fit in hac sententia: *Petrus non est aptus ad Rhetoricam.* Quæro, cur? Respondebis a minori: quia ne quidem est aptus ad Grammaticam. Periodus: Si experientia constat, Petrum, quamquam & ipse omnem industriam adhibuerit, & Magistri diligentia nunquam fuerit desiderata, tamen in Grammaticæ studio gradum facere ad altiora non potuisse: quæ potest esse probabilis spes, eum in Rhetorica feliciter laboraturum, ubi, quanto ars ipsa difficilior est, tanto & expeditius ingenium, & maturius judicium afferre necesse est?

Exemplum a majori ad minus fit in hac sententia: *Petrus est aptus ad officium scribe.* Quæro, quomodo probatur? Respondebis a majori: quia aptus putatur ad officium judicis, vel advocati. Periodus: Cum Petrus & prudentiæ laude, & egregio in studiis juridicis facto profectu magnam sibi æstimationem pepererit, quin & ab aliquibus ad judicis, ab aliis ad advocati officium postulatus jam fuerit: quis neget, eum officio scribæ fungi posse ita, ut & conceptuum elegantia, & vocum gratia, & rationum momentis, quæ scribenda sunt,

sunt, pro rei dignitate expoliat, ac conceptæ de se existimationi abunde respondeat?

Exemplum a pari fit in hac sententia: *Petrus suspendetur propter furtum aurei. Quæro, cur? Respondebis: quia etiam Paulus ob simile furtum suspensus est. Periodus: Si cum Paulo tanta severitate usi sunt iudices, ut propter unius aurei furtum, nulla sive deprecantium auctoritate, sive miseratione ipsius in attentionem admissa, ad furcam condemnauerint: idem, credo malum timendum esse Petro, postquam ejusdem criminis, temerariam per audaciam, nullaque probabili ratione defensus, se reum fecit.*

§. II.

Exempla Periodorum ex locis extrinsecis.

EX locis extrinsecis sumuntur argumenta, quæ sunt *extra naturam rei*, qualia sunt præjudicia, fama, tormenta, tabulæ, iurandum, testes.

Exemplum a præjudiciis fit in hac sententia: *Deus non parcat peccanti. Quæro, quomodo probatur? Respondebis ex præjudicio: quia Angelis non pepercit. Periodus: Si Deus, quamvis ejus misericordia finem non habet, tamen propter unius peccati labem tanta in Angelos ira exarsit, ut nullo relicto pœnitentiæ spatio, quotquot rei erant, ad unum omnes cælo*

expulſos, in ignes æternos dejecerit: quis ſibi non metuat, ſi animus male conſcius parium, aut majorum ſclerum ſe reum eſſe proclamat, Deique juſtiſſimam iram, fortassis cum minime timetur, prorupturam in fulmina denuntiat?

Exemplum a fama fit in hac ſententia: *Magdalena eſt peccatrix.* Quæro, unde probatur? Reſpondebis: quia paſſim pro tali habetur. Periodus: Sicut *Magdalenam* paſſim vix alio nomine quam peccatricis appellari audimus, adeo ut hæc funeſta antonomafia jam etiam a lippis & conſcribis intelligatur: ita dubitari non poteſt, quin ſic ſe res habeat, ipſaque jam fruſtra ſe occultare conetur, poſtquam ignis fœdus, quo ardet, oculos tam multorum terribili fumo offendit.

Exemplum a tormentis fit in hac ſententia: *Chriſtiani apud Neronem de incenſa Roma accuſati ſunt innocentes.* Quæro, unde probatur? Reſpondebis: quia in tormentis nemo hoc dixit. Periodus: Quo accerbiora fuerunt tormenta, quibus tot homines affecti ſunt, ut ab uno ſaltem eorum extorqueretur confeſſio de urbe incenſa: eo magis innoxii cenſendi ſunt omnes, quibus inter tantas pœnas non alia vox excidit, quam qua ſe innoxios eſſe teſtabantur, quamvis Chriſtianos ſe profiterentur.

Exemplum a tabulis fit in hac ſententia: *Maria Stuarta Regina Scotiae non eſt rea affectati regni Angliæ.* Quæro, unde probatur?

batur? Respondebis: *quia litteræ, quas scripsit ad Reges Catholicos, opem solum postulant, non bellum.* Periodus: *Quas ex suo carcere litteras ad Reges Catholicos Stuarta misit, ex quibus malevoli accusatores illam affectati regni Angliæ ream esse putantur convincere: illæ si attente legantur, opem tantum postulant, qua suis miseriis finem reperiat, non arma provocant, quibus injurias ulciscatur.*

§. III.

*Exempla Periodorum unius ex pluribus,
& plurium ex una.*

Alii Tyrones suos numero Oratorio af-
fuefaciunt aliis modis, quos etiam ad
complementum doctrinæ hic referam.

*Primus modus consistit in imitatione Ci-
ceronis in materia simili. Cicero e.g. pro lege
Manilia in prima periodo dicit: Ratio, quod
hucusque ausus non sim ex rostris dicere, non
fuit defectus voluntatis, sed prohibuit vitæ
privata conditio, & loci sublimitas. Similiter
in hac sententia: Hucusque exiguum eloquen-
tiæ operam dedi non propter horrorem laboris,
sed propter exiguum æstimationem utilitatis,
sic dices: Quamquam eloquentiæ studium mihi
semper jucundissimum, labor autem, quam
huic arti videbam a condiscipulis diligenter im-*

pendi, & commendatione dignissimus, & sua natura honestissimus est visus, Auditores: tamen ab imitandi cupidine, qua ex coætaneis optimus quisque flagrabat, non me horror difficultatis, aut fuga molestiae, sed exigua aestimatio utilitatis, quam ex eloquentiae laude minimam mihi esse accessuram credebam, huc usque abstraxit.

Alter modus in eo consistit, ut ea, quæ Cicero late differit, in pugnum contrahas, ex pluribus periodis unam formando, qui est pro lectionis fructu laudabilissimus labor. Exemplum sit *Exordium divinationis in Verrem*, cujus hæc est synopsis. 1. Nemo debet mirari, quod accusator esse velim. 2. Nam Siculi hoc petierunt. 3. Cæcilium nolunt. 4. Accusando defendo simul. 5. Et hoc ad Reipublicæ bonum. 6. Quod exigit calamitas temporum a corruptione judiciorum. Hæc puncta in unam periodum omnia rediges sic: Cum Siculi, quibus ego sæpe obsequia mea, si quando prodesse possent, obtuleram, nunc ad me supplices venerint, multis precibus, ut pro se agere contra Verrem vellem, instantes; Cæcilium autem, quem, quod Verris Quæstor fuisset, mihi præponendum esse contendebam, omnibus modis a se repudiari debere existiment: mirari desinite, Judices, quod ego, qui huc usque defendere semper consuevi, nunc repente

pente accusatoris officium ambiam, præcipue cum etiam accusando defendam, nihilque sit Reipublicæ proficuum magis, quam ut strenui viri sint, qui se hominibus noxiis ac sceleratis opponant, his præcipue temporibus, quibus nemo non pristinam iudiciorum, quæ paucorum vitio turpissime corrupta sunt, severitatem exoptat restitui.

Tertius modus complectitur exercitium, quo ex obvia quavis periodo fiunt plures. Exemplum habe in hac sententia: *Juvenes amant otium.* Ex loco ab adjunctis: *Quis? Stulti juvenes. Quid amant? Turpe, & noxium otium. Cur? Quia putant jucundum esse. Quomodo? Ita, ut omnem laborem oderint.* Sic fiet Periodus UNA: Etsi 1. otium plurima secum, ac gravissima damna utrique Reipublicæ inferat: 2. Hominemque huic vitio deditum non modo DEUS, sed mundus universus etiam velut ignavum pecus, ac inutile terræ pondus vilipendat, & aversetur: 3. Hæc tamen plerorumque juvenum stultitia est, ut vel ipsum utilis laboris nomen pertinaciter horreant: 4. Nec vivere se posse suaviter putent, nisi somnum inter meretricios ignaviæ amplexus perpetuum dormiant, falsissima persuasionem miserrime stupefacti.

Jam hæc una Periodus integræ orationi pro exordio satis longo sufficiet, si ex una plures for-

formabis, quod sic fiet. 1. Ex periodo tot, quot potes, *sententias* erue. Invenies istas *sex*: otium facit hominem vilem, facit DEO, ac hominibus inuisum, facit utrique Reipublicæ noxium, juvenes tamen otium amant, & suave putant, quod falsissimum est. 2. Ex singulis jam periodum facies *methodo consueta*, nempe per inventionem, dispositionem, & elocutionem: & habebis *sex periodos*, & si harum *quamvis* iterum multiplices per *sex* alias, habebis triginta sex, atque sic *sine fine*, quod observare Tyroni utile est, ut discat paulatim *latius* eloqui. 3. Sic disparatas periodos *connecte*, & prodibit postulatum orationis exordium hoc:

1. Non est aliquod vitium, quod aut corruptæ naturæ fetorem, aut perversæ educationis dedecus, aut animi ignavi molitem manifestius prodit, quam amor otii, quo quidam velut turpi fascino capti, humanæ mentis dignitate projecta, se ad caulas pecorum, & stabula asinorum condemnant. 2. Certe, qui ejusmodi sunt, DEO primum sunt viles, nulloque in alio pretio, quam in quo arbor sterilis habetur, ad hoc unum apta, ut ardeat: inter homines deinde adeo contempti, neglectique vivunt, ut, nisi subinde ad ludibrium producerentur, aut seipso (ita stupidi sunt) spectandos, ridendosque præberent, crederen-

derentur, ne quidem nati fuisse. 3. Quamquam utinam nati non essent! uti non prodesse Orbis, ita saltem nec nocerent. Nunc vero, siue Reipublicæ profanæ officia utut numero plurima, genere diversissima tibi objicias: siue munia consideres eorum, qui ad sacra ministeria per Ecclesiæ ordinationem destinantur: facile intelligis, ubique laborem necessario exigi, summamque adeo perniciem, & atrocissima mala integris populis impendere, si, qui officiis publicis fungi debent, otio se dedant, & a labore abhorreant. 4. Etsi vero hæc ita sint, adeo molestus tamen juvenibus labor est, ut, quam parum stivæ juvençus afficitur, alligari impatiens, nisi stimulis, & verberibus adigatur: tam parum plerique isti utiliter occupari sustineant, momentaque, si forte coacti assident pulpito, inter gemitus numerent, dum sonat hora, qua ex equuleo suo deponendos se sperant. Pessimum malum! Sed quæ origo, quis fons est? 5. Ego sic existimo: nisi stultissima opinione sibi isti persuasissent, lætitiæ in otio esse, & multæ hilaritatis materiam, nunquam se tam tetro vitio dedituros, aut tanto impetu in ejus amplexum pertrahendos fuisse. 6. Itaque ego omit- tam hic otii damna recensere, quibus tam multis, tam gravibus orbem totum involvit:

vit: nihil dedecus exaggerabo, cui se homines ignavi objiciunt; uni huic perniciosissimæ opinioni, quæ tot egregias mentes perdit, & optimas spes evertit, me opponam, ostendamque, adeo nihil in otio suavitatis esse, ut non molestiæ minus, quam damni, ac dedecoris sit.

Sed de Numero fatis. *Usum quotidianum* Periodi in allocutionibus officiosis (quas complimenta vocamus) habent. Breves, adeoque trium, aut quatuor membrorum numero conclusæ laudantur præ aliis. *Inventio* ex loco ab adjunctis se offert. *Dispositio*, & *elocutio* est communis cum quavis periodo. Exempla habes in *Epistolis officiosis* passim obviis. Illas qui sæpius legerit, aut germanice verterit, aut in unam vel alteram periodum contraxerit, facile *Complimenta* loquetur.

P R Æ C E P T U M III.

Stylus Oratorius debet esse ornatus figuris verborum.

Ratio præcepti est, quia *numerus* quidem aures, *figuræ* autem etiam mentem oblectant, quippe dictionem, velut *sale*, conspergentes argutiis, lepore, ac emphasi, si in loco, & tempore usurpentur, quod determinare ad prudentiam spectat.

Est

Est autem figura in genere (omitto tropos velut ex Poësi satis notos) *modus loquendi supra vulgarem elegans*. Hæc autem elegantia vel est in verbis, vel in sententiis; hinc aliæ sunt *figuræ verborum*, quæ desinunt esse figuræ, *verbis*, vel *mutatis*, vel *aliter positis*: aliæ *sententiarum*, quæ nunquam cessant esse figuræ, quæcunque *verba*, quocunque *ordine* adhibueris. *De figuris verborum* hic agimus. Tres species sunt, & aliæ *per adjectionem*, aliæ *per detractionem*, aliæ *per vocum similitudinem* fiunt. De singulis exemplum habe.

§. I.

Exemplum Styli ornati figuris per adjectionem.

Figuræ per adjectionem fiunt *repetendo* sæpius idem vocabulum. Eminent tres: *Repetitio*, quæ vel *ab initio*, vel *in fine*, vel *utrinque* sæpius ponit *vocem eandem* sine ulla mutatione. *Traductio*, quæ similiter sæpius ponit *eandem vocem*, sed *cum aliqua mutatione* casus, temporis, generis, vel etiam significationis. *Gradatio*, in qua fit repetitio *cum ascensu*, aut *descensu* quasi per gradus. Ad has tres cæteræ omnes revocantur, quarum *nominibus* nolo Tyronem sine fructu vexare.

Exercitatio , qua familiares figuræ fiant , utilissima & facillima erit , si sæpe *ex periodis* figuras facias , *singulis membris* assignans suam. Exemplum sit periodus supra data : *Juvenes amant otium.* Inventio manet. Dispositio membrorum mutatur ad lubitum. In elocutione *verba* fervantur , *figuræ* adduntur. En paradigma :

Heu ! quæ vestra stultitia est miseri Juvenes ! *otium* amatis ? *otium* turpe illud vitium , quod non modo detestabile DEO est , sed mundo etiam universo abominabile ? *otium* (*en repetitio*) cui , qui dedit se , velut ignavum pecus , ac inutile terræ pondus ubique vilipenditur , conspuitur , calce abigitur ? Eccur , dicite , quæso , eccur laborem odistis adeo ? cur vel nomen horro-ri est ? creditis , suaviter vivi non posse , nisi inter ignaviæ amplexus vivatis ? ah ! ut *malus* (*tractatio*) est error , & pessimi *malæ* causa ! Tantum abest , ut suavitatis aliquid in otio sit , ut plurimum molestiæ habeat , quam desides patiuntur (*gradatio*) a præpositis *magnam* , *majorem* , ab æqualibus , *maximam* a seipsis. Similiter exerce Stylum in *periodis reliquis* per figuras ornandis , ut tibi familiares reddantur : at si mavis , ex Virgilio oratiunculas stylo soluto , & figuris ornato redde. Exemplum Junonis sibi iratæ ferviat. Ita loquitur : Egone victa ab
in-

incepto desistam, nec possim Trojanum Regem Italia prohibere? Scilicet fata obstant! fata obstant? Quid? exurere classem Græcorum Pallas potuit: submergere Ponto gentem sibi inimicam potuit: & propter unius Ajacis culpam ac furias potuit: ego imbellis, infelix scœmina nihil possim? Ipsa suis manibus fulmen cœlo deiecit: Ipsa excivit ventos, & æquor evertit: Ipsa misero transfixit pectus trifulca cuspidē, correptumque ab atroci turbine in acuto scopulo defixit, flammās cum anima evomentem. Quid ego? Ego Regina Deorum, Jovis maximi soror, & uxor præterea, tot annis uni populo bellum facio sine successu! Quis me deinceps metuet? Quis sacrificium faciet? Quis curvabit ad aram penu? Imo quis Deam credet? Prospicio dedecus! Hæc infirmitas Junonis oblivionem inducet, oblivio negligentiam cultus: negligentia contemptum pariet. Occuram malo, aut Juno non sim! - - - Hem, sic eadem opera & legere Poëtā cogetur Tyro, & exercebitur in figuris.

§. II.

*Exemplum Styli ornati figuris per
detractionem.*

Detractio vocatur *omissio vocum*, quas facile subintelligimus. Triplicem laudo. Prima est *adjunctio*, cum *plura substantiva* unico verbo *adjungimus*. Secunda *Disjunctio*, cum *singula substantiva* per totidem verba *disjungimus*, quæ per unicum poterant colligari. Tertia *Synæciosis*, cum verbo unico colligantur *duo substantiva contrariæ significationis*.

Exercitii causa *Salutationem Angelicam* per has figuras eloquor sic :

O Virgo, quæ tantis gratiis plena es, ut tibi comparata omnis multitudo Sanctorum vacua possit videri, ave! Vere Dominus tecum est, & tu benedicta es inter mulieres, quia benedictus est fructus ventris tui. O DEI Mater, cui neque potentia (*adjunctio*) ut possis juvare, neque *sapientia*, ut scias, neque *amor*, ut velis, deesse potest: respice supplices, & ora pro nobis! peccatores sumus, quos caro (*disjunctio*) pellit, mundus impellit, diabolus pertrahit in ruinam. Ora, ut accepto de cælo robore nunc pugnare fortiter; tunc vero triumphare

phare feliciter possimus , cum mors faciet finem pugnae , & (*Sinæciosis*) victores felix æternitas , victos infelix excipiet. Ora!

§. III.

Exemplum Styli ornati per similitudinem vocum.

DUplex est similitudo vocum , alia in sono, alia in numero syllabarum. Ob similem sonum figuræ sunt , *paronomasia* , quæ fit per lusum in syllabis prope iisdem , ut *arator* , non *orator* , homo parvi animi , ac *prævi*. Similiter *cadens* , quæ fit per plures voces in eodem casu , vel tempore quasi concinentes. Similiter *desinens* , quæ fit per plures sententiæ similem fere cum *rhythmis* exitum habentes.

Ob similem numerum figuræ sunt , *Isocolon* , quæ fit , si plures sententiæ cumulantur prope pares in numero syllabarum. *Antithesis* , quæ fit , cum vox voci in contraria significatione opponitur. *Communicatio* , quæ fit , cum eadem sententia paucis syllabis mutatis , sensum priori contrarium accipit. Per has figuras , *affectum S. Xaverii* sic exhibeo :

Amo te , Deus mi , neque , ut me salves , te amo , neque , quia qui te non amant (*Paronomasia*) amandantur ad ignes æternos. Tu , tu , JESU mi , me totum ex-

panfis brachiis amplexus in cruce es ! clavīs perfoſſas manus , & pedes (*ſimiliter cadens*) lancea *transfixum pectus* , caput ſpinis coronatum ad ignominiam , corpus omne verberibus *lividum* , vulneribus *cruentum* intueor : animam video oppreſſam angoribus , & ultimos dolores per omnes meatus exfudantem. Superi ! quale ſpectaculum ! ſcilicet mori pro me volebas , ac pro me peccatore : ſic ambas : & ego frigidus vivam ? Exarde cor ! amabo te , JEUS mi ! extingatur infernus (*Iſocolon*) corruat cœlum , ceſſet omnis metus ſupplicii , tollatur omnis ſpei præmii a te diverſi , num ideo ceſſabo amare ? non *ceſſabo* (*Similiter deſinens*) ſicut tu me amaſti , ſic amo te , ſic amabo. Rex meus es (*Antitheſis*) ego ſubditus tuus , Dominus, ego Servus, DEUS es , ego opus tuum : hoc ſatis eſt , ut velim amare. Peribo , ſcïo , niſi te amem : hoc tamen ſciat cœlum , audiat orcus ! nolo (*Commutatio*) amare , ut vivam : vivere tantum volo , ut amem.

Uſus figurarum in verbis quotidianus eſt , & maxime ad argutias valet. Utere tamen cum grano ſalis , hoc eſt , modeſte ac moderate. Omne nimium in vitium vertitur.

PRÆCEPTUM IV.

*Stylus Oratorius debet esse ornatus
figuris sententiarum.*

Ratio Præcepti est, quia hæ figuræ vim maximam habent, *si prudenter* adhibeas. Omnes ad omnia valent: aliæ tamen aptiores sunt *ad docendum*, aliæ *ad delectandum*, aliæ *ad movendum*, quam divisionem, quia claritati, & memoriæ fervit, libenter amplector, & de singulis exempla subjungo. Ubi moneo Tyronem, ut præter figuræ naturam, & usum, etiam modum incipiendi (in quo difficultas homini nondum per exercitamenta firmato maxima se objicit) in eadem figura alium, ac alium diligenter observet, idemque sibi observandum esse sciat in lectione Authorum, ut varietatem addiscat.

§. I.

*Exemplum Styli ornati per figuras
docentes.*

Quando docere, explicare, convincere vis auditorem, sapienter uteris communicatione, distributione, prolepsis, subjectione, responsione, concessione, & permissione.

Communicatio est figura, qua Orator sua consilia cum auditore communicat, & ab ipso exquirat, quid putet, quid suadeat. *Utimur*, quando certi sumus, quod auditores *id ipsum* dicturi essent aliis, quod nos nunc ipsis dicimus: item, cum *per dilemma* pugnamus, & quærimus, quid ex duobus dicant? optionem dari, ut, quod malint, asserant. *Formulae incipiendi* sunt: 1. Sed jam vos ipsos consulo, quid mihi faciendum putetis. 2. Quid disputo autem? familiariter potius, & citra contentionem vobiscum loquar. Dicite - - 3. At nunc omissa pugna, in quam me lex æquitatis, & innocentis periculum contra impudentem adversarium traxit, pacifice quæro, quid tu, si idem tibi malum contigisset, fuisses facturus? &c. &c.

Distributio est figura, qua materiam argumenti, quod tractamus, *in partes* dividimus, & *singularum* explicationem vel commiscemus, vel subjungimus. *Utimur*, cum siue probare, siue explicare rem ita perspicue volumus, ut non possimus non intelligi. *Formulae incipiendi* sunt: 1. Quid multis est opus? nisi & honoris, qui tibi vita charior esse debet, & *fortunarum*, quas tibi parentes tui amplissimas reliquerunt, gravissimam jacturam subire velis: laboris horrorem ut strenue subigas, suprema necessitas

fitas urget. 2. Adeo nihil, unde superbiat, homo possidet, ut sive se *circumspiciat*, sive *inspiciat*, ubique unde erubescat, inveniat. Nam, si, quæ *circa nos* sunt, attendimus, quantilli sumus; vel cum animalibus comparati? Si vero ingredimur nos, quam squalidum tugurium est, quam refertum fordibus! quam omni suppellectile vacuum! 3. Duplicem beatitudinem docti distinguunt, aliam *in re*, alteram *in spe*. Quam *in re* appellant futuræ vitæ est propria: præsentem sola *Spes* beat, &c. &c.

Prolepsis, seu *occupatio* est figura, qua Orator, quæ contra suam sententiam objici possent, prudenter dissolvit. *Utimur*, cum ita convincere auditorem volumus, ut intelligat, sibi, quod opponeret, jam nihil superesse, nisi pervicaciam voluntatis. *Formulæ* sunt: 1. Nihilominus non raro auditur, qui ex famosis ceris superbus, cum ad laborem studiorum incitatur, dicat cum stomacho hæc inculcanda pauperibus esse, se ad majora natum, quam ut in sudore vultus sui suo pane vescatur. Superi! ad majora? ecquod est igitur magnum illud opus, quod tu tibi sine laboris molestia designas perficere? - - 2. Saltem negari non potest, dicent aliqui, quibus hic sermo displicet, nullo gravi præcepto ligari hominem, ut relicto sæculo, totum se

DEO in Religione devoveat : spem salutis etiam extra hæc septa degentibus esse ; aut quem adeo fore crudelem Æacum , ut ita sentientes , facientesve , sceleris audeat condemnare ? Si ista responsio valet ad imprudentiam excusandam , cujus reos se faciunt , qui DEO invitanti non parent : ego laudabo hominem , qui ex Heri præcepto navigaturus ad Indos , repudiata , quam ille offert , navi egregia , male compaginata , & pluribus rimis hiantem conscendit , ne forte focium sibi charum cogatur deferere : excusabo viatorem , qui - - 3. Verum , quia , ut supra verum exaggerem errorem , quem carpo , nunquam adduci me patiar , fatebor palam , quæ hætenus de choreis dicta sunt , non eo spectare , ut saltantem damnare gravis flagitii velim. Scio , fieri posse , ut quis a saltu innoxius redeat domum , & nulla etiam cogitatione minus pudica inquinatus : non nego , hos ludos ab hominibus honesti amantibus frequentari - - novi hæc omnia : sed , uti contumeliam loquerer , si testimoniis tantorum obstreperem : ita parum amarem vos , nisi , quam per has excusationes nihil infringatur vis argumentorum , quæ contra choreas attuli , perspicua oratione docerem. Admitto igitur , contingere , ut - - &c. &c.

Sub-

Subiectio est figura, per quam Orator interrogat, & mox ipse responsum *subjicit*, quod si asserit plus, vel minus, quam fuit interrogatum, tunc illa figura *Responsio* vocatur. *Utimur*, cum constringere volumus auditorem, ut nulla superfit rima, qua elaboratur. *Formulae* sunt: 1. Quis in Republica honores, & venerationem meretur? An qui Majorum ostentat laureatas imagines? minime: qui famulantium post se turmam trahit in forum? haud fane: cujus regale palatium oculos & ora intuentium rapit? absit! nam quoties Dominus domo sua est vilior! ille autem, quem videmus in conviviiis magnificum, profusum in ludis, strage, leporum celebrem, cantorem, salium, equitem, pugilem, & si quæ sunt aliæ Nobilium artes? Avertite Superi tantum malum! illos, illos oportet suspicere, venerari, summis honoribus colere, qui, ut bono publico ferviant, sibi non parcunt, qui - - 2. Cur igitur Rex avium pavo dicatur? nobilitas placet? ex stupido pastore est ortus. Majestas allicit? Ex fimeto jus dicit. Sapientiam prædicatis? Tot oculi cæci sunt symbola, quam perspicax sit. Fortitudinis gloriam habet? Hostem non vidit. Ergo cui nulla prærogativa est, cur Rex appelletur? Nempe superbia species, & grandes passus decipiunt! - - 3. Quæ est

ista infana temeritas , nugari in templo !
Locus alius non est , ubi frænum linguæ ,
ac gestibus laxes ? at forum habes , plateæ
se offerunt , horti patent : aut si templum
est locus nugis proprius , cur in genua te
provolvis ? cur pectus percutis ? - -

Concessio est figura , qua ex causæ fiducia
concedis aliquid *esse verum* , quod ob gra-
ves rationes posses negare ; *Permissio* autem
est figura , qua permittis auditori , aliquid
ipsum *posse facere* , aut ex gravi ratione
posset reprehendi. *Formulae* sunt 1. Possem
postulare , ut mihi promittas , nunquam te
posthac negaturum pauperi eleemosynam
exposcenti : id enim fecerunt - - Neque
te deceret renuere , si peterem , ut in sin-
gulos dies partem reddituum , ac lucri sepo-
nas in pauperum commoda , die postrema
cujuslibet septimanæ distribuendam - - at
vide , quam pauca desiderem - - 2. Omni-
no , mi bone , permitto , ut te recrees , sed
idoneo tempore - - non prohibeo ludum ,
modo justis legibus stetetur - - 3. Quo abis ,
fili prodige ? in sylvam ? venatum ? patre
infcio ? perge : nihil admodum erit invitus.
Ad convivium , ad quod te coætanei vo-
cant ? etiam istud non ægre dissimulabit.
- - At in regionem longinquam ut postu-
les abeundi licentiam , quibus auribus au-
diet ? - -

Sed

Sed, ut, quæ dixi, felicius exerceas, exemplum addo, in quo omnes modo explicatas figuras conjunctas vides. Doceo, quod otium hominem etiam nobilem faciat mundo *inutilem*, quia nihil præclarum a tali expectari potest, *vilem*, quia instar corniculæ non nisi ex alienis plumis, unde superbiat, habet, & *exosum* insuper, quia otiosi solent variis vitiis obnoxii esse, quibus veros amicos a se omnes abalienant. Hæc ita *Stylo rudi* proposita vide, quam *multo aliter* animum afficiant, si *figuris* ornentur, sic:

Quid? inquires, laborem (*Prolepsis*) tu etiam nobilibus præcipis? ita sane: fodere omnino, fatigari, sudare etiam Nobiles debent, si augere splendorem familiæ volunt, & orbi fulgere illustrius. Extinguuntur, qui non laborant, sibi solis, si Superis placet, splendentes, & vitra jactantes pro gemmis, cum risu prudentum. Vis scire (*Communicatio*) quid isti de otioso nobili sentiant? Scio, te scire: dicam tamen, ne scire te dicas. Ajunt (*Distributio*) ejusmodi hominem esse mundo inutilem, vilem, exosum. Et profecto (*Subjectio*) quid profit mundo amans otii homo? Si quid habet orbis magnificum ad gloriam, si quid amabile ad commodum, si quid amcenum ad delicias, totum hominibus debet

bet laborem amantibus: otiosus est nemo, qui dicere possit, cui bono hunc spiritum trahat, & aura communi vescatur. Atque talis qui sit honorem credo, ac æstimationem sui a viro prudente sperabit? Imo (*Responsio*) sicut, quod in apologis legimus, cornicula risum intuentibus movit, cum elegantioribus, quas rapuerat, plumis nudata, tremens, turpis, miseria in comitiis volucrum universæ multitudini prostitit: ita, qui solo splendore Majorum, non suo fulgent, tantum abest, ut generis sui gloriam tueantur, ut etiam infimæ plebis petulantiam laceessant, & passim in circulis ludibrio sint. Quanquam parum est, esse ludibrio: acerbæ rixas, & commune odium adversum se concitant. Nam, cum qui odit laborem, amare vitia soleat, & fastu tumere inter æquales, præpositos offendere contumacia, subditos crudelitate opprimere: facile est æstimare, quot amicos numeret, (*Concessio*) nisi amicos appelles parasitos quosdam, & adulatores, qui domum illius, ut hirundines, frequentant in vere, diffugituri, cum appropinquaverit hyems. Imitari hoc genus exercitii juvat in materia simili e. g. *Pruritus ad ludum damnandus est juveni, maxime nobili.* 1. Quia ab occupationibus utilibus abstrahit. 2. Quia tempus, pecuniam, famam aufert. 3. Quia

3. Quia in vitia , & in varia animæ , corporisque pericula conjicit.

§. II.

Exemplum Styli ornati per figuras delectantes.

UT delectes , juvant istæ figuræ præ aliis :
Hypotyposis , Ethopœja , Præteritio ,
Antithesis , Correctio , Dubitatio , Ironia.

Hypotyposis est figura , qua aliquid *pingitur* potius , quam describitur : adeo *minima quæque* partium , causarum , effectuum , & circumstantiarum , addita subinde etiam *comparatione* , aut *similitudine* , exponuntur.

Utimur , cum aliquid non *intellectui* tantum , sed insuper *phantasiæ* auditoris cupimus exhibere , ut profundius hæreat. Modi , seu *formulae* incipiendi hanc figuram sunt :

1. Hic ego mihi videre videor Trojæ ardentis ruinas ; audio crepitum furentis flammæ ! ecce jam arcem corripuit ! jam - - 2. Agite ! ascendamus in Calvariæ montem : quid videtis ? Ecce homo ! imo vermis , non homo ! non est ei species - - 3. O Superi boni ! si nos contigisset esse præsentem , cum irruerent in urbem Herodis efferati satellites , quæ cruenta oculis spectacula , quæ auribus misera lamenta hausisset.

haufissemus ? ecce rubent plateæ sanguine puerili conspersæ. - -

Ethopæja est figura, qua mores personarum, & perturbationem affectuum fere a tribus temporibus, præterito, præfenti, & futuro describimus. *Ut*imur ad eundem finem, ad quem hypothesis servit. *Formulae incipiendi* sunt: 1. Videbis hominem adversis pressum, cum de humano desperavit auxilio, ad Deum converti: ingemiscit, plangit pectus, fatetur - - 2. Non obscuratis, quid fieri soleat, cum Principi aliquis pro gratia supplicat? primum loquitur sibi: quo tempore, quo loco accedendus sit Princeps, disputat secum: deinde quem adhibeat patronum circumspicit - - 3. Notum est mihi Regis ingenium. Aures adulantibus patent: animus ad probanda consilia promptus est, si doceas, esse ambitioni salubria. Nihil de subditis angitur. - -

Præteritio est figura, qua dicimus, quod videmur velle tacere. *Ut*imur, cum volumus multa paucis complecti, aut, ne nimis offendamus, quædam obiter carpere. *Formulae incipiendi* sunt: 1. Itaque non sum prædicaturus hominis scientiam, qua ita excellit, ut - - non experientiam commemoro, quam a puero magistrum habuit - - non sanguinis gloriam - - de una virtute loquar. 2. Sed patiar latere ista scelera, qui-

quibus adolescentiam coinquinasti, illas, inquam, libidines, quibus - - illa furta, quæ - - taceo hæc omnia: unum facinus dissimulare non possum - - 3. Longum esse narrare, quot mala iste in Gallia fecerit, propter quæ pulsus - - quibus deinde criminibus Hispaniæ innotuerit, si dicerem, dies deficeret: tanta sunt, ut, - - itaque Germaniæ solius testimonium profero.

Antithesis est figura, in qua sententiæ sententiis opponuntur. *Utimur*, sicut pictores umbra, ut contraria juxta se posita clarius elucescant. Formulæ sunt; 1. Audite senem juvenes, quem juvenes senes audiverunt. 2. Væ Orbi, si vitium virtuti, si sapientiæ stultitia dominatur! 3. Heu! quam sunt alia carnis, alia spiritus sensa! illa pro-na in pastum, ac Venerem, in cænum se ab-jicit, & volutatur in luto: iste ad æterna se efferens, cælum suspirat. Illa - -

Correctio est figura, qua, quæ diximus, revocamus. *Utimur*, cum minus aut plus, quam oportet, dixisse volumus videri. Formulæ sunt: 1. Sed erravi, cum Tyrannum appallavi Neronem! bestia fuit omni tygride fævior. 2. Quanquam parum dixi de Eugenio, armorum gloria fuisse antiquis Heroibus supparem: superavit. 3. Verum quo me affectus inconsultus abripuit? hæc summa sit laus castitatis, quod ex homini-bus

bus Angelos faciat? Ah! altius mente confurgite! etsi enim esse Angelum magna felicitas est, tamen Angelum esse castum prope nulla est laus.

Dubitatio est figura, qua dubitamus, quibus verbis, quo ordine, quibus sententiis dicendum sit. *Utimur*, cum volumus aliquid valde extollere, aut deprimere, aut animi perturbati affectum manifestare. *Formulae* sunt: 1. Quo te nomine vocem, scelesti proditor? Insanum dicam? Utinam fuisses! nunquam tibi venisset in mentem tanti sceleris cogitatio. Latronem appellem? Quis latro ita barbarus fuit, ut - - 2. Nunc unde incipiam, ubi finiam, anceps sum; copia rerum me turbat, & temporis angustiae premunt. Magnificentiam Principis laudem? dies exigitur, ut narrem de templis, quae exstruxit, de palatiis, quae - - De justitia perorem? Loquantur viduae - - 3. Jam ego mihi eloquentiae Principum opto facundiam esse, ut opus tam grande, tam utile vobis persuadeam, quod quibus ego balbutiens Orator modis perficiam? Nominis, an Numinis gloriam ut ex opere suscepto nascituram spectetis, hortabor? - -

Ironia est figura, qua sub laudis specie vituperium dicimus. *Utimur* ad contemptum, & derisionem. *Formulae* sunt: 1. Hem! praecleara res! sic vives, ut omnes te mori optent,

optent. 2. O stultos Macarios ! cur tanti cœlum emistis , quod hodie ludendo acquiritur ? 3. Vah Heroes , digni , quorum nomina in cera scribantur !

Exemplum harum figurarum do in hac sententia : *Studiosus debet esse diligens.* Ratio est 1. Quia a studendo nomen habet , sicut omnis opifex ab operando. 2. Quia pallium gestare , & tota die aliud agere , quam quæ ad studia pertinent , æque parum Studiosum efficiunt , quam si alino libros appendas , & in scholam propellas. 3. Quia Studiosi officium est , in spem Reipublicæ juvandæ adolescere. Hæc tria vides , quam nullam emphasin , & vim in animos habeant , nihilque vel delectent , vel moveant , si ita *Philosophico more* proponas : sed singula *figuris* exorna : videbis , quam hæc duo diversa sint , *idem* dicere , & dicere *eodem modo.* En paradigma :

Sicut a farciendo sartor , a fuendo futor , textor a texendo , & omnis opifex ab operando sortitus est nomen : ita a studendo appellati sunt Studiosi , quicunque se Palladi togatæ dicarunt , ipsoque adeo , quod affectant , nomine indignos se faciunt , si studium nullum adhibent , quo placeant Deæ , quam adorare se fingunt. Aut quid ? num Studiosus appellem eos , quorum hoc unum est studium , nihil studere ? vos ego

(*Dubitatio*) hoc nomine vocem, quibus prælibris est Liber, præ calamo fistula, (*Antithesis*) præ schola hospitium? vos, qui nunquam (*Ethopœia*) videtis auroram? quibus omnis hora meridies est, omnes dies feriæ? vos, quibus nulla venit in mentem honesti cura, nulla cupido gloriæ, nullus amor publici boni? quibus nulla placet (*Hypotyposis*) occupatio seria? quos nullus utilis labor delectat? quibus hæc series actionum est, dormire, nugari, vagari, vorare, rixari, ludere, bibere, vomere, atque iterum stertere? O præclaram (*Ironia*) speciem Studiosi! O pulchram imaginem, quam si aspiciant Musæ, vereor, ne per amorem tabescant. Frugiperdæ! qui igitur stolones, si quidem vos Studiosi? qui fungi, qui trunci, qui scurræ nominabuntur? cani, aut asino injicite pallium, libros appendite, in scholam propellite, num ideo Studiosos facietis? magnum nomen est, magnum officium Studiosi. Non explico (*Præteritio*) quo gaudio frequentandæ sint scholæ: non dico, quam avide attendendum docenti sit: quam diligenter, quæ audita sunt, oporteat repeti: quam multum necesse sit legere, quam crebra exigantur exercitamenta, nihil commemoro: hoc monuisse sit satis, qui Studiosus est, eum esse debere, de quo Respublica possit bene sperare. Ad acum,
ad

ad stabulum, ad stivam, (*Correctio*) parum dixi! ad triremes, ad transtra damnetur, de quo debet illa sibi male metuere, quique dividit nomen, & *Studio sus*, esse mavult, quam serio conatu adlaborare, ut mereatur *Studiosus* vocari. Imitatio fiat in hoc exemplo: *Christianus debet addictus esse virtuti.* 1. quia a Christo nomen habet, sicut Platonici a Platone &c. &c. 2. Quia forma crucis, rosarium &c. &c. tam parum Christianum faciunt, ac toga Monachum. 3. Quia Christiani professio est sanctæ Fidei addere sanctos mores, & Christi exemplis, atque doctrinæ conformes.

S. III.

*Exemplum Styli ornati per figuras
Mouentes.*

AD motum faciunt interrogationes, Suggestio, Prosopopæja, Apostrophe, Obsecratio, Optatio, & Exclamatio, figuræ dignæ, ut sibi Tyro diuturniori labore familiarissimas faciat.

Interrogatio est figura, qua utimur, non sciendi causa, quasi aliquid ignorantes, sed ad instandum, & urgendum. *Formulae* sunt 1. Quid genus iactas? Quid proavos? Quid aliena decora? Unde honorem arrogas tibi?

bi ? 2. Obsecro, quæ est ista dementia ? Hoc sapientem facere decuit ? Hoc committere Vir nobilis potuit ? Quæ abjectio ! 3. Et non absterruit te præsens Angelus ? Non oculus Dei ? Non ipsa ratio ? Non sceditas sceleris ? Non metus supplicii saltem ? Non, ne exurgerent adversum te elementa, metuebas ? Non male pereuntium exempla se objecerunt ? - - -

Sustentatio est figura, qua auditores aliquantum suspensos tenemus, ac demum aliquid, quod non expectant, subjungimus. *Utimur*, cum volumus, ut aliquid cum singulari attentione audiant. *Formulae* sunt 1. Expectare videmini, quid deinde sit factum Caino : An terra glutiverit ? An cælum fulminarit ? An - - - nominate, quanta potestis supplicia, gravius est omnibus, quod miserum perdidit. Vultis, ut edisseram tandem ? Dimissus est *liber*. Hoc ajo supplicium omni supplicio fuisse atrocius. 2. Quis mihi nunc dabit verba, quibus explicem, quanta duris cervicibus, & ad bona consilia obstinatis mala impendeant ! o ut mallet ille oculis exhibere, quam auribus, quarum vires tam nullæ in animos sunt ! Audite tamen, obsecro supplex, audite attenti, quæ dicam, & memoriæ fidei commissa, sæpius, ac diutius revolvite animo ! lata sententia est : *Dicentes se esse*
sa

Sapientes, stulti facti sunt! ita tonat Apostolus, & istud tonitru grandinem malorum denuntiat. 3. Nunc vero, quantis possum maximis clamoribus, & tota contentione virium agendum est mihi, ut intelligatis penitus, quanti referat istam perniciosam superbiam folio dejici, proteri, conculcari. Neque enim in hac causa de vestris fortunis agitur: levis jactura esset, ac forte optabilis. Non de nominis gloria periclitamini, quanquam de ipsa patitur - - de anima, de salute æterna, de cælo, de Deo est sermo.

Prosopopœja est figura, per quam loquentes introducimus personas *remotas*, imo *mortuas* etiam, & res inanimas. *Ut*imur, cum affectum, quem illa persona habet, vel haberet, si viveret, volumus auditori *ad sensum* proponere. *Formulæ* sunt 1. Quod si quis tunc Jacobum lamentantem audisset, quid audiisset, nisi has miserabiles voces: O parens infelix! 2. Sed loquantur muta marmora sepulchris Regum imposita, dicant, quos recondant thesauros: nolite errare, inquiunt, qui præteritis, nec quemquam hujus Mausolæi magnificentia fallat, ut credat. - - 3. Plura non dico: cui ista non sufficiunt, descendat ad inferos, & damnatos Manes exitii sui causam edicere jubeat. Audiet ibi gementem juvenem: heu

D 3

heu me! cur non obedivi -- inde execrationes viri generosi percipiet: o infelix superbia! o maledicta obstinatio! --

Apostrophe est figura, qua absentes alloquimur, & interdum etiam mortuos, & res inanimas. *Utimur*, eum vehementiam affectus in nobis orti volumus demonstrare. *Formulae* sunt 1. Ergo ad vos me verito, Divi, horum civium tutelares, vos huc oculos vertite, & quibus miseriis vestros clientes oppresserit extrema calamitas, attendite - 2. Quid autem videtis oculi mei in hac vanitate? claudite palpebras - 3. Heu! quo sum prolapsus! conde radios sol! irruite tenebrae, & nocte perpetua meum dedecus tumulate!

Obsecratio est figura, qua imploramus vel Caelitum, vel hominum opem, additis argumentis, quibus movemus. *Utimur*, ad demonstrandam rei gravitatem, & necessitatem. *Formulae* sunt 1. Hic ego vos obsecro, ut, si qua est cura animae, si nondum exuistis naturam hominis -- perpendere velitis attentius, quod -- 2. Quare ne trahite moras, & ex hoc periculo per veterem amicitiam, per datam fidem eripite nos! per illas lacrymas, quas, cum discessimus, profudistis, per ultimos amplexus oro -- 3. At tu, o Deus, memento-te, obsecro, quod ille homo imago sit tua, quod

quod tui sanguinis pretium ! recordare,
quanta idem huc usque pro te fecerit! - -

Optatio est figura, qua bonum, *Imprecatio*, qua malum imprecamur, & solet sæpe misceri *Exclamatio*. *Utimur*, cum affectus incaluit. *Formulae* sunt 1. O scelus ! o audacia ! o impudentia singularis ! ut te pestis, aut fames devastet urbs flagitiosa, ne in sceleribus tota computreas ! 2. Hem prudentia ! hem astutia hominis ! prope absurdum, ut ad aliorum correctionem malam crucem imprecer tibi ! 3. O utinam nunc viverent illi Heroes, quibus Patria salutem debet ! & quis det, ut redeat illud aureum sæculum ? - -

Exemplum per has figuras ornatum habe in hac sententia : *Servire Deo omnis ratio suadet* 1. *Æquitas*, quia nullus est Dominus, qui servum suum melius habet, quam Deus, si per omnia compares. 2. *Utilitas*, quia summa est merces, nempe cælum, cujus inæstimabile pretium est. 3. *Necessitas*, quia ex titulo creationis, redemptionis, & facti in Baptismo promissi summa est obligatio serviendi, a qua nec alius quisquam, nec ipse Deus te potest absolvere. Serviamus igitur ex his rationibus libenter. Hoc argumentum sic a Professore dictatum discipulus, qui, quæ ha-

Et tenus docuimus, sedulo & legit, & exercuit, ita *per figuras* ornabit:

Si hominibus nemo ferviret, nihil mirarer, cum sciam, raro fieri, ut ad ejusmodi fervitium præstandum magna aliqua utilitas alliciat; rarius, ut impellat æquitas; rarissime, ut necessitas cogat. Verum quod Deus paucos adeo numeret, qui fideliter famulentur, hoc miror; quippe cum argumenta, quæ sæpe ad persuadendum sufficiunt singula, ut homini fervire velimus, pro Deo pugnent universa, nihilque sit hac fervitute æquius, si consideres Dominum, nihil utilius, si attendas mercedem: nihil denique necessarium magis, si ad ipsam hominis conditionem respicias. Age enim, nam te, te ipsum compello, qui fervire aliis omnibus, quam Deo mavis, quem tu mihi Dominum reperies Deo meliorem? quem magis amantem Servorum? (*Interrogationes*) Homini famularis: victum præbet maligne, vestitum vel nullum, vel vilissimum, mercedem exiguam; cæterum agit imperiose, urget laboribus, incurium increpat, negligentem expellit, diligentem etiam ac fidelem vix oculo blando, aut verbo leniore dignatur. Deus quem victum præbet famulantibus sibi? Usque ad delicias amat. Qua veste induit? Veste gratiæ, cui comparari nullum an-
rum,

rum, nulli lapides possunt. Quam promittit mercedem? Ipse est merces magna nimis. At nempe gravia imperat? Imo leve est onus, & cui portando ipse succollat. Recreat fessum, excitat languidum, blanditur negligenti, *infidelem* leniter increpat, patienter sustinet, ejicit invitus: *fidelem* amat tenerrime: nec jam servum appellat, sed amicum vocat: nec amicum modo, sed etiam filium nominat: ac ne nomen inane putes, hæredem facit. Et o quantæ hæreditatis! suspice, suspice! (*Exclamatio*) cælum est hæreditas tua! cælum, ille locus deliciarum, unde omnis dolor, ac tristitia exulat! cælum, illud supremi Regis palatium, cujus pavimentum tot aureis stellis collucet! cælum, cui si comparas hortos Principum, fimeta sunt: si arces Cæsarum, tuguria sunt: si paradisi delicias, miseriæ sunt! cælum, ut dicam, quidquid dici potest, cujus gaudia nec oculus vidit, etiam qui omnia vidit: nec auris audivit, etiam quæ plurima audivit: nec mens capit humana, etiam quæ capacissima est. Quid tibi videtur? non æquum, non utile est, fervire Domino tam bono, pro mercede tam grandi? Quanquam age, quod agis (*Permissio*) contemne, quod æquitas postulat, sperne, quod suadet utilitas: serviendum est tamen, sic ajo: velis,

nolis, serviendum est. Ego creavi te (*Proso-
popæja*) dicit Dominus, ego ex luto te
formavi, ut figulus: fervire debes, Do-
minus sum! Ego redemi te, & fusi sangui-
nis pretio meum feci: fervire debes, Do-
minus sum! Ego te adoptavi, & accepta-
vi jusjurandum, quo te, cum sacris undis
abluereris, obstrinxisti ad servitutem: ser-
vire debes, Dominus sum! Ecce funiculus
triplex, qui nulla arte, aut fraude, aut vi
unquam rumpetur. Nam unde demum
spes aliqua excutiendi mancipatus appareat?
(*Sustentatio*) num latere rebellio potest?
Deus est Dominus tibi, qui omnia videt.
Num te imperanti oppones per contuma-
ciam? Omnipotenti resisti non potest. Dæ-
monem, credo, invocabis, ut ad jugum
dejiciendum te adjuvet? frustra es! ipse
mancipium est rudentibus inferni ligatum,
& impotens sibi. At Angelos trahes in par-
tes? Fideles ministri sunt: nihil audient.
Res cæteras creatas implorabis? Bestias,
elementa, orbem terrarum in rebellionis
communionem vocabis? Actum est! Or-
bis terrarum contra te, pro, & cum Deo
pugnabit. Quid superest, unde speres?
occurrit postremum fiducia argumentum:
nempe Deus, Deus liberum te voluit, ipse
te exemit, ipse a necessitate servitutis ab-
solvit, Sophista vecors! placere tibi hæc
fal-

fallacia potest? Ah! urge oculos, si quid
sapis, in veritatis aspectum: (*Obsecratio*)
de salute est actum, nisi aperis! Potuit, ita
est, potuit creare te Deus, vel non creare:
sed postquam creavit te, tam necessarium est
te esse servum, quam necessarium est
ipsum esse Deum. Cur? Quia Deus est,
quia necessario Dominus est, adeo, ut si
tu cessares servus esse, ipse cessaret esse
Dominus, esse Deus cessaret. Quid? Ad-
huc insultas ferocule? Adhuc clamas: non
serviam! liber sum! - - Clama! clama!
patietur fortasse Deus ferocire te aliquan-
tum, sed non ideo liber es. Circumfu-
sum undique Numen te tenet, servire de-
bes! hæc sola relicta libertas est, ut sta-
tuas, num servire malis ad gloriam mise-
ricordiæ beatus in cælo, num ad commen-
dationem justitiæ æternum infelix in infer-
no, elige! Quid stupes, miser? Quid eli-
gendum sit, dubitas? Vah dementem! o
quisquis non desipis, hoc momento de-
cerne servire alacriter, prompte, constan-
ter. Percipe magne Deus (*Apostrophe*)
obediemus! fugere malum jubes? Fugie-
mus! facere bonum? faciemus! diabolo,
mundo! carni resistere? resistemus! de-
nique, quod debuimus semper facere, agno-
scimus Dominum: serviemus! ita nos lo-
qui, ita agere decet: hoc postulat æqui-
tas.

tas, quia bonus est Dominus: ad hoc invitatur utilitas, quia magna est merces: hoc necessitas imperat, quia qui Dominus, idem & Deus est, cui fervire, regnare est, non fervire, perire. - - -

Per quidquid est charum tibi, Lector, & per Reipublicæ sive profanæ, sive Ecclesiasticæ (nam alterutri servies) amorem obtestor te, *ut figuras has ames*, ideoque *formulis incipiendi* diligenter utaris, nec cesses, donec usum tibi esse *facilem* experiaris. Ne tamen inepto loco, aut tempore utaris, & *contra iudicium*: observa, quæ in singulis *de Ufu* studiose notavi.

PRÆCEPTUM V.

*Styli Oratorii elegantia perficitur
per Transitiones.*

Ratio præcepti est, *una*, quod male afficiat auditores oratio, cujus partes inconcinne cohærent: *altera*, quod in transitionibus major sit vis, quam multi putent. Neque enim *delectant* solum, cum corpus unum ex diversis membris apte compositum formant, sed & ad docendum, ac movendum valent. *Ad docendum*, quia facilius auditor convincitur, si ope transitionum videat non modo unum post aliud, quod est

est plurium vitium, sed *unum ex alio* dici. *Ad movendum* autem, quia per transitiones excitatur *nova attentio*, & *benevolentia*. Sunt autem transitionum tria genera: unum fit per formulas *vulgares*, alterum per *insinuationem*, tertium per *figuras*. Exemplum omnium in uno exemplo dabo: Otium est fugiendum. Lege attente, & *centies relege*. Argumenta sint duo. 1. Quia *facit hominem inutilem mundo*. 2. Quia *noxium insuper*. Postquam jam *primum argumentum* Orator solide tractavit, vide, quam variis modis possit *ad secundum* Transitio fieri, vide inquam, & in aliis exemplis imitare.

§. I.

Exempla Transitionum per formulas vulgares.

Inutilem itaque te mundo ignavia, quin & noxium faciet.

2. Inutilis ergo mundo per ignaviam fies, hoc *primum*, deinde noxius etiam, hoc *alterum* malum est.

3. Atque hæc satis demonstrant, hominem otio deditum inutilem mundo esse: *exponamus jam*, quod deterius est, quam idem, fieri noxius soleat.

4. Abun-

4. Abunde, opinor, ostensum est, quam nihil profit mundo, qui se otio dedit: *illud jam considerandum est*, quam insuper multum obfit.

5. Est igitur homo otiosus sine dubio inutilis mundo: sed hoc ferri potest. *Illud quis ferat*, quod sit insuper noxius?

6. Audistis grave malum, quam inutilem mundo hominem otium faciat: *Audite gravius*, & quam faciat noxium insuper, intelligite.

7. Hactenus, quam nihil homo otiosus mundo profit, audivimus: *nunc*, quam multum obfit, audiamus.

8. Quid autem his immoror, ut inutilem esse mundo hominem otii amantem demonstrem? *Ad illud festinandum est*, ut narrem, quam noxius sit.

9. Sed quod inutilis sit mundo homo otiosus, norunt omnes. *Hoc forte novum aliquibus erit*, quod etiam noxius sit.

S. II.

Exempla Transitionum per Insinuationem.

Insinuatio fit 1. *A Materia*, si rei, de qua agitur, necessitatem - pro renovanda attentione efficaciter inculces. 2. *A persona*
lo-

loquentis, si dicas talia, ex quibus apparet, loqui te *incitatum affectu bono*, non malo.

3. *A persona audientis*, si dicas ea, ex quibus auditor videt, se æstimari, & te illi bene, non male velle. En exempla:

Insinuatio a materia. Possem hic sermonem abrumpere, quoniam ingenuis animis, ut fugere otium velint, utique sufficit intelligere, quam *inutilem* mundo hominem illud vitium faciat: quia vero non qualicunque, sed feroce odio, atque perpetuo dignum est scelus, finite, ut dictis atrocibus atrociora subjiciam, ex quibus percipiatis, non inutilem modo, sed *noxium* insuper ignavum hominem universæ Reipublicæ fore. Digna sunt seria attentione, quæ dicam: neque enim communia, levia, dubia audietis, quæ de hujus farinae homuncione timenda sunt damna, sed certa, gravissima, & omni vestro metu majora.

Insinuatio a persona loquentis. Atrocia dixi: sed quæ supersunt, atrocissima sunt, & quæ cogitare etiam horror est animo vos amanti: itaque ignoscite, si irascar! nam si, quam *inutilis* homo ignavus sit mundo, recensere sine dolore non potui: quid expectare vos equum est, quando, quam sit noxius etiam, narrare aggredior?

Insinuatio a persona audientis. Sed erit fortallè, quem parum hoc angit, *inutilem* se mun-

mundo esse, ac vilem: at pro *noxio* haberi, pro pestifero, pro homine, cui aqua & igni sit interdicendum, hoc utique nemo est, qui patiens audiat. Ita tamen se habet res: *noces Orbi*, quisquis otium amas, & iustam adversam te iram totius Reipublicæ provocas.

§. III.

Exempla Transitionum per figuras.

PER *Correctionem*. Quanquam quid ego *inutilem* voco, quem *abominabilem* Orbis clamat!

Per Prosopopæjam. Parum dixi, cum *inutilem* dixi: quidenim diceret Orbis, si loqui posset? Ab otiosis, diceret, non modo *nutlum commodum*, sed *omne damnum* est mihi.

Per Obsecrationem. Itaque per ego vestrum vos honorem obtestor, otium fugite! imo si quis est amor salutis, fugite! nec enim *inutiles* solum, sed & *noxios* facit.

Per Dubitationem. De contemptu dixi, cui vos otium objicit: nunc *de damnis* quid dicam? Unde incipiam? ubi finiam?

Per Hypotyposin. Quam nihil mundo pro-
fit homo otiosus, auribus haufistis ad nau-
seam: nunc quantum etiam *obsit*, oculis da-

dabo. Circumspicite orbem ! Agrum videtis oblitum sentibus - - quis fecit ? - -

Per Imprecationem. Utinam computrescas in fordibus miser ! sicut nihil es utilis mundo, ita nec noxius fores. Nunc dum vivis, quantam heu ! in Orbis perniciem vivis !

Per Pnceteritionem. Sed abrumpamus sermonem de contemptu, cui vos otium objicit, - - de damnis dicamus.

Per occupationem. Saltem, inquires, nemini noceo, cum otior. Imo maxime nocescete ! - -

Per Licentiam. Sed nimis verecundus fui, dum inutilem mundo hominem dixi otio deditum : noxius, noxius est, & aura communi indignus.

Plures qui formulas velit, mille alias in lectione Auctorum facile observabit. Mini hæc de transitionibus, & universim de Rhetorica delectante breviter dixisse sufficiat. Tyro, si, quod necesse est, exercitatio, atque qui exercitationum materiam perite & suggerat, & digerat, Magister accesserit, vel post unius mensis laborem lætus experietur, quam facile progressum faciat, qui ex tradito ordine, ac methodo discit. Cupio autem, ut post primi mensis laborem discipulus respondere examinanti prompte possit de singulis, quæ in hoc libro explicavi :
E men-

menſe ſecundo vero *repetat* omnia, & *in materia*, quæ *ad uſum* ſit, *exerceat*. Ita *Stylo* *Oratorio*, ex quinque præceptis huc uſque *per exempla* propoſitis, rite formato *aſſueſiet*.

LIBER II.

Præcepta, Praxis, & Uſus Rhetoricæ docentis.

Quæ hætenus de *Stylo*, per quem *delectat* Orator, ſunt dicta, nequaquam (nam centies hæc doctrina inculcanda Tyronibus eſt) præcipuum Rhetoricæ opus ſunt, ut imperiti artis, qui eloquentiam non diſtinguunt a garrulitate, fortasſis exiſtimant. Delectando *docere* oportet, ſi finem, qui eſt *motus*, conſequi velis, & non *in delectatione inani*, qualem pueri ex bullis captant, quieſcere. Itaque ex Rhetorica *Delectante* gradum promove ad *Docentem*, cuius officium eſt, circa quamvis quæſtionem, ſive ad ſolam *ſpeculationem*, ſive etiam ad *praxin* pertineat, *facunde* diſſerre. Ad hunc finem adhibemus eadem media, quæ Philoſophi ad ſuum. Sicut enim ſunt tres modi *ſciendi*, ſic & *docendi*, nempe *definitio*, *Diviſio*, & *Argumentatio*,
ad

ad quam etiam confutatio spectat. Eadem opera rursus *de locis Rhetoricis* ex instituto nunc agam, quippe ex quibus tanquam aurifodinis eruenda sunt argumenta, quæ definitionem, divisionem, argumentationem, & confutationem constituunt.

PRÆCEPTUM I.

Rhetorica docens utitur definitione.

Ratio præcepti est, tum, quia *ad docendum* maxime pertinet intelligere, quis sit *status quæstionis*, atque adeo *de qua re* sit sermo, *de qua non*: tum quia ex cognita *rei natura*, quam definitio manifestat, *argumenta alia* facile deducuntur. Fit autem definitio apud Rhetores *ex variis locis*; methodus ab exemplis patebit.

§. I.

Exempla Definitionis a genere, & differentia.

Hoc genus definitionis Philosophis proprium est; a Rhetoribus tamen usurpatur etiam, cum *ex rei natura* volunt solide argumentari. Genus invenitur, si in-

dages, per quid res cum aliis rebus *conveniat*: *differentia* vero seu *forma*, si consideres, per quid res constituatur, & ab omni alia re *differat*. Latius & magis rhetorice loquendo, *definitio a genere*, & *differentia* dici potest illa descriptio, qua explicatur, *quid res sit*, & *quid non sit*.

In praxi pro inventione argumentorum ex definitione a genere, & differentia sic procedes:

Sit 1. hæc sententia: *Joseph propter accusationem Domine non est putandus reus attentati adulterii*. Examina hic illas voces, quarum significationem attentius considerare, videbitur operæ pretium esse. Tres se offerent: *Joseph*, *Domina*, *adulterium*, quas si definias, tria invenisti argumenta, quibus Josephi innocentiam probes, sic: Joseph non est putandus reus, quia 1. *qui* accusatur, est *Juvenis probus* (ecce genus, nam per hoc Joseph cum pluribus convenit) *Domino suo tam charus*, ut eum domus suæ *Præfectum* constituerit, ecce *differentia*, nam per hoc differt Joseph ab aliis juvenibus etiam probis. 2. Quia *a qua* accusatur, est *mulier*, ecce genus, & *Josephi Domina* semper ab ipso culta, ecce *differentia*. 3. Quia, *de quo* accusatur, est *crimen atrox*, en iterum genus: quo *jus mariti violatur tam benefici*, hæc *differentia* est. Hæc tria argumenta, si redigantur in argumentum-

gumentationes, sicut infra docebo : & deinde *ornentur rhetorice*, ac amplificentur : apparebit, quæ vis lateat non ad docendum solum, sed etiam ad movendum. Verum hic methodum facilem *inventionis* instituendæ tradere decrevi, *de dispositione*, & *elocutione* suo loco acturus, de quibus proinde etiam Tyro nihil sollicitus sit, sed IN SOLA INVENTIONE se per plura exempla exercere contentus, *ornandi* curam paululum differat, donec quid ornari possit, ac debeat, suo ipse labore reperire didicerit. Falsum enim est, quod non nonnulli existimant, *Inventionis* industriam solis Magistris competere, & discipulorum vires superare. Seligatur materia *proportionata ætati*, (*hoc docentis officium est*) & docebit experientia, plures in arte *inveniendi* excellentem profectum facere, quam in *elocutionis* ornatu, quippe qui præter ingenii dotes non mediocrem laborem, qualem pauci adhibent, exigit, cum interea *inventio* ingenium solum, studium prope nullum requirat, præcipue si *methodo*, quam exhibeo, discipuli per *exercitamenta* assueverint, & pro subsidio, cum eos *natura* destituit, *librorum indicibus* prudenter uti doceantur. Inde fiet, ut ex Scholis Rhetores prodeant *de arte tota*, & non *de una sola parte artis* recte instructi. Sed hæc obiter notasse sit satis :

tis : verba pluribus exemplis firmabo. Itaque

Sit 2. hæc sententia : *Roboam debet populo supplicii remittere partem tributorum.* Argumenta ex definitione sic erues , quia 1. a quo hæc gratia petitur, est *Rex*, ecce genus : *Filius Salomonis, Nepos Davidis*, ecce differentia : sequitur, quod, nisi *Tyrannus* esse velit, debeat *avum* potius imitari, quam *patrem*. 2. quia, qui petit, est *populus* libere, non per vim armorum subiectus, ecce genus : *Deo singulari titulo charus*, ecce differentia ; sequitur, quod debeat benigne haberi. 3. quia, quod petit, est remissio partis, non totius pecunie, ecce genus : *impetrandæ a Principe propter Reipublicæ bonum*, ecce differentia ! sequitur, quod aqua sit postulatio, ac audienda.

Sit 3. hæc sententia : *Templis Deo sacratis debetur reverentia.* Argumentum invenies per definitiones, quas vocant, *negativas*, dicendo, quid non sit *templum*, quid non sit *Deus*, quid non sit *debitum*, sic : quia 1. *Templum* non est forum, ubi tractantur commercia : aut hortus, ubi ambulatur, & luditur : aut hospitium, ubi ridetur, garritur, saltatur - - sed locus Deo colendo dicatus. 2. Quia *Deus* noster non est truncus aut faxum, uti apud Gentes : neque crocodillus, bos, aut felis, ut apud Ægyptios :

tios, neque fur, tyrannus, aut mœchus, quales a Græcis colebantur: sed est Dominus optimus, maximus, qui vivit & regnat. 3. Quia reverentia hæc non est consilii, sicut opera misericordiæ, non mere utilis, sicut omne exercitium virtutum, neque mere laudabilis, sicut usus variarum devotionum, sed est *obligatio* de præcepto.

Sit 4. hæc sententia: *Eloquentiæ debetur magna æstimatio*. Probabis, dicendo: *quid sit, & quid non sit*, nempe, quia eloquentia non est vana garrulitas, ut aliquid putant: neque ad homines decipiendos inventum artificium, sicut aliqui abutuntur: neque vana, & inutilis ostentatio ingenii, uti quædam aliæ Artes: sed est ars apte dicendi ad persuadendum, quod prodest.

Sit 5. hæc sententia: *Etiam Nobiles debent virtuti studere*. Probabis hoc a definitione nobilitatis, quia nobilitas non consistit in ostentatione vestium, serie famulorum, superbia ædium, neque in artibus, quas vocant, Nobilium, ut sunt ars equitandi, saltandi, digladiandi, neque in antiquis ceris, & fumosis imaginibus: sed in imitatione virtutum, propter quas Majores facti sunt nobiles.

Quid si quis exercitii causa hæc exempla sic rudi stylo proposita velit ornare, habet paradigma supra, ubi *quid sit, & quid*

non sit Studiosus, f. 49. per figuras exposui. Exempla plura inferius dabo.

S. II.

*Exempla definitionis per Etymologiam,
& enumerationem partium.*

E*Tymologia est argumentum, quod ducitur ab origine nominis, sicut conjugata vocantur argumentum, quod ducitur a derivatis ex nomine. Enumeratio partium autem est argumentum, quod ducitur ab enarratione partium, ex quibus aliquod totum componitur, aut quas in se continet. Copia verborum major erit, si exponas non solum, unde oriatur nomen, sed etiam unde non; quænam inde deriventur, & quæ non: quæ sint totius partes, & quæ non: sobrie tamen, ac prudenter, ne verba sine causa multiplices. Exempla vide.*

Sit 1. hæc sententia: *Non decet hominem alios præ se contemnere.* Probabis 1. *ex origine nominis*, quia homo ab humo, unde formatus est, nomen habet, & proin par est omnium naturæ conditio. 2. *A derivatis ex voce homo*, quia homo alios despiciens non agit humaniter, & humanitatem exuisse videtur. 3. *Ab enumeratione partium*, quia neque ex corpore, neque ex anima, unde
su-

superbiat, habet, nam illud ex luto, hæc ex nihilo est. Hæc argumenta jam, ut supra monui, *argumentando* facies efficacia, sicut post paulum doceberis.

Sit 2. hæc sententia : *Christianus debet fugere vitam mollem.* Probabis 1. *ab origine nominis*, quia nomen non ab Epicuro, non a Mahomete - - sed a Christo accepit. 2. *a derivatis*, quia Christianus deliciis inhians, legibus fidei *Christiane* conformem vitam non vivit. 3. *ab enumeratione partium vitæ*, quia talis mollities ne quidem puerum Christianum decet, minus juvenem, minime virum, aut senem.

Sit 3. hæc sententia : *Optimi Consiliarii sunt mortui.* Probabis 1. *ab origine nominis*, quia consiliarius dicitur a consilio, quod a mortuis sincerissimum datur. 2. *a derivatis*, quia neque, qui consulunt illos, horrent offendi, neque, qui consuluntur, timent offendere. 3. *ab enumeratione partium*, quas in se continet vox *optimi*, quia in mortuis neque sapientia, quanta polleant : neque integritas, quam certa sit, nos potest latere.

§. III.

*Exempla Definitionis per causas, effecta,
& comparationes.*

CAusæ sunt quatuor : *efficiens*, a qua aliquid fit, *finalis*, propter quam aliquid fit, *formalis*, per quam aliquid fit, & *materialis*, ex qua, in qua, vel circa quam aliquid fit. *Effecta* sunt ea, quæ ex causis oriuntur. *Comparationes* fiunt ab iis, quæ cum re comparata aliquam similitudinem, & convenientiam habent. Atque ex his tribus locis fiunt definitiones, quas *conglobatas* vocamus, Oratoribus valde, & præcipue in Epilogis familiares, quas ut facile formes 1. quære, quæ sunt hujus rei *causæ*, quæ non, quæ *effecta*, quæ non, quibus est *similis*, quibus non? ita colliges definitionum *materiam*. 2. *Ex his verbis*, quibus causæ, effecta, similia expressa sunt, fac *substantiva*, & epithetis orna: sic habebis definitionum *formam*. En exempla.

Sit 1. hæc sententia: *Fides Catholica sola est vera*. Probabis a *causis*: quia sanctus est ejus *auctor*, Christus: sanctus *finis*, nempe cultus ac æstimatio Dei: sancta *materia*, nempe articuli ad omnem perfectionem exacti: sancta *forma*, seu promulgatio per mil-

mille prodigia Orbi splendens, quæ rursus singula *argumentando* urgenda sunt. Id si nolis, fient (*brevitatis causa*) ex his argumentis definitiones conglobatæ *per Substantiva metaphorica* sic: Est enim fides Catholica Filia Verbi æterni, Mater sanctissimæ Religionis, Magistra summarum virtutum, Sol Orbis universi tenebras tot radiis, quot prodigiis vincens, non, ut aliæ quædam Sectæ, progenies, viperæ, genitrix scelerum, inimica probitatis, ancilla cæci furoris, & ministra insanix.

Sit 2. hæc sententia: *Choreæ sunt juveni fugiendæ. Probabis ab effectis* 1. *Per verba*, quia tollunt verecundiam, modestiam, amorem solitudinis, ac laboris: & faciunt hominem petulantem, lascivum, in omnem licentiam effusum. 2. *Per Substantiva*. Nam quid sunt choreæ, nisi verecundiæ scopulus charybdis modestiæ, schola petulantix, forum licentiæ, officina lasciviæ, pestis morum, & pessima Juventutis corruptio?

Sit 3. hæc sententia: *Magnum est animæ pretium. Probabis per comparationes*, quas ut facile invenias, circumage oculos, videbis *supra te* cælum, solem, montes, aves - - *infra*, flores, animalia, pisces, flumina - - *circa*, arces, libros, imagines, ciuitas, aurum, scalam, januam - - quidquid

quid se subito objicit, contemplare attentius, *aliqua servient*. Ita enim dices recte: Anima sol microcosmi est, imago divinitatis, totus thesaurus hominis, liber mirabilium Dei, arbor vitæ, sedes gratiæ, templum gloriæ, folium sanctissimæ Trinitatis. Atque hæc est prima praxis, qua cito *similitudines* inveniuntur.

Alterae est, si obiter *aperto Dictionario*, seu *Lexico*, obvia aliquot substantiva colligas, aut *ex litteris*, quæ vocem componunt, nomina inquiras apta similitudini exprimendæ. Sic, si probare velis, *Mundum non esse amandum*, vide, ut invenias *sex nomina*, quorum *litteræ initiales* vocem *Mundus* constituent, & habebis *sex similitudines*, dicesque: est enim mundus *Mare* infame naufragiis, *vorago* floribus tecta, *nemus* latronibus plenum, *domus* furoris, *Veneris* hara, *stabulum* flagitiorum. Ubi hoc obiter nota, *si dubites*, num similitudo sit bona, substantivum *in verbum* verte. Si bene verti potest, tene: secus, abjice. Ita recte dicis: omnia in mundo flagitia *stabulari*: ibi velut in hara sua Venerem, velut in domo propria furorem *habitare* - - argumentum ergo habes, recte etiam *stabulum, haram, domum* vocari.

Est & tertia praxis, si nempe *effecta rei*, ex circumstantiis *quid, quomodo, ubi, quando*

do -- colligas, & pro verbis *nomina* vel metaphorica, vel propria ponas. Sic, si hæc sit sententia: *gula nocet*, quære, *cui* nocet? nempe corpori, animæ, fortunis, famæ. *Quomodo*? Stomachum obruendo, intellectum evertendo, ciuitas evacuando, mores corrumpendo. *Ubi*? Maxime in Germania. *Quando*? In iuventute, & senectute. Jam substitue verbis *nomina*, & dic: gula Germaniæ labes, juvenum latro, virorum pernicies, senum dedecus, quot malorum est genitrix! venenum est corpori, animæ mors, fortunarum vorago, putredo famæ, tormentum stomachi, rubigo ingeniorum, nutrix scelerum, legum ruina.

Hæc ad facilem inventionis praxin frequentanda Tyroni exercitatio est *in pluribus exemplis*, quibus & ornatum majorem addere poterit *per epitheta*, aut longiorem *similitudinum* explicationem, cujus paradigmata, quia infra passim occurrent, hic nulla addo, lætus, si vel sic *sine parergis* didiceris, *nunc quidem* definitiones conglobare. *Usus* exercitii in omni genere dictionis perpetuus est, omnisque solidæ *Argumentationis* fundamentum. *Definire* qui nescit, parum dicet *ad rem*.

PRÆCEPTUM II.

Rhetorica docens utitur Divisione.

Ratio præcepti est, quia, qui bene distinguit, bene docet: nihil enim aut memoriam magis juvat, aut intellectum ordinatius instruit, quam bona Divisio modo non ita multiplex sit, ut obruat. Est autem divisio: Oratio distribuens totum in suas partes, quod fit tribus modis, nempe per multiplicationem subiecti, vel prædicati, vel rationum, quod ut præstes facilius, perpende, quid hic versiculus velit: Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur quomodo, quando.

Cujus explicationem jam supra datam consulto hic repeto, quia bene intellectus plurimarum inventionum est ferax, & fons omnium divisionum.

Quis significat personam, de qua est sermo, ejusque dotes, aut vitia sive corporis, sive animi. Quid dicit rem, & ejus diversa genera, ac partes: vel negotium, quod factum est, fit, vel fiet. Ubi notat locum, profanus an sacer sit, publicus an privatus, terrestris an maritimus, obscurus an celebris, urbs an pagus, schola an forum. Quibus auxiliis explicat instrumenta, socios, ministros, media, per quæ aliquid fit. Cur indicat motiva, & fines, propter quos aliquid fit.

fit. Quomodo exponit modum, quo aliquid fit, cito an lente, studio an casu, ex malitia an ignorantia, cum ira an gaudio, diligenter an obiter. Quando est nota temporis, quo aliquid fit, noctu an interdiu, die festo an non festo, hyeme an vere, in juventute an in pueritia, tempore belli an pacis, morbi an sanitatis - - hæc qui sedulo advertit, facilis ei erit *omnis divisio*, imo & *subdivisio*, quippe quæ nihil est aliud, quam *nova divisio*, post divisionem totius sententiæ facienda in singulis membris ejusdem. Exempla lege.

S. II.

Exemplum Divisionis ex multiplicatione subjecti.

Subjectum sententiæ est id, de quo aliquid dicitur. Quære, quotuplex sit, & mox occurret divisio. Sic si hæc sit sententia: *Otium est noxium*, considera, quotuplex sit subjectum: *otium*, de quo dicitur, quod noxium sit, attendendo, *quis* otietur? *cur*? *quomodo*? prodibit continuo hæc triplex divisio, 1. *Otium & juvenum, & virorum*, est noxium. 2. *Otium*, five *ex tædio laboris* nascatur, five *ex amore nugarum*, est noxium,

um. 3. Otium sive *nihil agentium*, sive *inutilia agentium*, sive *mala agentium* est noxium.

Aliud exemplum do in hac sententia: *Mors peccatorum pessima*. Subjectum habet duo vocabula: ex ambobus potest divisio fieri. Nam 1. quare: *quotuplex* est mors *ratione modi*, quo morimur? Et dices: mors peccatorum, sive eos *subito*, sive *lente* opprimat, pessima est. 2. Quære: qui peccatores pessime moriuntur? Et dices: mors peccatorum sive *placide*, sive *turbide* morientium pessima est. 3. Quære: *quotuplex* est mors *ratione instrumentorum*, quibus infertur? Et dicens: mors peccatorum, sive sit *naturalis*, sive *violenta*, pessima est.

Tertium exemplum habe in hac sententia: *Omnis felicitas hominis a Deo est*. Considera 1. *quis* sit homo, seu quæ ejus partes? Et dices: felicitas & *corporis*, & *animæ* a Deo est. 2. *Quid* sit felicitas, seu quæ ejus genera, aut species? & dices: felicitas & *hujus*, & *futurae vitæ* a Deo est. 3. *Quibus auxiliis* acquiratur? & dices: felicitas, & quæ per *Majores* in nos transfusa, & quæ per *nostram industriam* est parta, a Deo est. Ubi vides, quam multa, & varia de eadem materia dicere possit, qui se in divisionis usu diligenter exercuit. Sed plura videamus.

§. II.

Exemplum Divisionis ex multiplicatione Prædicati.

Prædicatum est id, quod de subiecto dicitur. Ex eo *divisio* fit eadem praxi, qua ex subiecto. Nam

Sit eadem sententia: *Otium est noxium*, Quare 1. *cui* nocet? & dices: *nobili æque, ac plebejo*. 2. *Quid* nocet? dices: *auferit fortunas, famam, animam*. 3. *Ubi*? dices: & *in sæculo, & in monasterio*. 4. *Quibus auxiliis*? per *abusum oculorum, dices, & aurium, & linguæ*. 5. *Cur*? dices: quia *facit hominem & abjectum, & incurium, seu tollit & curam, & animum ad res momenti*. 6. *Quomodo*? dices: *occulte, & graviter*. 7. *Quando*? dices: & *pro hac ætate, & pro futura*.

Sit & altera sententia: *Mors peccatorum pessima*. Considera 1. *quid* sit esse pessimam, seu quæ sint hujus mali partes? & dices: *est pessima in iis, quæ antecedunt, & quæ comitantur, & quæ sequuntur*. 2. *Quibus auxiliis, seu instrumentis*? & dices: *per memoriam præteritorum, horrorem præsentium, metum futurorum*. 3. *Quando*? & dices: *mala est, quando minatur, pejor, quando ferit, pessima, quando occidit*.

Addo tertiam sententiam : *Omnis felicitas hominis a DEO*. Considera 1. *quis sit DEUS ?* & dices : est a DEO, qui est omnis boni *principium*, & *finis*, seu a quo est, & ad quem ordinatur omne bonum, & aliter bonum esse non potest. 2. *Quibus auxiliis sit a DEO ?* & dices : tanquam ab *infortunia* avertente, & *bona* conferente. 3. *Quomodo ?* Et dices : *unice*, ac *necessario*. Vides *novam rerum copiam*; sed nondum est *finis*.

§. III.

Exemplum Divisionis ex multiplicatione Rationum.

HUc præter allatos in Definitione, & Divisione, pertinent cæteri *loci Rhetorici* omnes, *extrinseci*, ac *intrinseci*; tot enim *partes*, & toties *alias* habebit *divisio*, quot *argumenta* vel *ex diversis*, vel *ex eodem loco* assummes, ut probes sententiam, & (quod bene advertas, velim) *ex quovis argumento*, si ejus *subjectum* vel *prædicatum* dividas, habebis *divisionem novam*, quam *subdivisionem* vocamus, ex qua integræ orationis *skeleton*, five *structuram* fere perfectam habes. Sic

Exemplum primum : *Otium est noxium*, ex *rationum multiplicatione divisum*, & *subdivisum* est tale : *noxium est otium*, five *exempla* consulam, five *testimonia*; nam *exemplis* qui-

quidem pleni sunt libri tum *profani*, tum *sacri*: *Testimonia* autem occurrunt ubique, five quis *Ethnicorum* scripta inspiciat, five *Sanctorum*. Atque hæc est ex argumentis *extrinsecis* facta divisio. Ex *intrinsecis* sic fiet: otium est noxium, five unde *oriatur*, five quid *efficiat*, attendam. Nam si de *origine* quæro, non est alia, quam vel *tædium laboris*, vel *amor nugarum*: si autem *effectus* confidero, video, per otium fieri hominem mundo *vilem, inutilem, noxium*.

Alterum exemplum: *Mors peccatorum pessima*, sic se habet. Probatur 1. ex argumentis *extrinsecis*: quia hoc & *Scripturæ* testatur, & *experientia*: Scriptura in *veteri Testamento*, ac *novo*: experientia in exemplis *nostri sæculi*, ac *priorum*. 2. Ex argumentis *intrinsecis a definitione*, quia mors peccatoris est *finis temporis*, & *initium æternitatis*: finis temporis, & cum tempore omnium *honorum, opum, & voluptatum*: initium æternitatis, & cum æternitate *extremæ miseriæ*, ac *infinitæ tristitiæ*. Vel *ab effectis*: quia mors peccatorem pessime angit, five *intra*, five *extra* se mentem advertat. *Intus* cruciant *mala*, quæ fecit, *bona temporalia*, quæ deserit, *calamitas æterna*, quam metuit: *extra* & quæ videt, & quæ audit, affligunt: nullum a circumstantibus, nullum a Sacerdote, nullum a Crucifixo solatium est:

Exemplum tertium : *Omnis felicitas hominis a DEO pendet* , sic propono : non datur ullum bonum , nisi vel *in DEO* , vel *a DEO* : *in DEO* est bonum , quod obtinetur per *gloriam* , quæ unice pendet a *gratia DEI* : *a DEO* est bonum , quo fruimur per *DEI indulgentiam* , vel *beneficentiam* , quam subtrahere , quando vult , potest ; unde igitur , *nisi a DEO* , felicitas pendet ?

Quis non videt ex his exemplis , quam *facili methodo* etiam discipulus *rerum* copiam comparet sibi ? & *copiam* qui habet , paulo post de *ornatu* non erit sollicitus ; nam sponte se offerent *verba* , si locuturo non desit *materia*. Itaque ornatum *hic studiose neglexi* , ne pluribus intentus Tyronis animus minus *inventioni* attendat , cujus hic exercitationem unice urgeo. *Usus* est plurimus in civili Rhetorica æque , ac in Ecclesiastica : & qui *dividendi* facilitatem non habet , neque *clare* dicet , neque *jucunde* audietur a quacunque concione.

PRÆCEPTUM III.

Rhetorica docens utitur Argumentatione.

Ratio præcepti est , quia argumentum *si neargumentatione* est elumbe , ac sine viri-

viribus. Est autem Argumentatio *explicatio argumenti per propositiones sic dispositas, ut conclusionem negare non possit, qui præmissas concessit.* Species argumentationum eadem sunt, quæ apud Philosophos : *elocutio* differt primum quoad ordinem propositionum, deinde quoad ornatum. Exempla argumentationis ornatae Præcepto quinto dabuntur; nunc discere sufficiet *discriminis primi modum*, quo argumentatio Rhetorica a Philosophica differt. Sunt autem præcipuæ tres : Syllogismus, Dilemma, Sorites. Incipio a Syllogismo.

§. I.

Exemplum Syllogismi Rhetorici.

SYllogismus Rhetoricus *perfectus* habet *quinque* propositiones, nempe maiorem, minorem, utriusque probationem, & conclusionem. *Usui est*, cum *neutra* propositio ex præmissis ab auditore *pro certa* admittitur, ac proin utraque debet probari. *Imperfectus* habet *quatuor* propositiones, & fit, cum *una* non vocatur in dubium, proinde probatione non indiget. *Syllogismus Philosophicus* dicitur, qui habet *tres* solum propositiones, & hic adhibetur a Rhetoribus tunc, cum & *major*, & *minor* sunt certæ, solaque

illarum *explicatione* , aut *exaggeratione* , non *demonstratione* est opus. Quod si ex his tribus *una* omittitur , nempe quia neque opus est , ut *probetur* , neque *operæ pretium* , ut *exaggeretur* , tunc argumentatio ex solis *duabus* propositionibus constans *Enthymema* vocatur, ex quo omnino fit *Epicherema* , si tota argumentatio in *unicam* propositionem contrahitur , toti Syllogismo æquivalentem. Enthymema , si ejus *antecedens* , seu prima propositio *ex pluribus exemplis* componitur, *Inductio* : si autem *unum solum* habet, *exemplum* vocatur.

In praxi , ut Tyro cito discat Syllogismum formare , jubeatur facere *enthymema* , deinde enthymemati addere propositionem *magis universalem* , seu latius patentem , quæ sponte se offeret , si in enthymemate prædicatum *antecedentis* fiat subjectum *consequentis*. Rem obscuram exemplis declaro.

Sit hæc sententia: *Vide , cui fidas , sed non est fidendum cuilibet*. Quære , quomodo probatur ? Occurret Argumentum *ab effectis* : *quia expono me periculo deceptionis*. Jam omitte istud , *quia* , & dic : si cuilibet fido , expono me periculo deceptionis : ergo non est fidendum cuilibet. Ecce habes *enthymema* , in quo prædicatum antecedentis est : *expono me periculo deceptionis* , & prædicatum consequentis : *non est fidendum* , seu non est facien-

faciendum, ut fidam. Hæc duo prædicata si jungas, & ex priore facias subiectum, ecce prodit syllogismus hic : *non est faciendum id, per quod me expono periculo deceptionis: sed, si fido cuilibet, expono me periculo deceptionis: ergo non est fidendum cuilibet.* Hunc syllogismum jam aut in *Epicherema* contrahes sic: *ego me, cuilibet fidendo, tot periculis deceptionem exponam?* aut ex Philosophico *Rhetoricum perfectum* facies, si *majori, & minori* suas probationes addideris sic: *non est faciendum id, per quod me expono periculo deceptionis, nam hoc vetat prudentia, sed, si fido cuilibet, expono me periculo deceptionis, nam tutum non est, vel uni fidere: ergo non est fidendum cuilibet.* Hic vides, quod *ipsæ probationes majoris, & minoris* indigeant adhuc *alia probatione*; itaque adijunge: & *quod hoc vetet prudentia, proba per inductionem, quia imprudens est, qui sine necessitate, vel fructu se exponit periculo naufragii, obviam navem ascendendo, aut periculo mortis, obvium Medicum consulendo, aut periculo erroris, obvium viæ ducem assumendo - - 2. quod tutum non sit vel uni fidere, proba ab exemplo Samsonis, quem una Dalila secreti conficia hostibus prodidit.*

Atque talis exercitatio debet esse Tyroni per plures dies assidua, ut in argumentis

inveniendis (quod post *definitionis*, & *divisionis* præcepta rite intellecta non est difficile) facilem laborem habeat, & iisdem in *argumentationes* redigendis assuefcac. Quodfi didicerit *Philosophice* argumentari, *Rhetorice* idem fine difficultate præstabit, quia, ut dixi, differentia nulla est, nisi, quod *Rhetores*, *etsi non debeant*, sæpe tamen *soleant*, ordinem propositionum, quam Philosophi tenent, mutare, & jam *a minore*, jam *a conclusione* incipere, quod tu in sequentibus exemplis observa.

Sit 1. hæc sententia : *Docti merentur æstimari.* Argumento fumo ab effectis : *quia profunt Reipublicæ.* Argumentatio *Philosophica* erit : Qui profunt Reipublicæ, merentur æstimari : docti profunt : ergo. *Rhetorica*, servato ordine Philosophico, est hæc : Quid æstimabimus, si non æstimabimus viros Reipublicæ utiles, atque Atlantis instar vastos humeros supponentes ruenti ? Ecquos autem hoc sermone designo ? Non alios utique, quam quos sapientiæ cultus supra vulgus altissime extulit : his, his, inquam, æstimationem, his laudem, his honores debemus. Ecce *exiguus ornatus* est : sed *vel sic* proficiet Tyro, etsi proficere se fere non sentiat.

Sit 2. hæc sententia : *Josephus non est reus adulterii.* Argumentum inter alia unum ex
ipfius

ipsius moribus supra attuli. Nunc *Philosophice* ex eodem sic argumentor: Non est credibile, quod reus sit adulterii, qui mores semper præfetulit ad omnem modestiam compositos; nam adulterium crimen est, quod non cadit, nisi in homines pudoris expertes. Sed Iosephus mores semper præfetulit ad omnem modestiam compositos, nam oculi, lingua, omnes actiones erant ex legibus honestatis, formatæ: ergo non est credibile, quod Ioseph reus sit adulterii. *Rhetorice* incipio *a minore*, & syllogismum *in periodum* redigo sic: Si quis paulo attentius consideret, quam compositis semper moribus Iosephus fuerit, quam modestis oculis, quam continente lingua, quam in omni corporis motu honestus & gravis, quam in omni actione moderatus ac ferius: credere omnino non potest, eum se polluisse illo crimine, cuius tanta est fœditas, ut exhorrere vel ad nomen necesse sit omnes, quos nondum omnis honestatis oblivio cepit, & furiosa quidvis audendi libido penitissime suos fecit.

Sit 3. hæc sententia: *Saulus conversus est ad Christum*. Probatur a consequentibus, quia cessavit persequi Christianos, imo jam eos tuetur. Argumentatio *Philosophica* est hæc: qui, quos persecutus est, Christianos, jam tuetur, conversus esse dici debet: sed

hoc fecit Saulus : ergo - - *Rhetorice* fac *Enthymema* , omissa *maiore* , quippe per se satis certa , & prodibit *Periodus* , quam supra legisti : Cum Saulus , quos prius acerbissimo odio , multisque suppliciis persecutus est Christi cultores , jam non modo infectari desierit , sed etiam pro illis publice , atque acerrime pugnet : quis dubitet , quin mutaverit mentem , & a se ipso alius ex Synagoga Judæorum in Ecclesiam Christi transierit ? Sed de Syllogismo satis. Quando fit ejus *usus* , jam monui.

§. II.

Exemplum Dilemmatis.

Dilemma est argumentatio consistens in *duabus propositionibus* ita oppositis , ut auditor cogatur unam concedere , & quamcunque concesserit , stringatur. Utimur 1. cum status quæstionis est *dubius* , & nescimus , quo sensu auditor propositionem acceptet , aut rejiciat. 2. Quando volumus omnem evadendi viam præcludere. 3. Quando volumus acrius objecta confutare. Praxis faciendi dilemma est facilis , quia duo enthymemata in unam argumentationem conjuncta faciunt dilemma. En exempla. Sit 1. hæc sententia : Homo debet DEO servire,

servire, quia a DEO omnis hominis felicitas pendet, quod probatur per duo enthymemata. Primum est: in manu DEI sunt vita, & mors, paupertas, & divitiæ - - ergo a DEO pendet felicitas temporalis. Secundum: DEUS alterius vitæ bona diligentibus se præparavit, nemo alius: ergo a DEO pendet felicitas æterna. Ex his dilemma *philosophice* sic fiet: Vel in hac, vel in altera vita ambis esse felix? Si in hac: in manu DEI sunt vita, & mors - - serviendum est DEO. Si in altera: bona illa DEUS præparavit diligentibus se: serviendum est. *Rhetorice* sic; Age, quid ambis? felix esse desideras? quando? in tempore, an in æternitate? si in tempore: unde veniunt tibi bona desiderata, si a DEO non veniant? Unde opes? - - Et tu deliberes, an serviendum sit DEO? Quodsi post hanc vitam expectes aliam, beatiorē, æternam: Superi! quæ stultitia est, si vel *ab alio* expectas: vel *a DEO*, etiam si illi non fervieris, donandam existimas!

Sit 2. hæc sententia: *Roboam debet partem tributorum remittere populo.* Argumentum *ab effectis*, quia alias animos subditorum a se abalienabit. *Philosophice* sic stringes: Vel amant te subditi, vel non? Si amant, hac sævitie amorem extinguēs: si non amant, irrita-

irritabis ad furorem, *Rhetorice* sic : vide, quid agas, Rex ! si amant te subditi, gratulor ! grande regnorum præsidium amor est, cuius ut tibi fructus perpetuus sit, lenitate conficies. Quodsi, quia minus amari te putas, indignum gratia populum autumas, metuo, ne irrites acerbius, ut, quem huc usque amavit, jam odisse incipiat.

Sit 2. hæc sententia : *Beati pauperes.* Argumentum extrinsecum *a testimonio*, quia Christus testatur, & Mundi testimonium contrarium non debet attendi. *Philosophice* dices : vel Christus fallitur, vel Mundus errat ? si primum dicis, blasphemias : si alterum, male sentis cum Mundo. *Rhetorice* videntur esse, qui falli Christum existimant, beatos pauperes proclamantem, quæ est blasphemia fane cogitatio. Tu, si tanti sceleris te negas reum, si errare Mundum, non Christum, fateris, *actione demonstra*, quod credis : & paupertati honorem, quem debes, divitiis, quem merentur, contemptum exhibe.

S. III.

Exemplum Soritis.

SOrites est *acervus propositionum*, ex quarum *congerie* infertur conclusio. *Ut*imur, cum *subdole*, & *gradatim* volumus auditorem di-

disponere ad assensum, *ignarum*, quid velimus, *adigendo*, ut ea concedat, quibus concessis, jam negare non possit, quod petimus. Atque hoc sæpius solemus *in epilogis* agere, ubi quæ dicta sunt toto sermone, *in acervum* conjicimus. Hic est *usus Soritis*. *Pro Praxi* nota, Soriten *ex pluribus syllogismis* componi, quod exempla docebunt.

Sit i. hæc sententia: *Pauci salvantur*. Argumentum *a causa*, quia plerique moriuntur rei peccati gravis. *Philosophice* sic proceditur: Qui moriuntur rei peccati gravis, peribunt: sed plerique moriuntur rei: ergo peribunt. *Major* est de fide, *Minor* probatur: illi moriuntur rei peccati gravis, qui & graviter aliquando peccarunt, & postquam peccarunt, seriam pœnitentiam non agunt: sed plerique sunt tales: ergo plerique moriuntur rei. *Ex his syllogismis Philosophice* fit *Sorites* sic: Pauci sunt, qui non graviter peccant: qui graviter peccant, raro seriam pœnitentiam agunt: qui non agunt seriam pœnitentiam, moriuntur rei peccati gravis: qui moriuntur rei, non salvantur: ergo pauci salvantur. *Rhetorice* dices: Cui difficile videtur credere, quod pauci salvantur, vitam, & mores hominum contempletur. Eja, quot numeramus, qui se nunquam peccato gravi contaminant? quot deinde, qui, postquam peccarunt, seriam

de

de commissis pœnitentiam agunt? & quos pœnitentia non absolvit, reos utique mortis fatemur omnes? reum itidem scelestis, fieri posse salutis participem, negamus omnes? quare igitur conclusionem suspendimus? quare salvandorum numerum ad paucos reduci, ægre adducimur, ut credamus?

Sit 2. hæc sententia: *Plures occidit gula, quam gladius.* Argumentum *a causa* est, quia gula fere omnium morborum est causa. Argumentatio *Philosophice* syllogistica est hæc: Quod est causa fere omnium morborum, illud plures occidit, quam gladius, nam plures ex morbo, quam per gladium obeunt: sed gula est causa fere omnium morborum, nam origo morborum a stomacho est, quem corrumpit gula: ergo plures occidit gula, quam gladius. Ex syllogismo *Soriten* facies sic: multo plures moriuntur ex morbo, quam per gladium: morborum origo est corruptio stomachi: corruptionem stomachi facit gula: ergo plures moriuntur ex gula, quam per gladium. *Rhetorice* dices: Vultis, ut plerorumque hominum præcipuum latronem nominem? gladium cogitabitis: gula est. Nam quis nescit, plerosque ex morbo mori? morborum autem quæ est origo? Si Medicis credimus, stomachi corrupti vitium corpus totum pessumdat. Quis igitur

igitur stomacho malum faciat , urges ? gulam , gulam accusant. Gula virtutem illius opprimit , calorem extinguit , viscera humoribus noxiis , & venas veneno inficit. Quid ? Num pluribus opus est , ut , quis sit humani generis latro , sciatis ?

Sit 3. hæc sententia : *Vince te ipsum.* Argumentum *ex effectis* est , quia sine victoria sui cælum non obtinetur. Argumentatio *syllogistica* erit : nemo venit in cælum , nisi fervet mandata : sed nemo fervat mandata : nisi vincat seipsum : ergo. *Minor* probatur : nemo fervat mandata , nisi vincat tentationes , & cooperetur gratiæ *contra naturam* corruptam : sed neutrum facit , qui non vincit seipsum : ergo nemo fervat mandata , nisi vincat seipsum. Inde fiet *Sorites Philosophice* sic : Si vis venire in cælum , ferva mandata : si vis mandata fervare , debes vincere tentationes : si vis vincere tentationes , debes cooperari gratiæ contra naturam : si vis cooperari gratiæ contra naturam , debes vincere teipsum : ergo si vis venire in cælum , debes vincere teipsum. *Rhetorice* sic : Duo verba in aurem : *Vince teipsum !* sine , ut descendant in cor ; sic enim necesse esse fieri , si quidem obtinendi cæli desiderium alis. Nam , neque in cælum venies , nisi ferves mandata : neque mandata fervabis , nisi pugnes contra ten-

tentationes : neque pugnabis , nisi coopera-
beris gratiæ contra naturam : neque tandem,
ut te cum gratia naturæ velis opponere ,
impetrabis a te , nisi te vincas. Ergo quid
cessas insurgere ! eja vexillum explica ! - -

Ex his , opinor , satis intelligis , Lector ,
quanto major *ad docendum* sit vis argumen-
to *cum argumentatione* , quam *nude* proposito.
Sed quia Rhetoris est , non *docere* solum ,
sed *movere* insuper , ideo & illi errant , qui
semper argumentantur , & *nihil amplificant* , ut
ego in exemplis his propositis feci : & illi ,
qui *semper amplificant* , & *vix unquam argu-
mentantur*. Amplificatio sine argumenta-
tione aut *nullum* facit motum , aut *subito
cessantem* , quia non inhæret *rationi* , sed
phantasiæ & sensui , cujus commotio , si *sola*
spectatur , *Sophistarum* , non *Oratorum* est
opus , & prope *cum objecto* disparet. Sed
de motu pluribus libro sequente agemus ;
nunc illud adhuc urgendum est Tyroni , ut
ita discat docere , ut sciat etiam , quæ do-
ctrinæ opponi possunt , *confutare*. Licet
autem confutatio *ex iisdem locis* , & *per easdem
argumentationes* fiat , quibus *confirmatio* utitur :
juvat de illa tamen *singulariter* agere , ut
Tyronem meum , sicut constitui , *per gradus*
ducam , & *per nova semper viridaria* , facili
via , atque amœna , ne aut fatigetur , aut
tædio

dio victus deficiat. Nemo solidius, nemo certius, nemo felicius proficit, quam qui sic docetur, ut discere gaudeat.

PRÆCEPTUM IV.

Rhetorica docens utitur Confutatione.

Ratio præcepti est, quia nemo recte docet verum, *nisi refellat*, quæ possunt opponi; secus non merebitur fidem. *Uti- mur* autem confutatione 1. *ante confirmatio- nem* orationis, seu *statim post propositionem* tunc, quando aliqua *præjudicia*, sive opinio- nes nobis contrarias scimus, aut suspica- mur ab auditoribus *ita foveri*, ut nec *be- nevole*, nec *attente* audituri dicentem sint, nisi prius illi scrupuli eximantur. Ita Ci- cero fecit pro Milone. 3. *Post confirmatio- nem*, sive *ante epilogum*, tunc, quando sa- tis feliciter nos esse auditos credimus, ita tamen, ut auditor jam pronus ad assensum *adhuc per unum, aut alterum dubium* retinea- tur, quo minus se penitus dedat. Ita Cicero fecit pro lege Manilia. 3. *In ipsa confirma- tione* tunc, quando objectio occurrit, quæ *non contra totam causam*, sed tantum *contra unum argumentum*, aut partem causæ pu- gnat,

gnat. Ita Cicero passim. *In praxi* autem confutatio fit quatuor modis. 1. *Negando*, cum dico, & probo, *falsum esse*, quod alter objici. 2. *Distinguendo*, cum dico, verum esse, quod dicit, *in uno sensu*, sed *non in omni*. 3. *Elevando*, cum objectionem *per contemptum* eludo, aut admitto, verum esse, quod objicitur, sed ex eo *nihil probari* ostendo. 4. *Invertendo*, & *retorquendo*, cum dico, argumentum *ab ipso objiciente* esse solvendum, adeoque aut *nimum*, aut *contra ipsummet* probare. Ad hos modos, si *objectionem* examines, haud dubie, quid responderi possit, occurret, maxime si avertas, quali, qui objicit, *argumentatione* utatur. Nam si *Soriten* adhibuit, nulla te propositio prætereat, quam non inspicias, *an*, & *quo sensu* sit vera, si *Dilemma*, sæpe valebit *retorsio*, nonnunquam *contemptus*, aut *negatio suppositi*, quod vocant, seu *fundamenti*, cui dilemma tanquam *veritati* innititur, cum *falsitas* sit: si *Syllogismum*, sæpe *nega*, *concede parum*, *distingue frequenter*. Sed exempla videamus.

§. I.

Exemplum Confutationis per Negationem.

SIt hæc sententia : *Peccatum est fugiendum*, eamque tu jam diu , multumque probaveris. Supererit tamen in animo aliquorum *hæsitatio circa resolutionem* ad fugam , quia objicere possunt : *Necessitas me cogit peccare*, e.g. fornicari , ut habebam, unde vivam : pejerare , ut evadam carcerem , vel mortem : duello congredi , ne honor in periculo sit. *Hanc objectionem* nisi solide confutes , gement fortasse , quos ejusmodi difficultas premit , sed non convertentur. Confutabis igitur , & negabis , quod unquam esse possit *peccandi necessitas* , ac probabis propositionem oppositam : *Necessitas non cogit peccare* , ab effectis peccati , quia 1. per peccatum raro vitatur malum , quod metuimus : 2. *Semper* incurritur majus , cum peccatum sit malum maximum : atque adeo peccare , ut malum evadas , est *resolutio raro felix* , semper *imprudens*. Hæc argumenta jam rediguntur , *uti in confirmatione fit* , in argumentationes , & *Philosophice* sic proponuntur *per Dilemma* : Vel peccando evades malum , quod times , vel non ? Si evades ,

insipiens es, quia majus malum elegisti, ut minus evaderes, sicut patet ab exemplo tot Martyrum; quos tu ipse laudas, quod mori maluerint, quam peccare. Si non evadis, bis miser es, quia poteras, *tolerando miseriam*, felix fieri. *Rhetorice* dices: Sed quid audio? suspensus per ea, quæ dixi, quorundam animus erupit in gemitum, qui mihi illud videtur decantatum a Semiviris diverbium oggerere: non pecco volens! *necessitas cogit*! perii, nisi pejerem! unde vivam, si me furtivis amoribus subtraho? Infamis sum, nisi duello congredior! prohibet DEUS, scio! Sed! - non possum aliud! *necessitas cogit*. Heu! cujus est ista vox? hominis saltem? Nam Christiani esse, non credo. Quid? Tunc speras evadere peccando malum? Quod malum? quod majus, an minus peccato sit? minus? non est *hominis*, nam inter duo mala minus esse eligendum, ratio docet. Majus? non est hic *Christiani* sensus; nam dari malum peccato majus, fides negat. Et tu ipse nunquid Martyres laudas? Imitare, quos laudas: Martyrem te ista, quam vocas, necessitas facit. Ecce tibi! *tolerando miseriam*, felix esse potes: *peccando*, infelicem te facis, *miser*, si evadis, quod times, malum: *bis miser*, si non evadis.

S. II.

Exemplum Confutationis per Elevationem.

SIt hæc sententia: *Jugum Christi suave est*, cui, postquam probaveris eam veram esse, tum *comparando* obligationes nostras cum magnitudine promissi præmii, tum illa *in se* considerando: opponat se aliquis, & dicat: hæc quidem vere dici, at tamen *carnem esse infirmam*, & *tentationes dæmonis graves*. Ecce duplex objectio est, utraque vera, quæque proinde *negando* rejici non possit; potest tamen confutari *elevando*, ita, ut dicas: *Verum est, quod objicitur, sed nihil probat*, & hoc ostendis 1. *per comparationes*, quia, etsi Eva scemina imbellis fuerit, non ideo tamen difficile fuit Adamo repugnare. Et licet vitrum sit fragile, non ideo tamen difficile est, servare integrum. 2. *A Definitione*, quia diabolus tentans est canis latrans ligatus catenis, qui contemptu vincitur. Ex his *Philosophus* facit duo enthymemata, quæ *Rhetor* sic eloquitur: non negamus, dicetis, jugum Christi suave esse, & onus leve: Sed eheu! infirma caro est, & inter perpetuas *dæmonum* infestationes vivimus! quis evadet?

Bella defensio ! euge Adam , ubi es ? Quid latebras quæris ? Scutum habes , quo innoxius excipies fulmen Tonantis ! imbellis est mulier , quam vicit gula : miserebitur DEUS , non irascetur ! Itane imbellis mulier ? ita sane , sed viro subdita , viro , qui debebat , qui facile poterat , blandienti se opponere sceleri , & garrienti sceminae imperare silentium. O Adæ filii ! quousque declinabitis cor vestrum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis ! *Infirmus est caro* : sed spiritus vir sit , qui domi suæ dominari uxorem non ferat patiens , qui jactanti se fortiter obstrepat , qui dicat audacter : tace mulier , obmutescere ! aut ! - - *infirmus est caro* ! audio : sed quid fragilius vitro ? tamen nisi pro pila utaris , nisi nulla omnino sit cura , per annos , & lustra integrum fervas. Vel tantilla custodia ferva cor tuum , o bone , & intelliges , quam nihil te tua querela excuset. Quis custodiat , inquires , quando omni loco , & tempore per vim ac fraudes hoc vitrum impetit pessimus dæmon ? o miserum diabolum ! ita non modo acerbis DEO vindici pœnas solvis *reus* , sed *innocens* etiam ab hominibus vapulas ! Amabo ! quem tibi diabolum fingis ? si *voluntatem* nocendi attendis , leo rugiens est , qui circuit quærens , quem devoret : si *potestatem* , canis est ligatus catenis ,

tenis, ex quibus latrare potest, mordere non potest, nisi accedentem. Contemptu vincitur! quæ potest esse victoria certior? quæve facilius obtineri?

S. III.

Exemplum Confutationis per Distinctionem.

SIt hæc sententia : *Necesse est, verbum DEI diligenter audire.* Objiciat aliquis : Ego omnia scio, quæ de cathedra dicuntur : *ergo mihi non est necesse audire.* Respondebit *Philosophus*, distinguo : ergo tibi non est necesse audire ad illustrandum intellectum, transeat : Non est necesse ad memoriam admonendam, & voluntatem concitandam, nego, & contrarium probo a causa finali eloquentiæ sacræ, quæ id agit, non ut veritates *sciantur*, sed ut *applicentur ad opus.* *Rhetor* dicet : Hic vero erit fortasse, qui obmurmuret mihi, quod sine discrimine omnibus audiendi verbi Divini necessitatem imponam. Quis enim, ait, doctos obligabit, ut discant, quod sciunt? Nemo, qui declamat ex cathedra, docet me, quod ignorassem : quin audiam forte aliquos, quos ego possim docere. Quid infert? Ergo non audiam? pessima conclusio! ecce enim,

qui suam adeo *scientiam* jactant, quantam *inscitiam* produnt: quem in finem verbum DEI prædicemus ex cathedra, plane ignorant. Si *docere* volumus, & nihil præterea: sic est, doctos ab obligatione nos audiendi absolvo. Si vero hæc est officii nostri ratio, ut fane est, ut admoneamus *memoriam*, & *voluntatem* urgeamus, ne, quæ a puero auditor didicit sacra dogmata, aut *per oblivionem*, aut *per torporem* emorian-
tur: quis est Doctorum, qui non *utrique* *malo* interdum subjaceat? quis omnium *meminit* semper? Quis semper est *fervidus*? Itaque ab obligatione audiendi exhortan-
tem adeo *doctrina* non eximit, ut etiam ur-
geat, & cogat, non nescium fui.

§. IV.

Exemplum Confutationis per Retor- sionem.

Sit hæc sententia: *Otium est fugiendum*. Ob-
jicit aliquis, *quod labor sit res plena tædio*.
Confutabit *Philosophus* invertendo: *Otium*
est res plena tædio: ergo est fugiendum.
Vel retorquendo: *Navigatio medicina*,
militia - - *est res plena tædio*: ergo est
fugienda. *Ex retorsione* patet, quod obje-
ctio *nimum* probet, proinde nihil: ex in-
ver-

versione, quod probet *contra ipsum objicientem*. *Rhetor* sic dicet: Hæc cum ita sint, otiumque hominem mundo vilem adeo, ac noxium faciat, age, cur horres laborem? Nempe res est plena tædio. Argumentum grave! Superi! si tædium sufficit, ut homo sui compos absterreatur a suscipiendo negotio, quod summa utilitas, quod splendor gloriæ, quod virtus, quod DEUS, quod ultima demum necessitas suadet: comburantur navigia, claudantur pharmacopolia, tollantur armamentaria, officinæ omnes in tabernas mutantur: sic nempe vivemus beati, sic a tædiis liberi, sic tranquilli, imo sic maxime miseri. Nam uti laboris molestiam non esse nullam, libens fateor; ita in otio sine comparatione majorem inveniri, qui experti sunt, sciunt. Nam labor quidem & *varius* esse potest, & *interruptus*, tædiumque suo, quem affert, *fructu* compensat; Otium autem qua *novitate* delectat? quod *commodum* habet? Ecce, quæ *laboranti* disparent horæ, *otianti* numerantur pro annis.

Sed hæc obiter indicasse sufficiat, ut Tyro Stylum Oratorium discat discernere; ornatum *ampliores*, & *varium* nunc subjungo, quem imitabitur facile, qui *libri primi* Præcepta recte didicerit.

PRÆCEPTUM V.

*Argumentatio Rhetorica differt
a Philosophica.*

Ratio præcepti est, quia Philosophus, si recte docuit, satisfecit: Rhetor *delectare* præterea debet, & *movere*, quod ut præstet, Styli copiam, numerum, & ornatum curabit, quæ *tria* discrimen inter Philosophi, & Oratoris sermonem constituunt. Exempla dabo *in omni genere Argumentationum*, in quibus tamen Philosophicum ordinem propositionum fere servabo, tum quia præceptum *de ordine perturbando* plane *arbitrarium* est, & persuadendo auditori, hoc est, *fini Rhetoricæ* plus obest, quam prodest; tum quia *Tyrone* utilissimum est (id quod utique etiam *de audientibus* dices) *vim argumentationis* posse clare percipere, quod difficile accidit, *cum ordo turbatur*; tum, quia fit etiam, ut apud prudentes veniat in suspicionem Orator, quod suæ causæ diffidat, atque adeo *vafre* potius, quam *solide* agat. Hoc autem periculum prudenter vitat, qui plus *veritati* confidit, quam *arti*. Exempla habe.

§. I.

Exemplum Argumentationis Periodicæ.

Sit hæc sententia : *sola virtus est æstimabilis.* Inventio fiat *ex loco extrinseco* : quia *DEUS* solam virtutem æstimat. Ex hac ratione fit *Syllogismus Rhetoricus perfectus* sic : Nihil est æstimabile , nisi quod æstimat *DEUS* ; nam *DEUS* solus in suo judicio non potest errare : sed *DEUS* æstimat solam virtutem , nam alia omnia etiam suis inimicis concedit , & virtutem solam afficit præmio : ergo sola virtus est æstimabilis. Ex his quinque propositionibus fac quinque periodos , & fiet hæc elocutio :

1. Quanquam sint multæ res , quas homines æstimant , & quibus qui affluunt , vulgo felices , ac fortunati prædicantur : Sapientes tamen id unum denique sibi æstimandum , & ardentioribus votis appetendum esse prudenter existimant , quod vident , solum inter omnia æstimari a *DEO* , & per supremi Judicis sanctissimam Legem laude ac præmio dignum pronuntiari. 2. Nam homines quidem omnes in judicandis rerum pretiis aut ignorantia labi , aut male ordinati affectus violentia in erro-

rem

rem abripi, facillimum est: DEUM autem errare posse, qui diceret, blasphemaret. 3. Porro, cum una sit virtus, quam encomio suo DEUS dignatur, una, quam commendat studiose, & liberalissime remuneratur: dubium utique neminem ullum hærere decet, quin una illa divinæ menti in pretio sit. 4. Certe, ut opibus affluant, ut voluptatibus innatent, ut honoribus evehantur, ut scientiæ fama orbem impleant, videmus, inimicis suis etiam juratis Deum concedere, eademque amicis fidelissimis non raro negare: adeo abjicit, & pro crepundiis nec hosti invidendis habet ea, quæ mundus admiratur, & stupet. 5. Itaque si quis plus opibus cumulandis, quam virtutibus inhiet: si quis cum jactura virtutis illustres titulos, ac honores affectet, si quis majore studio, & cura in scientias, quam in virtutes sibi comparandas feratur: viderit ille, quantum a recti judicii regula, quæ DEI judicium est, quamque perniciose aberret, fero deploraturus, nisi ferio corrigat.

§. II.

Exemplum Argumentationis figuratæ.

Sit eadem sententia idem argumentum ,
 & eadem argumentatio. *Ex periodis*
facies figuras sic:

1. O vanas hominum mentes ! nam quæ inania æstimatis infani ? Quos fortunatos prædicatis ? quos felices ? nempe quos pereuntibus bonis videtis affluere ? Prô ! Judices imperitos ! Sapientes consulite : docebunt vos , non omne , quod fulget , aurum esse : unam esse regulam , si recte de rerum pretiis judicare velitis, *Judicium DEI.* Illud , illud demum solum merito æstimari , & ardentioribus vos recte appeti , quod æstimat DEUS , quod per supremi Judicis sanctissimam legem laude ac præmio dignum putatur. 2. Etenim vos ipsos consulto : Nunquid facile est errare hominem in ferenda de rerum valore sententia ? Quoties ignorantia labimur ? Quoties male ordinati affectus violentia abripimur in errorem ? DEUS est, DEUS solus, quem errare posse sine blasphemia nemo dicat : DEUS solus, cujus judicio secure tuum conformes. 3. Itaque cælum ingredi, Sanctos

Etos interroga, quid demum divinæ menti in pretio sit. Audies concordem clamorem: Virtutem, virtutem solam æstimat DEUS: hanc unam suo in nobis encomio dignaretur: hanc unam, cum vivimus, studiose commendat, unam liberalibus præmiis donat in cælo. 4. Quanquam quid opus est cælos conscendere? Quid DEI judicio magnum, quid nihil sit, satis terra nos edocet. Circuite Orbem! en quantis jurati hostes Numinis *abundant* bonis, quantis amici *egent*, si aliud bonum est, præter virtutem! Nihil opus est memorare opes, quibus affluunt impii, nihil voluptates, quibus innatant, nihil honores, ad quos evehuntur, nihil scientias, quarum gloria late splendent. Res ipsa loquitur: videmus hæc oculis, & manu palpamus. Quid vero? Hæc si inter bona desiderio digna numeraret DEUS, si æstimaret, si non pro crepundiis haberet, quæ nemo prudens vel hosti invideat: nunquid inimicis concederet, amicis negaret? 5. Satis, opinor, quam vile sit DEO, quidquid virtus non est, hæc Mundi gubernandi ratio, satis, & abunde demonstrat. Ergo quousque miser, neglecta virtute, opibus per fas & nefas cumulandis te dabis? Quousque inanes titulos, ac fumos honorum cum jactura virtute jactabis? Quousque ad acquir-

ren-

rendas scientias curam omnem, & studium conferes, nullum ad comparandas virtutes? Quantum erres iudicio, non vides? non sentis? non horres? aut sine noxa errare te posse existimas? Heu! novus est error, & quem feris lacrymis deplorabis, nisi feriis conatibus corrigas.

S. III.

Exemplum Argumentationis Stylo mixto.

Sit eadem sententia: *Nihil est æstimabile, præter virtutem, sed ex aliis locis probetur* 1. ab effectis, quia *sola facit felicem.* 2. A genere, quia *sola est verum bonum.* 3. Ab etymologia, quia *sine virtute nihil virile fit.* Ex tribus argumentis fiant tres argumentationes.

Prima, *Syllogismus*: Superi quis tumultus? quæ inquires est? Perstrepat forum, sonant officinæ, vigilant musæa, clamant scholæ, sedetur in curia, statur in aula, curritur in plateis, fametur, sititur, sudatur, algetur in castris, in sylvis, in agris. Ubique cura, labor, cupido, timor mortales exagitant: & illum quidem *commodi studium* in subeunda incommoda urget: alium, cui mentem magis ingenuam natura

ra

ra donavit, *amor honestatis* impellit: tertium abripit *deliciarum cupido*, omnes *spes felicitatis*. Ergo quid per ambages vos fatigatis insani, & ambulatis in circo? *Virtutem* sequimini! regia via est, quam ipsa ad felicitatem præibit. Omne *tempus præteritum* apello: mendacem dicite, si ex omni feliciū numero inveneritis unum, quem non felicem virtus reddiderit. Itaque quid impellere vehementius ad cultum virtutis debet? Divitias vultis? Virtus dabit æternas. Honores appetitis? Virtus evehit ad divinos. Voluptates amatis? Virtus mater, & nutrix est.

Secunda, *Enthymema*: Quid multa? Adeo sine virtute nulla *felicitas* est, ut ne quidem aliquod *bonum* sit. Non damno divitias, non scientias abjicio, non honores contemno: hoc tamen affirmo, *boni* nomen his vanitatibus pessime tribui, nisi *bene*, hoc est, *cum virtute* usurpes. Virtus enim sola *in homine* est; neque, quæ homo possidet, splendorem habent ullum, nisi quem virtus communicat. Ergo quemadmodum unus est sol, qui fulgore luminis stellas opprimit, oculos fascinat, animos abripit, ita ut sidera reliqua aut negligamus, aut non nisi pro scintillis ex inexhausto lucis pelago effusis suspiciamus: ita virtutem solam æstimare, solam laudare debemus, tanquam
quæ

quæ sola sit bonum verum, & una causa bonorum.

Tertia, *Syllogismus*. Quanquam num non hoc solum sufficit ad virtutis inflammandum amorem, quod *sine virtute* nihil virile geratur? Aut dicite, quam de gestis fœmineis, de colo & fuso gloriam speratis? Quid omnium sapientum iudicio vilius, quid contemptius animo ad puerorum crepundia, vel nugas muliebres abjecto? Hæc si in pretio essent, nunquid tot, ac tantos Heroes numerasset Orbis? Nunquid ipsæ fœminæ sui sexus imbecillitatem in ausus viriles, ac generosa facinora toties animassent? O igitur quisquis es avidus gloriæ, virtutem cole! virtus sola viros facit, sola gloriosos. Imo, dices, gloriosos fortuna facit, & quos illa abjecit in casas, & educavit in tenebris, obscuri, ignoti, miseri sunt: illi clari, illi inclyti, illi beati, quos evexit ad honores, quos in murice enutrivit, quos deliciis lactat. Quid? Hos aliquis gloriosos dicat, si virtus absit? Ego repeto, ne viros quidem vocari posse. Hoc fateor, quod rerum, quas Mundus bona vocat, facultas & abundantia occasionem factis illustribus plurimam, atque aptissimam offerat: neque istud nego, quod plures hac ipsa de causa rerum gestarum gloria inclaruerint, quos evexit fortuna, quam quos projecit:

H

Quod

114 De ornatu Argumentationis.

Quod autem fortuna ad gloriam contulerit aliquid *sine virtute*, hoc proba. Provoco! Nomina aliquem, qui sola fortuna duce, sola comite, facinus virile vel unum aut suscepit alacriter, aut perfecit constanter. Siles? Fateri igitur, uni virtuti omnes viros gloriosos, omnes Heroas deberi. Cætera an pro famulatio retinenda sint, an abjicienda omnino, merito dubites. Illud *illustrius*, hoc *securius* est. Rapit animos virtus *cum pompa*: solitaria sufficit *sibi*. Splendet, quam coronant scientiæ, honores comitantur, opes circumdant: verum quæ nuda est, fulget *modestius* quidem, sed *amænius* etiam: nam nemo invidet, nemo concutit, nemo persequitur. Elige!

§. IV.

Exemplum Dilemmatis cum ornatu.

Sit eadem sententia: *Nihil est æstimabile, præter virtutem.* Inventio argumenti fiat a definitione, quia sola virtus hominem facit bonum. Ex hoc argumento sic arguit Philosophus: vel sola virtus facit hominem bonum, vel etiam res aliæ? Si primum, ergo sola est aliquod bonum, proin sola æstimabilis. Si secundum, tunc quisquis
est

est dives, potens, doctus &c. &c. dicendus est bonus, quod est falsum. *Rhetor* dicit:

Plaude Orbis! multa habes *bona*, quæ jactes! utinam totidem numeres *bonos*! Quid dubitem autem? si bonæ sunt divitiæ, boni honores, bonæ voluptates: necesse est, ut boni sint omnes, quotquot in divitiis, in honoribus, in voluptatibus sunt. Nunquid enim, qui habet albedinem, albus, qui doctrinam, doctus, qui pulchritudinem, pulcher est? Cert. Ergo qui fieri possit, ut quis *bona* habeat, & *bonus* non sit? Fieri videmus, dices, & experientia docet. Multi enim divites mali sunt, peiores, qui in fastigio honorum sedent, pessimi, qui voluptatibus incubant. Gaudeo, te habere fatentem. Quodsi fassus non esses, vos ego, o aulæ, o curiæ, o civitates, vos in testimonium veritatis vocassem! Pauperum sanguinem inclamassem, quo purpuram tingitis! Cortinas sericas removissem, quibus tot libidines tegitis! Pompam, vestium, luxum conviviorum, chorearum petulantiam, ludorum profusionem, furorem ambitionis, superbiæ licentiam, acediæ ignaviam acerba oratione perstrinxissem. Jam lubens fileo, quoniam ipse fateris, malos esse plurimos, qui tamen affluant illis rebus, quæ passim *bona* vocantur. Si tamen ita est, cur non corrigimus

linguæ errorem, & virtutem solam *bonam* vocamus, quippe quæ sola *in malo* esse non potest? O insaniam mentis humanæ! Job in fimeto sedens miser vocatur: Sardanapalus in folio helluans, felix! Heu deliria! atqui Jobum laudatis saltem: ergo miser non est: non enim esset ejus *laudanda* vita, si esset *fugienda*: esset vero *fugienda*, si esset *misera*. Desint omnia: abundat, quisquis est virtutis possessor: Omne bonum possidet. Virtus thesaurus est, quem fures non rapiunt, fastigium, quod in cælum attollit, paradisus, quem voluptas inundat, mater meritorum, fons veræ gloriæ, semen felicitatis æternæ.

§. V.

Exemplum Soritis cum ornatu.

SIt eadem sententia: *Nihil est æstimabile præter virtutem.* Argumentum fiat ab effectu, quia *sola meretur gratiam apud Deum.* Ex hoc *Philosophus* per Soritem argumentatur sic: nihil est æstimabile, nisi quod facit nos Deo gratos, nisi quod facit Sanctos: nihil facit Sanctos, nisi quod juvat ad obtinendam, vel conservandam gratiam, nihil ad hoc juvat, nisi virtus: ergo nihil est æstimabile, nisi virtus.

Rhetor

Rhetor sic : Eja , quem in finem creatus es, homo ? Ut edas ? Ut dormias ? Ut vageris ? Ut homini servias ? Ut vivas , veluti aut nunquam moriturus , aut totus moriturus ? Absit ! aliud parentes puerum , aliud juvenem fides , aliud virum ipsa ratio docet. Natus es , ut servias Deo , ut placere factori tuo studeas : hoc res omnes creatæ clamant. Nec diffiteris , scio. Sed jam hoc interrogo , quæ tu *media* adhibes , ne *sine* tam nobili excidas ? Video fatigari te multis curis , sæpe angî , non raro irasci , pallere etiam , & quandoque tristitia emori. Cur ? *ut sanctus sis* , aut *quia non es* ? Utinam quidem ! sed eheu ! sollicitus es , & turbaris *erga plurima*. Porro *unum* est necessarium : *ut sanctus esse velis* , ut a malo declines , & facias bonum. Hoc *unum* exigitur , ut placeas Deo , Deique amicitiam merearis , & gratiam vel obtineas , vel conerves. O te beatum , si ad hunc apicem felicitatis pertigeris ! sed una huc via ducit , *via virtutis*. In scalæ supremo gradu , qua cælum attingitur , collocavit se Deus , amplexu dignaturus , quisquis per virtutis gradus enitetur ad se. Asurge animo , & proculcata inutili gleba supra fungos attollere , ne cum illis putrescas.

§. IV.

De usu Argumentationum.

USus Rhetoricæ mere docentis (quin velis movere) *quotidianus* est inter eruditos *ad dissertationes* de quæstione speculativa, vel practica, *ad prolusiones* de quæstione scholastica, *ad problemata* de quæstionibus ultro, citroque discutiendis, quod fiebat in conviviiis olim, hodie in congressibus Doctorum vel *ex tempore*, vel *certo consilio* sæpe contingit: & est utilissimum exercitium tum intellectus, tum linguæ, quod si in usum veniret, Superi! quanta conventiculorum mala cessarent! quanta ex conversatione Doctorum bona utrique Reipublicæ accrescerent! Exempla de singulis dabo, ut intelligat Tyro, qua forma *de quavis materia* loquendum sit sibi, quando ex umbra prodibit in lucem.

Primum Exemplum sit Dissertatio Ethica de contemptu Judiciorum humanorum ab impossibili, quia nemo potest placere omnibus. Philosophice propositum Enthymema sic habet: Placere omnibus est impossibile 1. ab enumeratione partium, quia varia sunt variorum judicia, alia juvenum, alia senum &c. &c. 2. A causis, quia varia est educatio, & affectus, Ergo

Ergo non est curandum, nisi velis vitam vivere plenam turbis ac tædiis. *Rhetorice* sic loqueris.

Differtatio Ethica.

In Illud :

Nemo potest placere omnibus.

SCio, hoc æquum esse, & magnis animis proprium, ut in rebus agendis, quid de se viri prudentes sensuri sint, attente perpendant, suamque statuunt sententiam eam esse debere, quam illi sint maxime probaturi : sed id laborare, ut placere velis omnibus, nec alicujus Momi dentem timere debeas, tantum abest, ut sperare aliquis hominum ab hominibus possit, quod neque Diis concessum sit. Nam quid existimas ? Num omnium hominum eadem judicia sunt ? Imo plerorumque plerisque contraria. Quid Juvenes probant ? Quæ jucunda, quæ pulchra sunt : Quid senes ? Quæ seria, quæ utilia : Quid scæminæ ? Mollia : Quid viri ? Solida : Quid docti, potentes, nobiles ? Grandia : Quid rudes, miseri, vulgus ? Obvia. Quin, non ipsi vidistis, sæpe, eundem hominem non semper eundem esse ? Scilicet ut varia educatio est, & varii affectus, ita varii sumus nos. Educatio pertinacem animum facit, affectus

instabilem : itaque sicut quæ a teneris discimus æstimare, amare, cupere : aut contra fugere, odisse, spernere : ea etiam adulti eodem affectu persequimur, velut primis judiciis non a nutrice imbuti, sed a natura donati. Ita, quæ casu eveniunt, & quotidie non opinantibus offeruntur ad sensum, nequaquam eodem semper vultu excipimus : sed quod irati probavimus, reprobamus tranquilli, quod amici laudamus, inimici carpemus, semper iidem, & semper alii. Quis igitur se, aut sua probare omnibus velit etiam contrario sensu pugnantibus sibi ? Irritus labor est, quin noxius adeo, quippe ad hoc unum idoneus, ut animi quiete privatum noxiis curis conficiat. Demus enim, quod tibi forum applaudat : scilicet subsilies gaudio ! At quid ? si eodem tempore te curia rideat, nunquid contabesces mœrore ? Licetne apertius loqui ? ut pueri pilam, ita te varii affectus jactabunt. Jam spe laudis animatus in grandes ausus assurges : jam metu vituperii trepidus humi te volves, donec toties contusus, aut dolore flaccescas, aut ira rumparis. Jam tu judica, num male suadeam tibi, dum suadeo, ut jam tibi uni irascaris, quod aliis fueris iratus, qui de te non idem tecum senserunt. Posthac quod agendum est, libere age, & aliis, ut libere sen-

sentiant, quod malint, permitte: hæc una medicina est malo. Pugnent aliqui, ferendum est: velut nihil senseris, perge. Quietem animo quietis desperatio feret.

Alterum exemplum sit *Prolusio Scholastica* in quæstione *Speculativa*, an, qui est incapax Philosophiæ, possit esse capax Rhetoricæ. Responsio est *negativa*, & probatur *Philosophice* per syllogismum ab officio Rhetoris: *Rhetor debet facere, quod Philosophus, imo plus, nempe docere, & insuper movere, ac delectare: sed hoc non potest incapax Philosophiæ, sed ad summum eleganter garrire potest, quod non est esse Rhetorem, Ergo incapax Philosophiæ non potest esse Rhetor, & si quis in Philosophia non proficit, qui profecit in Rhetorica, defectus non erit capacitatis, sed applicationis. Rhetorice sic ages.*

Prolusio Scholastica.

An incapax Philosophiæ possit esse capax Rhetoricæ.

OLim fuit tanta Rhetoricæ æstimatio & gloria, ut inter Sapientem, & Oratorem nemo discrimen faceret, ipsaque Eloquentia definitione vulgata loquens Sapientia diceretur. Deinceps vero paulatim sive

docentium, five discentium vitio sic evi-
luit, ut eam multi vix a fucata garrulita-
te distinxerint; certe omnem elegantiam
in ambitu verborum, & reliquo *elocutionis* or-
natu posuisse sint visi. Inde enim traxisse
originem credo, opinionem illam Rhetori-
cæ tam probrosam, quod homines, etsi a
natura adeo male habiti, ut inepti sint ad
perdiscendam Philosophiam, adhuc tamen
excellere in arte Oratoria possint. Turpe
opprobrium! tristis infamia nobilissimæ
facultatis! Agite, Philosophicis oculis in-
dagemus naturam artis, & detegetur convi-
tii vanitas.

Quanquam quid indagare sit opus, quod
jam Princeps Philosophorum detexit! Rhe-
toricam, & Dialecticam *eundem* esse habitum
Aristoteles asserit. Quid est? Num non jam
vici? Nam quis neget, quod sequitur, quod,
qui ineptus Dialecticæ est, sit etiam ine-
ptus Rhetoricæ, & contra? Aut forsan Sta-
gyrita erravit? Eja! quod est igitur offi-
cium Dialectici? Definire, credo, dividere,
argumentari. Hi scilicet tres modi sciendi
sunt, in quorum se usu Philosophicum in-
genium feliciter jactat. Quid minus Rhe-
tores faciunt? imo quando non faciunt plus?
Philosophus si solide docet, expectationi
satisfacit: Orator & docere debet, & dele-
ctare præterea, ac movere. Quid doceat,
si

si de re proposita nescit definitionem formare, species & partes dividendo distinguere, proprietates, causas, & effecta argumentando colligere? Delectare si velit, utendum est verbis translatis, pugnandum sententiis, figuris agendum, quorum nihil, nisi inepte faciet, qui non ingenio Philosophico rerum inter se similibus naturas rimari noverit, & ex multis circumstantiis celeriter observatis inexpectata illatione intellectum audientis obruere. De motu nihil opus est dicere, cum per se constet, ad affectum excitandum apte loqui non posse, qui ejus naturam ignoret. Si quis igitur ad artem Oratoriam aptum esse posse dicat eum, qui ineptus esse ad Philosophiam censetur, nescio, an ipse Philosophus sit: certe Rhetoricæ naturam penitus scrutatus non est. Sed audio, sæpe contingere, ut adolescentes, qui in Rhetorica eminuerunt, cum ascendunt ad Logicam, multos ante se videant. Euge! quoties, & quibuscum hoc contigit? Nunquid multo sæpius videmus insignes Philosophos, qui in Rhetorica nulli sunt? quod si ex hoc inferam, fieri posse, ut quis aptus sit ad Philosophiam, quanquam sit ita miser, ut ad Rhetoricam censeatur ineptus, quis me audiet patiens? Insigni Philosopho, inquit, si Orator non est, non aptitudo
de

deest, ut sit, sed applicatio. Ergo cur explodor, si idem de insigni Rhetore dicam, qui tamen in Philosophia non eminet? Barbara vocum novitas, & inamcenæ materiæ assuetos Rhetoricis deliciis animos ita possunt male afficere, ut non nisi stramina sibi apponi credentes deglutire cibum exuccum malint, quam masticare. Quod si ostenditur aliquis, qui, utut in Rhetorica magnum nomen habuerit, in Philosophia tamen, etsi parem illi, ut Rhetoricæ, laborem impendat, proficiat nihil, hoc ipso negabo eum Oratorem bonum aut esse, aut fore. Eminuerit inter suos: eminuit Stylo nempe, eminuit proprietate, ubertate, suavitate sermonis, hoc est, elegantius garrivit: plus non est doctus, & hoc non est satis. Ex inventione, & dispositione, in quibus profecto ingenium Philosophiæ non aptum nihil potest, ex inventione, inquam, & dispositione potissimum judicandus Orator est: Elocutio sola locutulejum, declamatorem, & rabulam constituit: Oratorem tam parum facit, quam parum architectus vocari potest, qui in ædificando palatio aliud egit nihil, quam quod parietes dealbarit, aut pinxerit. Cicero sane inter Oratores principatum obtinuit, non quod nemo dicat ornatus, sed quod nemo solidius, nemo ad motum magis.

Im-

Imponant igitur digitum ori, qui illustre nomen Oratoris aut imperite, aut invidiose clamoso etiam causidico tribuunt, aut concionali rabulæ, quem tamen ipsi judicant ingenio esse plumbeo, & ad Philosophiam inepto. Orator is demum vocetur, qui sic perorat, ut in inventione splendeat acre ingenium, in dispositione egregium artificium, in elocutione magna industria, in omnibus maturum judicium. Hæc est boni Oratoris idea, quam formavit Princeps Philosophus, & cui conformare se nemo, nisi Philosophus potest.

Tertium Exemplum disceptatio sit *de problemate*: Num tomis compendia, an tomi compendiis præferri debeant. *Contra tomos* pugnat hoc enthymema *ex effectis*: Tomi nec servant pro gloria scribentis, neque pro utilitate legentis: ergo compendia sunt præferenda. *Contra compendia* sic agit Philosophus item *ex effectis*: compendia faciunt homines superbos, & pigros: ergo præferendi sunt tomi. *Rhetores* loquuntur, ut sequitur.

PROBLEMA.

Tomī an compendiis præferendi sint?
Primo pro compendiis.

Scribendorum librorum non est finis: effectum est Spiritus sancti, quo reprehenden-

hendere videtur calamos in sui diffusionem nimium prodigos; nimium, ajo, nam de multitudine librorum queritur, non libellorum. Neque immeritis hæc interpretatio accidit, quotquot in scribendos tomos incumbunt. Nam quis laudet scriptorem, cui, ut scribat, nullus finis prudens præfigitur, aut quem consequi possit? Ecquid autem tomifex quærit? aut suam *gloriam* credo, aut *utilitatem* lectoris. Neutram assequitur miser, & se frustra eviscerat. Nam ut de gloria primum dicam, an a materia laudem, an a forma desiderat? Materiam ipse non facit: non est nova sub sole. At formam facit? Sic est: Quam autem deformem plerumque, semper certe ab ipsa magnitudine molis horribilem. *Inventio* in quot inutiles quæstiones protuberat? Quæritur, quid Sancti viderent, si extra cælum in spatia imaginaria caput porrigerent? Quæritur, quibus jaculis possunt vulpanferes, & hircocervi configi? Quæritur, an chimæra in vacuo bombilans possit secundas intentiones comedere? Et quæ sunt aliæ nugæ, quibus, si, qui paginam implent, laudem merentur, quidni etiam circumforaneos agyrtas laudamus, quod centum ænigmata solvant ex tempore? Jam *dispositio* in magno corpore plerumque proportionem non habet! in parvis est gratia. Balænam
mon-

monstrum vocamus, & nemo unquam
gigantem Salaputium dixit. *De elocutione,*
quæ apud tomifices fere in usu est, duo-
bus verbis complexus est, quidquid dici
potest, qui dixit: Barbare garruli sunt.
Neque dubito, quin plurimos sui tomi adhuc
in purgatorio urant, male perditas vires,
impensum nugis ingenium, tot sibi, Deo,
lectori, per furtum damnabile raptas ho-
ras, denique tot verba otiosa luentes. I
nunc, & lauda laborem, quem Deus igni
adjudicat. Quodsi tamen (nam dantur
tomi, qui gloriam auctori possent afferre)
quodsi, inquam, assequaris laudem,
quam quæris, quæso te, attende diligen-
tius, quam illa sit tenuis, & inter paucis-
simos: neque enim multi te legunt, & si
ad multos venit notitia tui nominis aliqua,
illius es debitor, qui ex tomo tuo compen-
dium fecit, & qui si nullus fuisset, quid
tu Orbi prodesse? Vide, quot tomi in
Bibliothecis devorentur a blattis & tineis,
quorum Auctores consulerentur quotidie,
si scripissent compendia. Mole tam vasta
se inferentibus quis amice occurrat? Quis
nisi otiosus, a capite ad calcem volumen
tam grande sine impatientia legat, aut si
legerit, teneat? Necesse est, ut fatiger
per viam tam longam, & plerumque pa-
rum amœnam, ac præterea sæpe impedi-
tam

ram & asperam, præcipue si video per ambages me duci, quo possem via recta venire. Sic Israelitæ in terram promissam sunt ducti, quantis cum molestiis suis, ex toties punito murmure scimus. Et quis non reprehenderet Moysein, nisi Deo auctore duxisset? Cessamus igitur tomos aut scribere, aut legere, nisi, quod nescio, an futurum sit unquam, nisi, inquam, imparet Deus. Indices tomorum interdum consulere juvat, ut habeant hoc solatium mortui, quod non omnino inutiles fuerint: sed in compendiis habitemus. In compendiis omne compendium est: uno intuitu totum comprehenditur, una lectione totum tenetur; non temporis, non virium, non ingenii dispendium fit. Denique qui scribunt, non utique stupidis credunt se scribere? Scribant ergo compendium, & quod vulgatum adagium suadet: Sapienti pauca.

Secundo pro Tomis.

EQuidem scio, homines esse, qui vel ad aspectum tomi frontem in rugas contrahunt, & os in maledicta exonerant, auctorem juxta & librum criminantes, hunc, quod grandior sit, quam illi optarent: illum, quod parum prudens primo statim tan-

tantæ molis aspectu lectorem exterre-
 Vah ! inquiunt , non poterat iste , quæ dicit,
 brevius dicere ? Quanta pecunia , quanto
 tempore , quanto labore liber unus consta-
 bit ? Si malus est , quantam jacturam faci-
 mus : si bonus , erit aliquis , qui in com-
 pendium rediget : tunc ememus. At , o
 averruncet Superi ! ne hoc malum meo
 libro contingat ! nam si compendium fiat ,
 jam ego non legar. Neque immerito odi
 compendia , nam sic existimo : plures docti
 essent , nisi essent tam multa compendia.
 Rationem exigis lector , qua probem asser-
 tum ? hoc affirmo : Compendia hominem
superbum faciunt , ut doceri non velit :
vigrum faciunt , ut doceri non possit : con-
 clude , quid inferas. Certe priusquam hæc
 compendiorum farrago , & libellorum copia
 in forum effusa est : nemo aspirare ad digni-
 tatem Doctoris est ausus , nisi qui erat in-
 genio acri , & animo magno , ac ad magnos
 labores incitato. Homines , quibus erat
 suppellex tenuis , & graciles vires , despera-
 bant , iter a se confici posse tam longum ,
 tam asperum. Nunc quotquot pallium
 gerunt , volunt docti videri. Nam cum per
 compendium sapere & plerisque sufficiat ,
 & nemini videatur difficile : fit ut passim
 omnes desertis tabernis ad studia provolent.
 Atque illi , cum compendium legerint , &

de arte vel scientia , cui se applicant , proprias quasdam voces memoriæ mandaverint , reddituri , cum se occasio dederit ; enimvero jam cothurnati incedunt , supercilium attollunt , in mirabilibus ambulant , & quod Scriptura de Pharisæis testatur , qui compendium legis in fimbriis suis descripserant , gaudent salutari ab hominibus Rabbi. Jam inde quid sequatur , quis non palpat ? Qui Doctores se credunt , priusquam doceantur , post studia per compendium absoluta totos se *otio* dedunt , veluti , qui supra id , quod didicerunt , discere nihil possint. Hinc illæ lacrymæ ! Postquam hæc spes infatuavit humanas mentes , scientias , & artes posse per compendium , & sine magno labore disci : paucos videmus magnos Poëtas , magnos Rhetores , magnos Philosophos , magnos Theologos ; sed mera ambulant in corium nescio quod compacta compendia Poëtarum , compendia Rhetorum , compendia Philosophorum , compendia Theologorum , homines pusilli , pumili , pygmæi , nemini , nisi sibi , visibiles. Ecce has gratias Orbis Compendiis debet , quod doctrina ampla & vasta sepulta cum Tomis sit : quos nisi quidam per laborem eruderarent identidem , cum obrui vident , jam de Suariis , & Vasquiis nihil , de Aristotele , & S. Thoma nihil , de Antiquis Patri-

Patribus , & Doctoribus nihil sciremus. Habes in compendio , unde de Compendiis iudices. Ego suadeo Tomos : nemo Doctor fuit , qui Tomista non fuit.

*Aliud Problema in quaestione
speculativa :*

Quid sit in Orbe fortissimum ?

SOlebant antiqui Principes , dum affidebant mensæ , audire Sapientes , circa aliquam quaestionem utilem & curiosam disputantes , non per modum *colloquii* , quod nunc fit , sed ita , ut quisque suam sententiam continua oratione defenderet. Talis fuit illa contentio apud Darium Regem : *quidnam esset in orbe fortissimum ?* unus pro Rege , alter pro vino , tertius pro veritate stetit. Exordio non est opus , sed argumentatione , & aliqua elocutione. Lege.

1. *Pro Rege.* Quid sit in orbe fortissimum , est difficilis quaestio , & multæ contentioni obnoxia ; mea tamen sententia hæc laus *Regi* debetur. Nam quid est esse fortem ? Id , cui difficile est , resistere , hac voce appellamus , ni fallor. Ita enim murus fortis vocatur , quem nullus aries frangit , fortis adamas , quem nullus malleus domat , fortis vir , quem nullus metus percellit , fortis exercitus , cui frustra

munimenta, & castella objicias. Jam vero, quid est difficilius, quam Regi resistere? Nihil est imbecillius subdito: ad nutum Majestatis pavefcit. Quod DEUS in cælo, hoc Rex est in terris: Ubique pro imperio agit. Væ contumaci! Cyri mementote. Quanto terrore Asiam totam concussit? Quæ urbs portas occlusit impune? Quis fluviuſ curſum inhibuit? Quæ gens feliciter obſtitit? Scilicet pecuniæ, & armis obediunt omnia. *Utrumque ſubſidium* Reges in manibus habent, niſi melius dixero: has *Regum manus*, hæc *duo brachia* eſſe, quibus, quidquid apprehenderint, tenent: quidquid opponit ſe, ſternunt: quidquid ſe non ſubmittit ad nutum, elidunt. Quapropter non per adulationem inventus, ſed a veritate traditus mihi *titulus* videtur, quo gens omnis Regem ſuum *potentiſſimum* appellare conſuevit. Ceſſemus igitur & nos dubitare, atque fortiſſimum Regem *dicere*, quam *experiri* malimus.

2. *Pro Vino.* Abſit, ut ego negem, quod iſte collega meus argumentis tam efficaciſſimis demonſtravit. *Fortiſſimum* eſſe Regem, plane convicit: quod tamen nihil ſit Rege *fortius*, non perſuaſit: eſt enim aliquid, quod vincere Regem, quantumvis fortem, facillime poteſt. Vinum, Rex, vinum a vi dixerunt Majores noſtri, ut nemo neſciret,

sciret, quantum sit robur liquori: nemo non sibi ab eo metueret. Quin, ajunt, primum, qui vites plantavit, eas non aqua rigasse, se sanguinem hirci, leonis, & capri affudisse, ut doceret, quid in ipsos etiam animos hic potus possit, quodque ipsam adeo hominis naturam destruat, atque pessumdet, veneno sævissimo similis, quod robustissimum quemque prostermit. Neque ab hoc malo eximius Rex est, nisi *per fugam*. Certe invictissimum quemvis debellare si cupimus, non aliis armis tantum opus efficiemus facilius, quam vini virtute. Experientia id sæpe docuit, & nisi tu credis, Rex, metuo, ne idem experiaris ipse, & posteris documento sis, ut caveant experiri.

3. *Pro veritate.* Bene est: ergo *veritas vincit*, quam si æquis auribus admisisti, Rex victum est vinum, vis omnis evanuit: quin & victus es tu, quippe qui jam non tui es juris, nec facis, quod lubet, sed *quod veritas jubet*. Quanquam, o quam est hæc gloriosa subjectio! Rex, qui veritati se opponit, non modo non consulit sibi, sed omne suum robur in mendacio perdit. Navis est sine anchora, semper instabilis, & fluctuans ad ventorum ludibrium. Contra, quem veritas firmat, folium in petra constituit, quam nulla tempestas rangit.

frangit. Itaque vae contemptori veritatis ! Quis fuit , Rex , Balthasare potentior ? contempta veritas una nocte coronam , regnum , vitam eripuit vindex terribilis. Quid concludimus ? *Regina Regum* est Veritas : fortissimos facit , & invincibiles , si obediunt dominæ : si non obediunt , nulla sevi , nulla arte tutari possunt , quin pœnas dent acerbissimas rebellionis. Et quærimus , quid sit in orbe fortissimum ? cesset disputatio : VERITAS VICIT.

Atque similia problemata possunt etiam nostris adhuc temporibus servire in conviviis , in itinere longiore , in conversatione eruditorum , sumpta occasione *ex rebus obviis* , non ita quidem , ut unus semper loquatur , donec orationem finierit , sed *audiat* etiam interloquentes , objicientes , respondentes : Atque ita suam sententiam non *oratione continua* , sed interpolata propugnet , & alienam oppugnet , quod idem ex tempore facilius faciet , quam si debeat uno spiritu eloqui totum. Dabo hic pro materia exercitationum aliquot ejusmodi Problemata , quibus similia excogitare non erit difficile.

Problema primum : Sitne utilior Mundo bombyx , an aranea ? *Pro Bombyce* : Bombyx 1. nihil nocet , ut aranea. 2. Etiam prodest aulis , & templis. 3. Aranea omnia detur.

deturpat. 4. Omnibus est in odio. 5. Censetur Arachne mutata esse in araneam pro pœna, proinde aranea non est animal æstimabile. Hæc est inventio: elocutionis exercitium lectori relinquo.

Pro Aranea. Aranea 1. non minus, quam bombyx mirabili artificio, DEI sapientiam manifestat. 2. Prodest ad purgandum aërem a veneno, & ad medicinas. 3. Occursus araneæ habetur pro bono omine. 4. Bombyx homines superbos facit, & exhaurit æraria, imo totas familias perdit.

Problema secundum: Aures, an oculi sint pluris habendi? *Pro auribus.* Aurium usus 1. est magis necessarius ad salutem, quia fides ex auditu. 2. Ad conversationem, quia furdo nemo potest communicare sensa sui animi. 3. Ad delectationem, quia non est vita miserior, quam non posse cum aliis agere, & omnibus esse molestum. 4. Oculis contra facilius caremus, quia defectum suppleant aures, quod non fit vicissim. 5. In multa peccata oculi trahunt.

Pro oculis. Oculorum usus 1. est ad hominis intelligentis naturam prorsus necessarius, quia nihil est in intellectu, quod prius non fuit in sensu: unde a nativitate cæci ordinarie sunt etiam bardi. 2. Est mire jucundus, tum quoad varietatem, tum

tum quoad pulchritudinem rerum, quæ omnes cæco frustra creatæ sunt. 3. Structura oculi est mirabilior, quam auris. 4. Peccata ex visu frequentia sunt *ex abusu*. 5. Defectus aurium potest suppleri per oculos, qui in libris omnia docent, quæ ad fidem, & scientiam pertinent.

Problema tertium: Plus aurum, an ferrum noceat Mundo? *Contra ferrum*. Ferrum dat materiam quidem ad varia utilia instrumenta, sed ad arma etiam, quibus tot mala fiunt. 2. Si aurum nocet, nocet, quia per ferrum effoditur. 3. Aurum contra fervit ad multa bona corporis, & animæ. 4. Unde tam ardenter appetitur.

Contra Aurum. Aurum est causa omnium Scelerum, quæ fiunt ab illis, qui habent, & non habent. 2. Bona, quæ per illud fiunt, sunt opus bene utentium. 3. Ab ipso Christo, & omnibus Sanctis est damnatum. 4. Ferrum autem utiliter homines exercet contra otium.

Hæc & similia per argumenta, & argumentationes agitata conversationem jucundam ac eruditam efficiunt, atque ad *Rhetoricam extemporaneam* consequendam mire juvant. Sed jam a *Rhetorica docente* (in qua per duos menses iterum se exercuisse Tyroni sufficiet) *ad-moventem*, sive ad præcipuum Oratoris officium convertimur.

LIBER III.

Præcepta Rhetoricæ moventis.

Rhetoricæ moventis officium est *excitare*, & *sedare* affectus, quod qui potest, cor-
dibus imperat, & Orbis est Dominus. Nos,
ut facilius explicemus præcepta, prius *na-
turæ ordinem*, quo exsurgunt affectus, con-
sideremus. Est autem hic ordo. Primo *ab ob-
jecto externo* fit impressio *in sensum*, e. g. in
oculum, ut, *si video* fieri homicidium. Se-
cundo: impressio facta in sensum commo-
vet *phantasiam*, in qua nascitur *imaginatio*
boni, vel mali. Tertio, ex hac imaginatio-
ne concitantur *humores*, nempe sanguis,
bilis - - - & hæc commotio vocatur *passio*,
quia in illa *patimur* sensum doloris, vel vo-
luptatis. Atque hæc omnia etiam *pecori* com-
munia sunt.

Jam *in homine*, ex illo dolore aut volu-
ptate *sensu* percepta oritur Quarto *appre-
hensio*, vel *judicium* in intellectu, *adesse*, vel
imminere bonum, aut malum. Quinto:
hæc apprehensio rapit *voluntatem* ad reso-
lutionem *heroicam*, vel *abjectam*, quam alias
non fecisset, e. g. ad vindictam, & qui sic
rapitur, dicitur *agere ex passione*. Sexto: si
autem voluntas non finit se statim abripi a

prima apprehensione, sed imperat intellectui *maturum examen* apprehensionis, sitne *vere*, an solum *appareat* bonum, agere id, quod *illa* suadet, tunc dicitur homo *agere ex consilio*, & non ex affectu *imperante*, sed ex *imperato*, atque adeo *deliberate*, prudens, ac volens. Sed, quæ hic recensere longum est, sæpe omnia momento fiunt.

Tu ex his collige, quis sit affectus *vitiosus*, quis *laudabilis*: & quales proin excitare *bonus Orator* debeat, quales non, quales sedare, quales non. *Affectus*, qui subito oritur, nulla præmissa consideratione (quod etiam quandoque in somno fit) nec est vitium, nec virtus, quia deest *libertas*. Est tamen, *si inclinatur ad vitium*, est, inquam, *signum* naturæ nondum satis subiectæ virtuti. Si vero *consideratio*, quam adhibendam esse occurrit animo, *studiose negligitur*, aut, si est adhibita, tamen agitur, quod vult *affectus*, etsi *ratio* dicat, id esse malum, tunc affectus *vitiosus* est, & peccatum. Si autem *ratio*, & *lex virtutis* probat, *verum* esse bonum, quod appetis, ille demum affectus, qui hanc *approbationem* sequitur, dignus est laude: & si excitatur ita, *ut vehementer exardeat*, vim habet maximam ad magnos effectus, qui non fierent, si non fuisset excitatus affectus bonus, aut malus sedatus. Itaque hoc Rhetorica agit,
ut

ut fiat. Quodsi quis, ut fieri potest, & sæpe est factum, *per argumenta fallacia* falsas opiniones ingeneret animis, &, qui ex falsis opinionibus sequuntur, *malos affectus* excitet, abutitur arte, & *Sophista* est, dignus, cui carnifex linguam e faucibus rapiat. Nos *artis bonæ* præcepta damus, quorum tria sunt genera. Primum de subiecto, secundum de objecto, tertium de causa affectuum.

PRÆCEPTUM I.

De Subiecto Affectuum.

SUBJECTUM affectuum est *auditor*, in quo volo excitare, vel sedare affectum. Id, ut feliciter peragam, necesse est, *ipsum disponere*, sicut lignum humidum ad concipiendum ignem disponitur. Hæc dispositio autem dupliciter fit. Primo *sine arte*, si tempus expecto, quo ipse *per se*, ad id, quod volo, est pronior. 2. *Per artem*, si circumspecte opus *sine mora*, quæ sæpe est noxia, aggredior. Ad hunc finem attendo, quo ille facilius inclinetur, ac proin quæ argumenta sint ad scopum magis utilia, hoc est, talia, per quæ efficias primo, *ut auditor te loqui sinat*. Sunt enim, qui nequidem aures dant ei, quem suspicantur dictu-

dicturum contra se. Secundo, *ut eximas præjudicia*, quæ occupant intellectum, aut *affectus tibi contrarios*, qui obstinant voluntatem, quod est, *noxias dispositiones* expellere. Tertio, *ut utiles introducas*, seu inferas animo *opiniones*, quas auditor ignorans, quo evadas, libenter admittit, vel *affectus* excites, affectui, quem intendis promovendo fervientes. Atque hæc sunt officia *exordiorum*, & interdum *transitionum*, pro quibus recte faciendis adeo tria sunt necessaria, si non semper omnia, saltem plerumque aliqua. 1. *Insinuatio*, quæ fit ex persona loquentis. 2. *Animi præparatio*, quæ fit ex persona audientis. 3. *Occupatio*, quæ fit ex materia. In exemplis singula percipies clarius.

§. I.

Exemplum Subjecti dispositi per Insinuationem.

Insinuatio fit a persona loquentis, cum Orator in ipso dicendi principio talia loquitur, ex quibus potest concludi, quod sit vir prudens, probus, & audienti bene affectus, quod fit, si exponit, quæ ipsum argumenta, ad loquendum permoverint, & quæ non, nempe quod impulsus sit. 1. Ex causa non levi. 2. Ex motivo virtutis. 3. Ex affectu erga audientem non malo.

Sic

Sic Nathan dispositurus Davidem ad dolorem de peccato, *insinuabit* se, ut audiat, si dicat. 1. Quod non *levis causa* eum cogat loqui, sed *necessitas*, eo quod commissum sit crimen atrox, cuius qui est reus, se a pœna eximium putat. 2. Quod urgeat non *causa propria*, sed *commiseratio* alienæ miseriæ. 3. Quod Regis *nota sibi justitia* spem faciat obtinendi, quod petit. Ecce ita facta est *inventio*. Sequitur *dispositio*, & *elocutio* sic:

Rex magne! grande crimen ad tuum tribunal defero, & cuius vel cogitatio, ut vides, tremore me concutit, facinoris atrocitate attonitum, & commiseratione viri optimi, qui injuriam supra modum gravem est passus, pæne mihi met ereptum. Quod si in te non suspicerem, Rex, DEI vicarium zelo justitiæ ardentem, atque in officii a cœlo impositi cura pervigilem, nunquam intrassem, verba facturus contra hominem, qui fastigii, in quod est elatus, altitudine ferox, extra teli jactum se credit consistere, neminemque eo animo esse putet, ut apud te accusare se audeat. Nunc, cum sciam, qui sis, da fiduciæ, quam in tua pietate posui, hanc gratiam, quæso, ut patienter audias narrantem scelus, cui miror, quod DEUS tam diu patienter conniveat.

§. II.

*Exemplum Subiecti dispositi per animi
præparationem.*

HÆc præparatio fit a persona audientis, cujus te inclinationi, & expectationi prætefers satisfacere velle, adeoque dicis aliquid, ex quo ille intelligat, te de ipso bene sentire, & ipsi bene velle. Itaque considera 1. qua ætate, juvenis, an vir - - sit auditor. 2. Qua conditione, plebejus, an Nobilis, Superior, an subditus - - 3. Quibus moribus, & affectibus, profusus, an avarus, ambitiosus, an abjectus - - Hæc consideratio faciet, ut removes impedimenta benevolentiae, eo quod loquaris talia, ex quibus audientis inclinationi te accommodare videaris. Sic, si Absolon Joabum belli ducem invitet ad rebellionis societatem contra Davidem, non debet Joab ab initio statim reprehendere conceptum consilium, alias non audietur: sed debet laudare finem, nempe ambitum regni, & sic paulatim medium dissuadere. Unde inventio sic fiet. 1. Loquor juveni, qui capitur laudibus. 2. Regio Principi, qui difficulter ab ambitu retrahetur. 3. Homini temerario, qui impetu rapitur, & adulationem

tium fufurros audit. Itaque dicam: 1. Ego laudo, & æſtimo prudentiam, quod me in confilium in tanta re advoces. 2. Ego probo cogitationes magnanimas. 3. Ego affentior *fini*, ſed *medium* rejicio, quod imperiti ſuaſerunt. Ex his fit *diſpoſitio*, & *elocutio* ſic:

Quantum ſuſpicio, Princeps, laudoque regiam indolem, quæ in capiendo ſceptrum tam mature exarſit, ut ſubditorum, quorum incommodis a Patre ſene parum ſollicite provideri vides, deſideriis medearis; tantum felicem me puto, ſi quid aut opera, aut confilio adjuvare te poſſum, ut quamprimum, quo aspiras, tollaris, præcipue cum, quanti me facias, vel ex hoc uno intelligam, quod in re tanta nihil tentare ſis auſus, quin antea Joabum moneres. Neque deeſſe fiducia volo: dabo *confilium*, quod in thronum te ſubvehet, ſed *aliud* dabo. Illud quod tibi, nescio quis, parum prudens, & plane inimicus homo ſuggeſſit, nimis eſt atrox, & periculi plenum.

§. III.

Exemplum Subjecti dispositi per occupationem.

Occupatio fit a materia, nempe cum auditor contra illam præjudicio, aut affectu contrario occupatus est, sive sua sponte, & tunc aliquid concedendum est illius opinioni, nec tota damnanda: vel ab aliis, & tunc istorum aestimatio prudenter est deprimenda, concitandaque in eos ira, contemptus, odium - - velut in temerarios, imperitos, male affectos. - - Utrumque ostendo in exemplo defensi coram Puthiphare Josephi. *Inventio* est: Non damno, quod credas uxori, sed tantum urgeo, ne damnes inauditum. 2. *Confidera*, uxorem posse decipere, & te decere, ut nihil agas ex impetu, ne fero poeniteat. *Dispositio*, & *elocutio* est hæc:

Sicut hoc, tantum abest, ut improbem, Amice, ut etiam magnopere laudem, quod uxori plus credas, quam servo, etsi eum fidelem semper, atque in administranda domo pervigilem in hanc diem habueris: hoc tamen, si quid suadere finis; quanta possum maxima diligentia suadere velim, ne non auditum condemnes. Nam & fallere
te

te amor potest, quo uxorem complecteris, quæ si mentita est tibi, certe non mentita est prima, habetque ex sexu suo, quas secuta est, duces plurimas; & iræ impetus, si te abripi finis, potest eo pertrahere, quo te abiisse fero & pudeat, & pœniteat. Itaque quod alias facis, atque ad omnium virorum prudentium exemplum facis, amici consilium audi, neque in tua causa repente sis iudex, donec, quid judicet alienus, perceperis. NB. Hi fontes *exordiorum* sunt omnes. In exemplis, ne *Stylus humilior* te offendat, adverte, non illa *perorari* ex pulpito, sed *ab uno ad unum* dici.

PRÆCEPTUM II.

De Objecto affectuum.

OBJECTUM affectuum, seu materia, circa quam omnes versantur, est *bonum*, & *malum*, aut *præsens*, aut *imminens*, quod ut hominem efficacius moveat, debet proponi velut *sensibile*, seu ita, ut non modo *audiatur*, sed quasi *videatur*, *tangatur* - - - Affectus enim est motus animæ non *intelligentis*, sed *sentientis*, ac proinde a *phantasia* dependens. Fit autem objectum *sensibile* 1. Per *spectacula*. 2. Per *descriptiones*. 3. Per *oratorias narrationes*.

§. I.

Exemplum Objecti propositi per spectaculum.

Spectacula vim magnam ad animos movendos habere, experientia in *Tragædiis* docet, in quibus sæpe imperitissimus Chorus lacrymas ciet, si *artis defectum* supplere per spectacula possit. Oratori *usus spectaculi* raro conceditur, saltem coram eruditis. Plebem in concionibus urgere interdum per talia, puta, per imagines, per calvarias, per facem ardentem - - licet, sed cum his conditionibus 1. Ut non adhibeantur *spectacula absurda, affectata* - - quale fuit illud, cum quidam Spiritum sanctum evocans, jussit ex templi tholo columbam emitti - - sed talia, per quæ oculis subjicitur aut *ritus Ecclesiæ* e. g. renovatio baptismi, dispositio moribundi, - - aut *articulus fidei* sensibus exhibetur *instar præludii*, uti S. Ignatius vocat, e. g. calvaria, imago animæ damnatæ - - 2. Ne Orator in spectaculo sistat, & vim omnem in illo ponat. Lacrymæ arescunt, & fructus cum illis, nisi oculis exhibita veritas *per solida argumenta* convicerit animum, quod qui facit, non difficulter carebit spectaculis
mo-

modo eorum defectum suppleat ardor vultus, vocis contentio, gravitas actionis, & totius corporis conatus, quo palam fiat, non de nihilo agi, moneri feria, neque ac speciem, aut pompam garriri. Quodsi nihilominus aliquis velit uti spectaculo, & e. g. animæ damnatæ imaginem exhibere addat sermonem figuris, & affectibus ardentem, dicatque 1. *Quem* hæc imago repræsentet. 2. *Quid* repræsentet. 3. *Quid* ex hac exhibitione sit concludendum. Ecce Exemplum ad finem concionis de inferno. *Sic habet* : Quodsi quis ex vobis infelici morte abripiatur in locum tormentorum, quem huc usque descripsi, videte, obsecro, videte, quæ sit ejus futura species, quis aspectus ! Eheu ! terrifica imago (*hic exhibitio fit*) & cujus, ah cujus (interrogo cum horrore, tremens ac pavens, ne mea sit) cujus, dicite, cujus est hæc imago ? Infestum est, quod dicam : dicam tamen, quia prodesse malo, quam placere. *Tua* imago est, puella impudens, nisi a lasciva familiaritate te abstrahas ; *tua* imago est, libidinose juvenis, nisi fœdam consuetudinem damnes ; *tua* est, o pater, o materfamilias, nisi cura magis anxia salutis domesticorum invigiletis ! *tua* o mercator, o civis, o rustice, nisi superstitionem, aut fraudem olentes artes. & vetitas industri-

as abominemini ! *vestra* est , o miselli , o innocentes pueruli , nisi velut a facie colubri semper peccatum fugeritis ! . , Prout me torquet amarissima misratio erga vos omnes ! ut vellem usque ad extremi iudicii diem excubare pro portis inferni , atque illuc descendentibus ingressum occludere ! Et iusta sunt vota , siue felices in hac vita , siue miseri sitis . Nam , si *felices* estis , Deum immortalem ! quæ fiet in primo inferni introitu terrificam metamorphosis ! Ecce ! pro vestibus pretiosis ignem induetis , pro monilibus stringet catena candens , pro cibis comedetis serpentes , pro vino bibetis venenum aspidum , pro lecto sternetur prunæ , pro risu fletus erit , & stridor dentium . Quodsi jam nunc *miseri* estis , contempti , pauperes , ægri , & denique *præterea* ad inferni pœnas rapiendi , eheu ! quæ potest esse calamitas gravior ? Quid ? Non jam nunc multi vestrum audiuntur de malis suis conqueri , dicereque ; jam ante mortem se ignibus inferni torqueri ? ergo si post hanc vitam propter blasphemias , propter furta , propter impudentiam , propter salutis incuriam , aliud vos nihil quam novus infernus manet , Superi ! quem non *geminæ* tam atrocis miseriæ misratio tangat ? Sed nisi vos vestri misereat , nihil mea commiseratio prodest . Miseremini ,

mi-

miseremini vestri, ne veniatis in hunc locum tormentorum. Nunc lachrimæ profunt! nam ideo tam gravia mala intentat Deus, ut nemo non velit *ventura* effugere. Ecce quam bonus est! & qui tam bonus est, an non est dignus, ut ametur, etsi nullis nos minis cogeret? Ah! dignus est! procidamus! clamemus corde, & ore: Amo te amabilis Deus, & vel ideo *amabilis*, quia *terribilis*! nam nisi *terribilis* esses, quis te amaret? *Terrore* urges, ut amare velimus: adeo *amari* desideras, ut possis *amare*. O amabilis Deus! quam ego dudum sum meritus ardere in inferno, quia sic frigeo in amore! Nondum ardeo in inferno, quia tu ardes amore mei, neque ferre potes, ut ibi ardeam, ubi amari a me non poteris. Bene est! ergo ibi nunquam ardebo, sic spero. Nam, tu dixisti! impium quemvis te recepturum in gratiam, quacunque se die converterit. Ecce *hæc dies est*, qua convertor! dixi, nunc cæpi! convertere ad me, Domine Deus, convertere, *ut perfecte convertar*.

§. II.

Exemplum Objecti propositi per Descriptionem.

DEscriptio rem subicit *sensui* uni, vel pluribus, ita, ut non audire solum, sed

videre, gustare, tangere tibi videaris, quæ dicuntur. Nihil est *ad tenendam phantasiam* tali descriptione potentius. Cavendum tamen, ne *studio* accerfas (uti Sophistæ, qui nihil, nisi ut delectent, & fallant, quærunt) sed utaris per occasionem, cum *operæ pretium* erit, ut aliquod argumentum animis fortius imprimatur. *Materia* descriptionum sunt locus, res, & persona. *Forma*, seu *inventio* descriptionis fit a partibus, causis, & effectis, quibus eleganter comparationes adduntur. *Dispositio* est ad arbitrium, & vel per ordinem, quem *natura*, & *ars* usurpavit in re producenda, vel per ordinem *sensuum*, ita, ut prius explicetur, quod visui: deinde quod auditui, odoratui, gestui: demum quod tactui observandum occurrit: vel denique per ordinem, quem pictor observaret, si formaret imaginem. Unde juvat plurimum, sicut Poetam, ita Oratorem, non raro attente contemplari celebrium artificum tabulas, in quibus prælia, naufragia, triumphos, certamina Martyrum -- exhibent. *Elocutioni* ornatus additur 1. per epitheta sensus ferientia. 2. Per reflexiones, & crises, quibus Orator animi sui sensum, aut affectum circa rem descriptam exponit. 3. Per varias figuras, quas tu per observationem in lectione Auditorum facili-

cilius, quam ex præceptis cognosces. Exempla lege.

Descriptio loci.

LOcus alius est, quem fecit *natura*, ut in aere cælum, in aqua insulæ, in terra montes, valles, sylvæ - - alius, quem format ingenium, ut est apud Poetas patria ventorum, domus invidiæ - - alius, quem *ars* efficit, ut est hortus, officina, palatium - - quicumque sit, describitur per partes, causas, & effectus. Sic si quis velit *admirationem* excitare de Guilielmi V. Bavariæ Ducis eximia in S. Michalem Archangelum veneratione, nihil efficiet dicendo: *Ita pius fuit, ut magnificum ejus honoribus templum ædificaverit.* At vero si templi, quod *admirationis* objectum est, magnificentiam quasi depinxerit, facile obtinebit, quod volet. Depinget autem hac praxi. 1. Fit *inventio*. Templi partes sunt, ingressus, seu propylæum, portæ, pavimentum, fornix, altaria. *Causa efficiens* artifex singularis. *Causa finalis* cultus Sanctorum illis temporibus ab hæresi impugnatus, & imprimis S. Michaelis Ecclesiæ tutelaris. *Causa materialis* immanes sumptus: *causa formalis* insignis altitudo, latitudo, longitudo: *effectus* Bavaria in fide conservata, & Monacensium

pietas adjuta. Hæc satis ampla materia est, præcipue si *singula* rursus per suas partes, cum est operæ pretium, latius exhibeantur. *Dispositio* fit, qualem servavit *ars*, ita ut incipiatur ab ingressu, & deinceps progressus fiat ad alias partes; *causæ* tamen immiscentur, ubi opportunitas erit, & *effectus* adjungitur in fine. Elocutio est hæc, cum ornatu supra exposito:

Sed unum inter alia centena magnificentissimæ pietatis monumentum filere non possum, Basilicam toti Europæ admirabilem, quam in urbe Bavariæ suæ principe *Angelus Principum* Principis Angelorum honoribus ædificavit. Stat moles augusta *frontem* in immanis altitudinis pyramidem efferens. Apici *Salvator Mundi* insistit, operis principium ac finis. *Ingressus* patet per geminas marmore Pario nitentes portas, quas inter *ingens imago* visitur, in ære *Templi Patronum* referens, substrato pedibus draconis stygio insultantem, & ore lacero turpiter ringentis guttur hasta crucis figentem. Circum animatas in saxo statuas posuit artifex, *Heroum effigies* ab Ecclesiæ defensæ laude celebrium, & velut ex Amphitheatro applaudentium victori Angelo, seque ad ambitum ejusdem laudis mutua adhortatione firmanrium. Atque hic *ingredientes* aspectus rapit. *Ingressus* major occupat admiratio

immensi fornicis, quem nullæ columnæ, sed solum sustinet ingenium architecti, seipsum, quod narrant, obstupescientis, & fieri potuisse, quod fecerat, prope negantis. *Tholum* parergis, *latera* statuis ornarunt, qui gypsum tractant, venusti plastes. Pavimentum, quam longum & latum est, lapide Porphyretico splendet, diem undique admittentibus grandioris formæ *fenestris* decem & octo. *Ternis* utrinque *aris* testudines sex incumbunt visendi operis. *Quaternas* alias liberius licet accedere, quippe nullis murorum septis inclusas, quæ in Sacelli angustias cogerent. *Medium spatium* Crucifixus ex aurichalco fusus intercipit, Mausolæi ornamentum, quod sibi sub pedibus Angeli ex eadem materia formati, & indice digito de refrigerio defuncti animæ impendendo prætereuntes admonentis, piissimus Princeps posuit, ut manifestum esset, in quo spem suæ resurrectionis reponeret. Hic *per septem marmoreos gradus* ad summam aram ascenditur, quæ quantum loco, tantum pretio reliquas superat, opere scriniario quidem, sed plane aureo, in hierothecæ formam ad oculorum stuporem fastigata. Imago bellum sacrum exhibet, quo inter se Angeli olim commissi sunt, opus dignum artifice Schwarzio, quem secure *Apellem Germanum* voco: adeo se supra in-

K 5

vidi.

vidiam extulit. Medius MICHAEL emicat, splendore terribili circumfusus, & quod mireris, *nusquam se minor*, sive proximus inspicias tabulam, sive ex postremo templi angulo arbitreris. Nigricat frons, scintillant oculi, tota facies furorem angelicum spirat, quo exardens crucem attollit & *quis ut Deus?* clamans (certe clamantem audire te putes) sublato pede, impa-
ctoque calce, monstrum tartareo cælo ejicit. Cadit infelix Lucifer, & cum duce focii utrinque præcipites, quibus supra cælestis Pater ex pura luce illudit, sibi in victoribus placens. Annos quinque supra decem, & regios sumptus labor exigit, quo perfectum est opus, quam Cælitibus illo maxime tempore, quo adversus eorum cultores hæresis furiose debacchabatur, gloriosum, tam religiosissimo Duci jucundum, quod opera sua stare intelligeret perpetuum & Bavaricæ fidei, pietatisque propugnaculum, & suæ Religionis monumentum, in cujus aspectu confusi coævi Principes discerent, quam multo sapientius Guilielmus Deo reddiderit, quod a Deo acceperat, ac ipsi Deo rapuerint, quod Deus non dederat.

Descriptio rei.

R Ei nomine hic intelligo, quidquid *in aliquo loco est, & persona non est*, puta, *in aere* solem, stellas, nubes, fulmen, grandinem, ventos, iridem, aves, muscas -- *in aqua* pisces, margaritas, conchas, fontes, lacus, fluvios -- *in terra* belluas, animantes, flores -- similiter ea, quæ fiunt *per artem*, ut naves, horologia, arma, imagines -- describuntur hæc etiam omnia per partes, causas, & effectus. Sic, si e. g. velis excitare auditorem ad Dei admirationem vel *ex rosæ aspectu*, nihil efficies, dicendo: *Quis non admiretur Deum vel ex rosæ aspectu?* At, si, qualis sit Rosa, quæ est *objectum admirationis*, late descripseris, rapies, quo voles. Describes autem sic: i. fit *inventio*. *Partes* rosæ sunt caudex, folia, apex. *Causa efficiens* prima Deus, altera fermen, quod adjuvat sol per calorem, ros per humorem, Zephyri blando frigore. *Causa materialis* terra, & lutum. *Causa formalis* species reginæ similis. *Causa finalis, & effectus*, sensuum delectatio. Ex his fit *dispositio*, quæ hic apte fieri potest per ordinem sensuum, explicando, quantum *quemvis* delectet. *Elocutio* sic: Quam magnus regnat vel in minimis Deus! eja, rosam car-

carpamus ! Vide, ut rectus surgit ab imo caudex, spinis asper, quibus manuum petulantiam arceat ! ut se folia in circulum explicant colore amabili, qui virginem decet, ut se aureus ostentat apex, diadema reginæ florum ! Neque tamen, quæ floribus dominatur, servire hominibus erubescit. Admove naribus : Superi ! ut recreat, ut blanditur, ut ambit amari ! Quid multis ? tota in tuos se usus impendit. Admove ignibus : densatur in saccharum, ut gustum oblectet : liquatur in succum, ut medeatur languori. Amplius vis ? folia substernit quieturo, ut mollius cubes. O nobilis creatura divinæ, non dico, patientiæ, sed bonitatis, sed benevolentiae, sed amoris ! ex luto prodit, & ut prodeat cum decore, sol florem suis inaurat radiis, ros uniones aspergit, Zephyri foveant, Aurora pingit, tota occupatur natura.

Descriptio Personæ.

HÆc descriptio ex *Hypotyposi*, ac *Ethopæjæ* componitur, & omnium maxime ad *Oratorem* pertinet. Fit autem similiter per *enumerationem partium*, ex quibus persona describitur, & adduntur insuper ejus *affectus*, & *animi constitutio*, quæ licet pingi non possit, tamen potest narrari, & per externa
na

na etiam, quæ edi solent, *signa* describi. Sic, si e. g. Studiosus pauper ad mulierem divitem (Cererem vocemus) erga hoc hominum genus liberalem veniat, eleemosynam, seu panem rogatum, adeoque commiserationem sui excitare velit, parum efficiet, dicendo: *Ego sum miser, itaque da aliquid.* Sed si miseriam, quæ est *objectum commiserationis*, describat, obtinebit, quod volet. Describet autem sic. I. Fit *inventio*. Enumera *partes*, seu species miseriæ, nam alia est in re, alia in spe, seu *neque habeo, neque spero aliquid.* Hæc duo membra iterum dilata, & quod sis miser *in re*, proba describendo *effectus* miseriæ in vestibus, & corpore, quod rursus fit *per partium enumerationem.* Quod autem sis miser *in spe*, proba *per causas*, quia neque spes, auxilii *a notis* est, neque *ab ignotis*, quod ex moribus, & affectibus illorum ostendes. Ex his fit *dispositio*, in qua servatur ordo, quem dictat prudentia, ita, ut eg. *Stylo rudi* sic dicas: Miserere, sum enim miser in re, & in spe: *In re*, nam ut vides, & vestes sunt detritæ, & corpus macie tabescit. *In spe*, nam *noti* juvare non possunt, cum ipsi sint pauperes, & opem expectent a me: ignoti autem convitia pro eleemosyna dant. Ita *Stylo rudi* primum fit omnis *Supplicatio*, & *Memorialia* quæ vocamus, talique stylo (quod Tyroni suadeo.

suadeo , ut SEMPER, ac in quocunque Ex-
ercitio faciat) *obiter facta dispositio* ornabi-
tur per hanc elocutionem :

Quæ ubique celebratur misericordia tua,
optima Dea , qua diceris miseris cum te-
nerrimo affectu succurrere , illa mihi ani-
mos fecit, ut subire conspectum auderem,
& pulsare ad hanc januam , quæ nulli suppli-
ci furda est. Nemo est enim miserior
me , sive quis in re , sive in spe , se mise-
rum dicat. Nam vide , quæso , ut pallet fa-
cies , conciderunt genæ , subsidunt oculi,
emarcuerunt brachia , labant pedes , totus
quantus vix ossibus hæreo : de carne quod
superest, proxime pediculi devorabunt. Hæc
si non perspicias , quæ magis manifesta sunt,
vide. Quid ? hunc centonem tu pallium
dicas ? Hoc foramen nomen pilei habeat ?
Hic funis collare vocetur ? Tota , caligæ,
tibialia , calcei vetusti , detriti , laceri sunt,
indusium omnino est nullum. Ipsa medi-
us fidius miseria si vestiri posset , non alibi
reperiret vestes sibi idoneas magis , quam
istas meas. Itaque cum condiscipulorum
fortunam cum meis calamitatibus compa-
ro , sæpe lachrymas non teneo miser, &
Deos omnes incuso amens , quod me non
canem potius , aut asinum , quam homi-
nem fecerint. Adeo felix est belluarum
conditio cum conditione pauperis Studiosi
colla-

collata. Quodsi faltem spes affulgeret aliqua sereni post nubila Phæbi, næ ego non modo patiens, sed lætus ferrem molestias, quibus me obruit hæc hyems summa, tempestas perfrigida, imber maximus miserrimum. Sed quod malis meis pondus immane addit, est desperatio secuturi veris. Nam quis mihi adducet Favonium? Pater senex, parens vetula, cognati rustici, fratres parvuli, sorores tantillæ, tantum abest, ut juvare me possint, ut opem, ac solatium omnes expectent a me. Amusus, ajunt, hodie Rhetor est: deinceps erit Philosophus: mox inter Flamines merebitur: erit Sacerdos Jovis: multi sunt reditus: nos omnes alet. Neque intelligunt stupidi, quod, quem *sui* non possunt, *alieni* juvare nolint. Sacerdos ero! quis promovebit? Qui nunc mendicanti frustum panis negant, tunc, credo, Sacerdotium dabunt? *Pauper ubique jacet*: Ubicunque januam pulso, ut primum visus sum, convitia pro nummis accipio. Quid? clamant: Studiose eleemosynam ego? Si homo frugi esset, non mendicaret. Haberet bonum virum, qui aleret: instruendo parvulo ditiori fuisset adhibitus. I. frugiperda! noct-ambulo! scurra! i, lege, scribe, stude, vel si non potes, aut non vis, ad stivam, ad farculos, ad ascias manum applica. Si
labo-

laboras, habebis, quod rodas. Hem! volunt, ut miseriis cæteris etiam miseras laboris mihi ipse adjiciam. At tu saltem, nam bona es mulier, miseresce tenerius. Per ego te, quidquid amas, obtestor alimentum sup-
pedita! quanquam quid ego clamo? Quando pro me tot ora clamant, quot frustra hoc pallium, quot foramina hic pileus, quot hæc vestis centones, quot cavernas hæc exucca facies habet.

§. III.

Exemplum Objecti propositi per Narrationem.

NArrationis *materia* sunt *actiones*, & *eventus* veri, vel ficti. *Forma* quatuor dotes habet, ita, ut 1. sit *brevis*, quod fiet, si omittas superflua quæ ad scopum, quem intendis, non faciunt. Cæterum longa non est, ubi quidquid dicitur, *utiliter* dicitur. 2. *Probabilis*, qualis erit, si omittas, quæ *inter se* videntur pugnare, aut aliunde *difficulter* credi posse. 3. *Clara*, ideo servandus est bonus *ordo*, & *circumstantiæ* ad rem facientes sedulo exponendæ. 4. *Suavis*, qualem faciunt figuræ verborum, ac sententiarum. *Ad figuras verborum* pertinet usus frequens *temporis præsentis*, & *modi infinitivi*.

Fi

Figurae sententiarum magis idoneæ sunt sustentatio, exclamatio, apostrophe, propositio, dialogismi, seu colloquia, ironia - - quibus explicantur *mores*, & præcipue *affectus interni* personarum, de quibus narratio fit, idque sive sit *fabula*, sive *historia*, sive *parabola*, sive *apologus*. De singulis exemplum habe.

Exemplum Fabulæ.

Sit docenda hæc veritas: *Noxium est juveni, non obedire, docebis ex Fabulis ab exemplo Icari, quod ut facilius moveat, narra- bis ad sensum, & hujus eventus initium, medium, & finem sub oculos pones. Ini- tium erit admonitio Patris, quæque illam præcedebant, comitabantur, & seque- bantur. Medium admonitionis contemptus, & ejus iterum adjuncta. Finis interitus, similiter cum suis circumstantiis, ex quibus habes materiam, quam Stylo rudi conge- stam sic ornabis:*

Quam sit noxia temeritas consiliorum
contemptrix, funestus Icari interitus docet.
Sibi, ac filio alas ex cera fecerat Dædalus
pater, quibus in auras elati ex Labyrintho,
quo tenebantur captivi, in libertatem eva-
derent. Priusquam tamen viam inirent
solis avibus perviam, anxius de filio pater,
Sciebat enim, quam futuri minime pro-
vida

vida juvenus sit) monere non omisit, ne a latere suo longius avolaret. Icarus promittere omnia, mox alas expandere, & libertatis avidior avolandi licentiam postulare. Tollit in altum se Dædalus, sequitur filius, superant muros feliciter, provehuntur per aera, & maris late infra spumantis inanes minacias securi despectant. Tum vero (nam solet felix audacia temerarios facere) ut se liberum, ut in usu alarum felicem vidit puer, nihil ultra metuendum ratus, cœpit se altius tollere. Clamat Pater: Icare, quo te evehis? in ruinam ascendis! via media est secura, Patri crede! ad Patrem relabere! Quid ille? Num paruit? num respondit? num commotus est saltem? Imo ne audiit quidem, sed juvenili furore correptus, celerrimo impetu supra montes se extulit, jam nubibus imminens, & vicinum solem impudenter inspiciebat. Verum nec oculi splendorem, nec æstum pœnnæ tulerunt in liquecente cera defixæ. Ergo offusa caligine, & diffluentibus alis labitur in præceps miser, ac se in mare, patrem in lacrymas mergit. Credo, cum volvebatur per aera illud volvisse animo, quod multi ante ipsum conceperint juvenes, multi post ipsum concipient votum: *Utinam obedissem!*

Exem.

Exemplum Historiæ.

Velis docere : *Superbos infelices esse.* Historia de causa Amani serviet , quam rursus in initium , medium , ac finem cum suis adjunctis divides , & Stylo rudi expones. Deinde sic ornabis :

Semper superbia infelix est. De Amano audistis ? Erat vir Assuero Regi a consiliis intimis , & supra omnes Magnates charus , opulentus , potens , atque a Persis velut unus ex Diis minorum gentium adoratus , denique felicissimus inter mortales , nisi fuisset superbus. Sedere ad fores palatii regii consueverat Mardochæus Judæus , Reginae nutritius , homo pius ac simplex , Regique , quod conjurationem adversum se ab Evnuchis adornatam detexisset mature , acceptus in paucis. Is Amano cubile Regis pro more ingredienti , & illuc transeunti semel , atque iterum non assurrexerat. Id crimen visum est Thraconi non ferendum. Venit domum suam fremens : contumeliam uxori , liberis , amicis queritur : negat gaudium , quod sive ex splendore familiæ , sive ex opum magnitudine , sive ex regiis favoribus caperet , par esse posse tristitiæ , in quam ab uno Judæo fuisset conjectus : vitam sibi medias inter delicias acerbam fore , quamdiu de Mardochæo non exegisset

vindictam : consilium darent. Illi solari
mœstum, irasci circumciso mancipio, pro-
bare ultionis propositum, modum docere.
Omnia, inquiunt, potes apud Regem :
unius scelus gens omnis luat ! talis decet
Amanum ultio. Accusa Judæos Regi velut
homines regno Persiæ noxios, & legem
colentes adversam nostræ : evinces facile,
ut in excidium universorum consentiat.
Dictum, factum ! Deceptus Rex cruentum
consilium probat. Scribuntur litteræ ad
Præfectos Provinciarum, appenditur si-
gillum regium, designatur dies, qua tota
Judaica natio neci detur : ipsi Mardocho
erectum ante oculos patibulum stat. Jam-
que triumphabat Amanus gaudio, quod ex
vindictæ tantæ gustabat dulcedine ; cum
repente mutavit se scena, & coactus est
ipse personam agere, quam minime vellet.
Esther Regina de malo instante monita,
se stitit Regi, & postquam, quibus eum
sciebat capi, blanditias adhibuit, docet,
quam innocentes Judæi sint, quam crudelis
Aman, quam temerarius, qui ausus esset
Regem inducere ad decernendum malum
suæ clementiæ tam noxium, ipsi Reginae,
quippe quæ etiam esset Judæa, ferale, at-
que mortiferum. Enimvero exarsit Rex,
& sine mora suspendi Amanum cum tota
familia jussit. Rapitur infelix (nihil
pre-

preces, nihil sanguis, nihil merita valent) rapitur, & ex eadem, quam erexerat Mardochæo, cruce suspenditur. Huc miserum ambitio extulit! non potuit altius.

Exemplum Parabolæ.

VElis docere: *Quid imprudentia noceat, serviet de Virginibus fatuis parabola, quam rursus in initium, medium, ac finem Stylo rudi divisam, sic ornabis:*

Imprudentia mater feræ pœnitentiæ est. Expertæ sunt Virgines fatuæ, quæ cum prudentibus quidem exierunt obviam Sponso & Sponsæ, non item cum illis admissæ ad nuptias sunt. Nam, cum neglecto Sociarum exemplo vasa secum nulla tulissent, ex quibus oleum, si forte in lampadibus defecisset, affunderent, contigit, ut moram faceret Sponsus, ipsisque interea dormitantibus oleum pene consumeretur. Media nocte repente exoritur clamor: venire Sponsus nuntiatur. Surgunt omnes: prudentes properant alacres in occursum: Fatuas emoriens lumen sollicitas habet; pessime enim malum præsens cruciare animos solet futuri incurios. Quid agerent? cum fororibus irent? sine lumine venientes non respiceret Sponsus. Remanerent? Exclusæ a nuptiis forent.

Vertuntur ad preces: ut de oleo suo tantillum sibi sorores suppeditarent, orant submis-
 misse. Sed audiri non meretur, qui videre non vult. Ablegatae ad mercatores, ut emerent sibi, dum vagantur, ecce novum infortunium! Sponsus venit, & quae paratae erant, intraverunt ad nuptias. Illae diu post reduces januam clausam invenerunt, & inutilibus, quia feris lamentis, imprudentiam suam damnarunt. Tanti est, in tempore sapere.

Exemplum Apologi.

VELIS docere: *Quam noceat odium*, serviet Apologus (id est, *narratio*, non qualis est *Parabola*, de rebus, quae inter homines etsi non contigerint, contingere tamen potuerunt, sed de rebus, quae vel inter animalia, vel inter res inanimatas, vel inter daemones etiam, aut inter homines aut bestias per commercium sermonis adjutas finguntur contigisse, etsi contingere nunquam potuerint) Serviet, inquam, *Apologus de Lupo*, qui in foveam, quam ex odio struxit vulpi, ipse se praecipitavit. Divide pro more in initium, medium, & finem *Stylo rudi*, deinde sic eloquere:

Ex gravi quondam morbo cum decumberet Leo, acciri ad se edicto jussit omne ferarum genus, ut, si quod malo remedium

dium esset, consilium darent. Nec fuit mora: conveniunt, quotquot alebat sylva: una se Vulpes, nescio quod metuens malum sibi, passa est desiderari. Oblatam hic invisæ bestiae nocendi occasionem gavisus Lupus maledictis incessere absentem cœpit. Contumacem, dicebat, belluam esse, quæ tanto studio concurrentibus cæteris abesset sola. Quam enim absentiae causam jactaturam? Nescisse edictum regium? Totam illud sylvam geminato a circumjectis montibus latratu præconis canis personuisse. Non credidisse, quod esset in mora periculum? Quasi, quæ sciat fera, quod ægrotet Rex, non hoc solo nuntio consternata accurrere debeat, & quo posset, consilio, miseratione, obsequio teneatur solatium ferre. Dubitari non posse, quin callida bestia tacito gaudio ad Regis periculum exilierit: & scilicet hanc esse adulationis malignam indolem, ut, quamdiu, quod speret, habet, blandiatur: spernat, cum credit, actum esse de vita patroni. Caput oppignerari se fidum, nisi jam animo vulpes agitet, quem Regi de mortuo successorem eligi sibi profit, quemque & suo, & simpliciorum per fraudes collectis suffragiis sibi debeat demereri. Exarsit ira Leo, & vera dixisse Lupum sibi videri professus, accersit Melampum:

festinare jubet, ac, ubicunque odoratus fuisset vulpem, ad se adducere. Celeriter canis mandatum exequitur. Sed vulpes, ut est astuta, id ipsum fore præsentiens, properanti se offert obviam, anhela, ac æstuans, quasi jam longam viam cucurrisset. Continuo canis, vae tibi! inquit, nam cur postrema ades? accusatorem lupum acerbum habes: Rex ira fervet: vide, qui te defendas. Vulpes, quod sibi animal absenti struxisset calumniam, certior, gratiam tibi ferant Dii, amice, inquit, pro tempestiva monitione! sed nihil defensione est opus, ubi nullum est crimen. Inter ejusmodi colloquia venit ad limen specus. Visa vulpe fit minax murmur, & jam exerit dentes Lupus, conjectisque in leonem oculis expectat nutum, quo jubeatur lacerare obstinatum regio præcepto animal. Rex ipse torvum intuens, cum terrifico rugitu, cur, unde, tam fero adesset, imperiose interrogat. At vulpes nihil trepidans: scilicet, inquit, ut tibi sanitatem exorarem a Diis, Rex, sacram peregrinationem institui: hæc causa est moræ. Delphis hac hora redeo, ubi toto prostratam corpore post multos gemitus, & longum fletum denique solatus Apollo est, ac, quo remedio sanari posses, luculenter edocuit. Deo pare, & sospes vives. Ad hanc vocem

paca-

pacatior jam Leo, & grave caput inclinans in cubitum, o, gemit, ut non desperata sit salus! simul feræ omnes, ut cito, quæ medicina sit malo, edisserat, vulpeculam urgent. Et illa, attendite, inquit, nam in vestra potestate est, posse mederi. Originem morbi esse senium, Appollo dixit: vitio senectutis calorem refrixisse vitalem, inde vitium stomachum pati; inde marcere membra reliqua. Sed rediturum vigorem artubus, si Rex non horreret Lupi sanguinem bibere, & pelle recens detracta pateretur involvi. Hic vero tremere Lupus primum, deinde suppliciter accidere Regi, vitæque gratiam postulare: mox execrari vulpem pro mendace: denique miseris modis exululare, quod esset moriendum infanti. Frustra omnia. Exclamant feræ: æquum esse, ut subditus vitam Regis impendio suæ redimat. Ita, quod vulpi, adornaverat malum, ipse perpeffus est, sceleris pœna in auctorem reversa.

PRÆCEPTUM III.

De Causa Affectuum.

CAUSA affectuum est opinio boni, vel mali, quæ tanto majorem vim ad movendum habebit, quanto *grandius* videbitur bonum, aut malum esse, quod imminere

vel adesse putatur. Apparet autem grande per *amplificationem* seu quod idem est, per *exaggerationem*, non *supra verum*, quod Sophistæ faciunt. sed *ex vero*, quod auditor non satis apprehendit, nisi *enucleatius* exhibeatur. Atque in hac *amplificatione* præcipuum est artificium, quo se Orator a Philosopho distinguit. Unde de singulis generibus, quæ primi Eloquentiæ Doctores tradiderunt, exemplum dabo. Primum Aphthonius, alterum Quintilianus, ultimum Aristoteles commendavit.

S. I.

Exemplum Causæ propositæ per amplificationem Aphthonianam.

HÆc amplificatio fit per *chriam*, cujus octo capita Aphthonius numerat; liberum erit tamen pro amplificatione jam pluribus, jam paucioribus uti. *Exordio* ferviet *encomium*, quo laudas auctorem dicti vel facti, quod amplificatur. Sequitur *paraphrasis*, seu ejusdem latior expositio, aut narratio. Deinde *causa* recensetur, propter quam vera esse sententia judicatur, aut ex qua factum processisse credibile est. Postea ponitur *contrarium*, ex quo dicti veritas, & facti honestas clarius elucescit.

Tum

Tum *simile* adducitur ex re obvia, quæ sub oculos cadit, & *exemplum* ex historiis, fabulis, parabolis, apologis, aut experientia. Tandem *testimonium* ex verbis Scripturæ, sensu Patrum, dictis Sapientum, numismatum monumentis, inscriptionibus statuarum, vel sepulchrorum, adagiis, fama, opinione vulgi. Additur *epilogus*, in quo urges scopum, propter quem dictum, vel factum amplificasti. Sic, si velis sedare horrorem patiendi, ostendes, *pati esse necessariam*, idque a testimonio Jobi, dicentis: *Militia est vita hominis*. Ecce argumentum sic propositum vim non habet. Ergo *amplifica*, & 1. *lauda* Jobum, quod opere, & ore patientiam docuerit. 2. *Expone* textum *per Paraphrasin*, seu explicationem singularum vocum, quod sermo sit de *vita hominis*, non *angeli*, *pecudis* - - & de *vita cujusvis hominis*, nullo excepto, & quod *militia* sit, ubi non est locus *deliciis* - - - 3. *Adde causam*, cur *militia* vocetur, nempe quia *intus* & *foris* hostibus cingimur. 4. *Urge a contrario*, seu *per confutationem*, putantium, cælum a Sybaritis expugnari. 5. *Doce ab exemplo*, quantum Sanctum pugnauerint. 6. *Et a simili*, quid fieret, si sic milites mollitiem amarent. 7. *Et a testimonio Apostoli*: Labora, ut bonus miles Christi. 8. *Epilogus* adhortatio est contra patien-

patiendi horrorem. Ita facta est *inventio*,
cujus *membra* si per particulas nectas, &
singula figuris, epithetis - - (quod non
est difficile haftenus dicta intelligenti)
ornes, prodibit amplificatio *per chriam* sic:

1. Job Hussitarum Princeps, sicut heroi-
cæ patientiæ gloriosam virtutem opere
exercuit; ita ut imitationem sui redderet
faciliorem, axiomata posteritati scripta reli-
quit divinæ sapientiæ plena, & ad animos
contra quælibet adversa muniendos mirum
in modum efficacia. Unicum seligo, quo
inevitabilem, quidquid moliaris, *patiendi*
necessitatem ante oculos ponit, atque præter
adversa, & molestias nihil expectandum
egregie docet, cum dicit: *Militia est vita*
hominis super terram. 2. Audite illum pup-
pi, Narcissi, Sybaritæ! *militia!* inquit, *est*
vita hominis. Vita Angeli lætitia, vita Dæ-
monis malitia, vita pecudis mollitia sit:
sed vita hominis militia est. Nemo exci-
pitur: qui homo est, miles est. Diviti &
pauperi, civi & nobili, Regi & subdito,
robusto & tenero, sano & ægro vivendum
est in castris, in quibus haud sane locus est
otio, aut somno, aut conviviiis, aut ludis:
sed laborare oportet, vigilare, pugnare. 3.
Semper enim hostibus cingimur. *Intra*
nos rebelles concupiscentiæ pugnant: extra
nos Mundus, & Dæmon in nostrum jurarunt
exi-

exitium. Nulla pax est, ac ne induciæ quidem. Mundus verba pro jaculis mittit, exemplis pro ense utitur: eminus, & cominus ferit. Ex insidiis dæmon invadit, jam vi, jam fraude deditionem extorquens. Timendus tamen non esset exterior hostis, nisi cum illo perfidus civis colluderet: sed tumultus maxime periculofus in animo est. Effrenis amor, ferox odium, insanæ cupiditates, atroces iræ, tristitia, gaudium, spes, desperatio, audacia, timor, pudor, in nostram concordant perniciem: si languidi in pugnam procedimus, actum est. Ad arma, o boni, ad arma! 4. Rideor. Nam quid, inquiunt, his clamoribus opus est? Militia vita dicitur, metaphora est: terreris vocabulo. Metaphorici hostes, metaphoricæ pugnae sunt: nemo vincitur, nisi volens: victor est, qui vinci non vult. Hem Heroes! ut vos felicitas amat, quibus victoria obtingit sine pugna, stipendia etiam otiantibus dantur, gloria venit sine labore. Io! surgunt ignavi, & rapiunt cælum! 5. Vah! ut insaniistis igitur, qui tantis vos laboribus consumpsistis Confessores beati! ut stulti fuistis Martyres, stulti Apostoli, Virgines fatuæ omnes! sudore & sanguine cælum constitit vobis: nunc tanti non emitur. 6. Quanquam quid milites emant? rapiunt cælum. Rapiunt uti-

utique, imo deditione accipiunt milites. Sed vos, delicati, judicate, quid in vobis simile militi sit. Quid? Militem calamistratum incedere, delicias in castris quærere, laborem, molestiam, pericula fugere decet? 7. Apostolum audite: *Labora*, inquit, *ut bonus miles Christi*: Bonus es, si sequeris Ducis exemplum. 8. En vexilla Regis prodeunt cruce insignia: aut crux amanda est, aut militia abdicanda.

Alia chria fit admonitio Ecclesiæ per dictum & factum: *Memento homo* -- cum cinerum impositione. Causa ab utilitate hujus memoriæ per effectus contra omnia vitia. Contrarii effectus sunt in oblivione. Simile cum viatore, qui cogitat, se transire. Exemplum Romanorum, qui inclamabant triumphanti: *Memento, te hominem esse*. Testimonium Sapientum, qui una voce docent, mortem esse magistram vitæ. Epilogus urget curam memoriæ per spem, & timorem, cum praxi, ut quoties laves manus, & audis de funere, cogites: *hodie mihi, cras tibi*: & quæ parasti, *cujus erunt*? *Elocutio*:

Huc ades, vanissime juvenis! cineres recipe, quos Ecclesia inspergit capitibus. Audi monentem: *Memento homo, quia pulvis es, & in pulverem reverteris*! Intelligis miser, qui sis? erigere, inflare, intumesce,

ſce, quantum lubet: pulvis es, qui a vento difflatur: pulvis origo tua, pulvis finis eſt. Memento! 2. O ſapientiffimam conſtitutionem! o morem ſanctum, qui tam ſalutares hominibus cogitationes ingerit. Nam quod cogitari poteſt efficacius remedium, quo vitia expugnentur, ſi non eſt mortis memoria? hæc opprimit ſuperbiam, confundit avaritiam, debellat invidiam, domat luxuriam, frænat gulam, iram ſubigit, fugat acediam. 3. Quemadmodum enim, qui viatorem ſe eſſe meminit, feſtinat in patriam, adeo ut eum neque hoſpitii deliciæ retardare a curſu poſſint, nec laboris tædium ad figendam in via habitationem incitare: ita qui moriturum ſe meminit, eum nulla cupiditas ad libidinem, nullus metus in crimen trahet. 4. At vero pone mihi ſuæ fortis oblitum, & qui ſe mortalem raro cogitet: næ tu advertes continuo, quam turgeat ambitione, quam diffluat otio, quam marceſcat deliciis. Pectere crines, tornare cincinnos, ceruſſare genas, in riſum labia, verba in adulationem, veſtes in elegantiam componere, hic unus labor eſt: de conviviis, de ludis, de ganeis, de venatu, de choreis, unus ſermo: garrire, jocari, procari, unum negotium. Nullum ſcellus magnum eſt: liberum ſe natum jactat: nec

nec Deum veretur, nec homines, quippe inter quos vix ipse se numerat. 5. Atque id, credo, timuerunt Romani, ne Imperatoribus, cum triumpharent, inter applausus, & acclamationes gratulantium contingeret. Itaque ut currum præco sequeretur, statuerunt, qui glorioso Duci identidem per intervalla jubilantium tristem nœniam occineret: Memento te hominem esse! sapienter scilicet, & ex omnium Sophorum sensu 6. Existimantes, nihil esse retundendæ humanæ superbiæ magis idoneum, quam fortis humanæ, & sepulchri memoriam. Unde recte mortem vitæ magistram dici intelliges, totiusque perfectionis normam in illo aphorismo consistere: Sic vive quotidie, quasi quotidie esset moriendum. 7. Id ut facilius memineras, en modum, en praxin: Cum manus lavas, cogita: Hæ candidæ manus arrodentur a vermibus! Cum audis de funere, inclamantem tibi te audire defunctum persuade: Hodie mihi, cras tibi! Cum cæmeterium præteris, illud tibi oggere: Hic paulo post putresces. Cum in lecto te operis, illius memento: Subter te sternetur tinea! Credemihi, desipiet omnis vanitas: vives, ut decet vivere moriturum.

§. I.

Exemplum Causæ propositæ per Amplificationem Quintilianam.

Quintilianus quatuor amplificationis fontes aperuit, congeriem, incrementum, ratiocinationem, & comparationem. Amplificatio per *congeriem* vocatur, quæ fit ex pluribus definitionibus, causis, effectis, aut etiam ex pluribus argumentis in cumulum congestis. Amplificatio per *ratiocinationem* fit, cum exaggeramus magnitudinem unius, ut *ratiocinando* colligamus magnitudinem alterius, e. g. ex multitudine hostium magnitudinem victoriæ. Amplificatio per *incrementum* fit ab imis ascendendo ad summa, quasi per gradus. Amplificatio per *comparationem* fit comparando ad minutias unum factum, vel eventum cum altero. Exemplum sit in hac sententia : *Grave crimen est pervertere innocentem.* Gravitas exhibetur

1. per *congeriem* definitionum, si dicas, hoc esse factum hominis, qui sit pestis, scorpio - -
2. Per *comparationem* cum facto Caini *ad minutias usque.*
3. Per *ratiocinationem* extollendo innocentiae pretium, ut inde perversionis scelus grandius appareat.
4. Per *incrementum*, enumerando per gra-

*du*s plura crimina, quibus omnibus istud sit majus. Ita fit *inventio*, quæ *Stylo rudi* disposita, sic ornabitur:

1. Jamne sentis, scelestè, quod sit crimen tuum? non te stygis emissarium, pestem gymnasiorum, venenatum scorpionem, homicidam, sicarium, & si ita loqui licet, vice-diabolum vocem? 2. Quid fecisti? dicebat fratricidæ Caino DEUS. Hominem occiderat, grave facinus! innocentem, gravius! fratrem, gravissimum! sub specie amicitiae, abominanda malitia! quia viderat illum sibi præhaberi a DEO: diabolica invidia! facinus nullis inferni pœnis satis piandum! Sed tu quid fecisti? vitam corporis ille abstulit fratri, & Martyrem fecit: tu animam diabolo tradis suo Creatori, suo Redemptori, suo Sponso per immane sacrilegium ereptam. 3. Superi! quam pretiosa vita est animæ innocentis! nemo vivit utilius, nemo jucundius, nemo gloriosius. Innocenti omne momentum beatæ æternitatis sementem facit: Innocenti jure convivium sua conscientia instruit, & paradisus voluptatum in corde est: Innocentem amant Superi, verentur inferi, Cœli expectant incolam, Angeli focium cupiunt, DEUS servum, amicum, filium gloriatur. Tu latro pessime, rapuisti omne bonum, omne lucrum, gaudium,

dium, gloriam. Et rides scelestè, contemnis, jactas? 4. Si ignem injecisses plenis horreis, multoque labore collectas fruges perdidisses colono, non tu faces, & rogos in te provocares? Si florenti vineæ, aut horto ad omnes delicias culto furentes apros immitteres, & lætas spes inhumana vastatione prorueres, qui enses, quæ rotæ, puniendæ temeritati sufficerent? Si Regis filium charissimum, ac jam hæredem præconio publico denuntiatum in Patris oculis, ereptum ex Reginae brachiis humi affligeres, pedibusque protereres, tune ridere, tune jactare protervum facinus ausis? Non, cum furor defævisset, & sua menti rediisset malacia, sceleris consternatus horrore in mortem concideres? Animam occidisti: multo gravius crimen est, maxime, quia, num olim reviviscat, incertum est, imo certius est peritura æternum, & forte peritura cum multis. Si fapis, gemis miser, plangis, lachrymaris; neque enim perennes ignes, qui te expectant, extingui aliter, nisi perennibus lacrymis possunt.

Aliud exemplum pono *de pœna fœtoris in inferno*, cum amplificatione per solam comparisonem. Sic habet: Jam quid? Parumne dicere alicui videor, si dico, infernum locum fœtentissimum esse? Imo jam

nasum corrugant delicati Trossuli, & nisi porrigatis balsamum, deliquium patientur. Atqui juvat auribus fœtorem percipere, ne hauriant olim nares, quem horrent. Ponite decem homines æstuante canicula angusto carceri inclusos fervari. Calent, sudant, diffuunt: quam ingratus se odor in loco diffundit! Ponite, eosdem non sano corpore, sed male affecto esse, atque hunc fœdo carcinomate exedi, alterum lento putore tabescere, tertium putredinem ex intestinis halare, cæteris carnes aut a vermibus arrosas, aut a scabie fluentes, aut ab ulceribus marcentes frustatim decidere. Quis ferat mephitim? mephitim vocas? moschum olent illi miseri, si comparisonem cum fœtoribus inferni instituas. Non decem homines, sed mille myriades spirantium cadaverum ille locus includit: æstus inexplicabilis est: meram faniem sudantium terribilis compressio: rima, qua sentinæ graveolentia exspiret, aut mitior se aura insinuet, nulla. Hinc, quæ narium tortura sit, argue, atque quæ cerebri vertigo, quæ stomachi everfiones, nausea, abominatio, horror, & sine remedio.

S. III.

Exemplum Causæ propositæ per Amplificationem Aristotelicam.

ARistoteles duos tantum fontes amplificationis designat, *enumerationem*, & *congeriem*. Et hic optimus modus est, quia *universalis*, & sine quo etiam priores duo nihil conficiunt. *Enumeratio* alia est *partium*, alia *circumstantiarum*, quæ evolvuntur, ut rei elegantia, turpitudine, utilitas, damnum, certitudo -- tota oculis proftet. *Congeries*, ut supra jam dixi, fit per cumulum argumentorum *ex eodem*, vel *diversis locis* congestum. *Congeries ex eodem loco*, est cumulus definitionum, contrariorum, repugnantium, causarum, effectuum, exemplorum, testimoniorum -- *Congeries ex diversis locis* fit, si argumenta diversa ad eundem finem adhibes, & idem probas simul a definitione, & a genere, ab etymologia, a causa, ab effectu, a testimonio -- *Omnia accumulando*, quod commode (si temporis parcendum est) fiet per præteritionis figuram. Sed quæ ab enumeratione *partium*, & *adjunctorum* fit, frequentissima est, & vivacissima, quia rei naturam *instar picti*

tapetis antea complicatam explicat, & aspectui objicit. Exemplum habe.

Velis excitare odium peccati. Argumentum sit, quia illud odit DEUS. Argumenti probatio fiat ab exemplo, quod suppetitat *casus Luciferi*. Si jam dicas: *odisse peccatum oportet; summo enim odio illud DEUS persequitur, quod ex casu Luciferi patet*. Quis se movebit? Nempe latet adhuc, quantum sit DEI odium, quia quantus sit *Luciferi casus*, non apprehenditur. Exponendum est igitur 1. Quid contigerit. 2. Quis ejectus sit cælo. 3. Cur. 4. Quomodo. Et ex his fit *inventio*, quæ *Stylo rudi* sic potest proponi: 1. Ecce Michaël contra Luciferum procedit. 2. Ejicitur cælo Lucifer primus Angelorum. 3. Propter unam cogitationem superbam. 4. Nullo dato pœnitentiæ spatio, sine spe reconciliationis, æternum, nihil attendendo mala, quæ facient Dæmones. Sic DEUS odit peccatum. Vides, hic jam excitari auditorem, ut fortius apprehendat casum funestum. Sed crescet *affectus horroris*, si singula membra rursus amplifies, per paraphrasin *explicando voces*, & *figuras* addendo sic:

Ecce tibi! prælium magnum in cælo!
Ex lævo latere procedit Lucifer superbia
tumidus, & ingentem turbam Angelorum
trahens, paucisque hortatus: Sequimini
me,

me, inquit, felices erimus! Exaltabo folium meum, ut similis Altissimo sim. A dextris Michaël cum turmis multo majoribus prodit, aureo vexillo conspicuus, cui fulgurantibus litteris inscripta est nobilis tessera: *Quis ut DEUS!* Nec mora est: venit, vidit, vicit Michaël. Momento subactus Lucifer præcipiti casu ex altissima sede in imam abyssum devolvitur, de Angelorum pulcherrimo in teterrimum draconem mutatus, qui caudæ suæ volumine complexus est, & secum in præcipitium traxit tertiam partem stellarum. Rifere cadentem Superi, & DEO victoriæ auctori plauferunt. Ruina terribilis! De summa felicitate in summam miseriam: de throno gloriæ in infame ergastulum, de cælo in orcum! Quomodo cecidisti Lucifer? Quo facinore tantum supplicium meruisti? Nihil merui, inquit: injustus, crudelis est DEUS! Nihil merui! . . . Miser, blasphemare quid juvat? Non odit DEUS opus suum, quod fecit. Amabat te paulo ante, Principem Angelorum nominavit, omni dedecore, omni gratia ornavit: repente mutatus est color optimus, amor in odium, decor in turpitudinem, Angelus in dæmonem versus est! Quid commisisti? Nihil, ait, nihil commisi, Cogitavi tantum. Beatus fui, & beatitudine mea contentus fui,

in illa placui mihi, nec maiorem aliam appetii, qualem mihi promiserat DEUS, si per submissam reverentiam vellem mereri. Recufavi! en crimen! en causa! Cogitavi, consensi, perii! Pessime actum est: pejus etiam, quod pœnitentiam non egeris. Quid? Num pœnitendi spatium fuit? Cogitavi, consensi, perii! Non jam dixi? Heu! Quid audio? Una cogitatio, unum momentum tam grave supplicium meruit? Fortassis ex præcipiti ira punivit vos? Pœnitebit severitatis: revocabit sententiam, cum recordabitur, quam sitis Spiritus nobiles, quam multi, quam futuri grati, & laudibus æternis ejus misericordiam celebraturi. Quid loqueris, stupide? Negat, nostris sibi laudibus opus esse: sine nobis beatum se jactat: plures, & nobiliores nobis produci a se in momenta posse gloriatur. Frustra spem miseris oggeris: ut possit omnia tyrannus sententiam mutare non potest: æternum ardens erit. Heu! æternum, inquis, æternum propter unius momenti facinus? Sic est. Sed ego me vindicabo. Væ vobis Mortales, quos adeo amaturus est DEUS, ut Filium missurus sit Doctorem Sanctitatis, assertorem beatitudinis! Mittat: non ideo omnes beati eritis, imo paucissimi erunt. Ego circuibo, ut leo
ru-

rugiens , & obvium quemque devorabo. Nulli ætati , nulli sexui , nulli ordini parcam ! Effundam ex abyssis torrentes sce-
rum , quibus inundetur Orbis terrarum , & plerique mortalium abripiantur in tar-
tara. Sic ulciscar tyrannum Deum. Au-
dis hæc , magne Deus ! Vides mala , quæ
relegati ex cœlis Angeli illaturi sunt Mun-
do ? Audis ? Vides ? Nec illis tamen par-
cis : saltem ut Mundo parcas , imo ut Filio ,
qui , nisi illis peperceris , prô ! pro quot
millibus hominum frustra sanguinem fun-
det , frustra animam ponet ! Non parcit.
Pereundum est Angelis , ut discat homo ,
quanto DEUS odio persequatur peccatum.
Quantum est igitur hoc odium , inquis ?
Tantum , ajo , quantus est amor , quo
amat seipsum.

Aliud exemplum de fame , quæ Matrem ut
filium devoraret , adegit , amplificatum ex con-
gerie adjunctorum , ac partium sic exhibeo :
Quin (horrete aures rabiem , quam narrabo)
inventæ est mulier , quæ , cum nihil esset
reliquum , quod ederet , potuit suam
ipsa carnem vorare. Jam domesticum ca-
nem decoxerat , ac duarum felium ossa di-
ligenter decorticata in fimetum projecerat ,
& adhuc famebat. Ergo musculis struit in-
fidias : muscipula ponitur , sed lardus , pa-
nis , amygdalus , quo alliceret feram , nuf-

piam ullus erat. Circumspicit, excutit vestes, pervadit angulos; nihil se offert. Imo, dum perscrutatur, in cubile irruenti offert se filiulus in cunis dormiens, pallidus, macer, exuccus quidem sed famissapidus cibus, & pinguis visus. Irrugit aspectu mater, ut lupus, cum agnellum videt, exululat: pruriunt dentes, ardent oculi, manus in prædam furunt. Rapit infantem bellua, & amplexans fronti osculum, gutturi cultrum figit eodem tempore. Modicus cruor fluit: corpusculum adacto veru ad ignem torretur. Gemit misera: flere exhaustum lacrymis caput, & edendi rabies vetat. Impatiens moræ corripit semitostum puerum, in frustra concidit, involat in armos primum, tum femora lacerat, deinde costas denudat, postremo viscera, & corculum devorat. Supererat caput, quod dum invadit, visi sunt oculi nictare matri. Territa exhorruit facinus, & iterum parere, quem gestarat, optavit. Vota fera! Nam ex doloribus obiit, & quam fames non potuit, horror facinoris occidit.

Verum quia Rhetoricæ moventis *usus* vix in alio exercitio simul omnis se elegantius exhibet, addam

Exem-

Exemplum Historiæ amplificatæ.

Historia amplificata dicitur historia ordinata ad motum. Hic finis, ut obtineatur, debet 1. Inventio ordinari ad certum finem principalem, ne dissipetur phantasia. 2. Dispositio debet habere quædam inexpectata, ut auditor sit avidus. 3. Elocutio debet esse ad sensum amœna. In praxi 1. ponitur scopus, qui in exordio indicatur. 2. Historia dividitur in initium, medium, & finem: sed partes ponuntur ordine, quo lubet, inverso, ita ut possit *a fine* incipi, modo agnitio aliqua differatur ad conclusionem. 2. Singulis punctis adduntur tria ornamenta, puta, descriptio, oratiuncula, & figura, *una cum doctrina morali*, ad principalem scopum pertinente, uti pertinet effectus ad causam, vel contra. Exemplum sit historia de Divite, cujus cor inventum in cista est. Scopus est, detestatio avaritiæ, & injustitiarum. Itaque exordium est: *Detestanda est avaritia*. Probatur una & altera *ratione*, & demum *exemplo*. Divisio habet *pro initio* divitis injustitias, *pro medio* mortem, *pro fine* interitum. Sed *a medio* incipitur. Singula ornantur, ut vides.

Exordium.

Quam multos immoderata ditescendi cupido in interitum trahat, & experientia quotidiana testatur, & dudum æterna Veritas divini oris, quod fallere non potest, oraculo affirmavit, non sine gravi gemitu exclamans: *Quam difficile est, divitem intrare in regnum cælorum!* Quid quod difficultatem illam exaggeret etiam terribili comparatione, aperteque asserat, non esse minus mirandum, si dives in cælum, quam si camelus per foramen acus ingrediatur. Creditis, opinor, veritatem, tam non obscure a DEI Filio prædicatam. Creditis, sed non capitis. Cur enim, inquiet aliquis, opus adeo sit arduum diviti, curam salutis gerere, & cælum mereri? In promptu causa est relata ab Apostolo I. Tim. 6. *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem? radix enim omnium malorum est cupiditas, nempe quod ita fascinet animam, ut omne tempus, omnis cogitatio, omnis cura pecuniæ, nulla cælo impendatur, atque adeo homo periculorum salutis uti incurius, si contemptor in om-*

omne scelus, nihil metuens, se agat præcipitem. Vos ut discatis, indomitam cupidinem salutari terrore frenare, tragicum unius viri divitis interitum oculis mentis objicite. Notus vobis magnus Antonius de Padua est: in ejus vita legetis historiam, ad quam audiendam venistis. Seriem attendentibus dabo.

Aurelii Mors.

Vir nobilis in Italia (quem Aurelium vocabimus) subita vi morbi oppressus ad extrema devenerat. Invisebant ad decumbentem cognati, & affines magno numero: Nescias officii causa, an lucri; erat enim ex ditissimis unus, & nemo non partem hæreditatis sperabat, de qua jam etiam tacitæ lites gliscebant. Interim nemo ægrotum de periculo admonere, nemo de vocando Sacerdote consilium suggerere, nemo de anima verbum facere, nemo mentionem de morte; quin Medici adeo spem propinquæ sanitatis blandis pollicitationibus aluerunt, donec repente violento convulsionum impetu succussum pectus animam vomuit. Hem amicos! hic amor est! Sed hæc est infelicitas nobilium, ut, quam raro vident solem orientem, tam raro audiant sinceram veritatem. Quamquam

quam non deessent, qui dicerent, si essent, qui sustinerent audire. Sed quis projiciat margaritas porcis, qui pretiosum Cimelion contemnunt, & lutulentis pedibus prote-runt? Quis medicinam ægro scribat, qui ægrum se dici irascitur? Quid est veritas? interrogat Pilatus: O digna Præsides quæstio! sed cum hoc dixisset, exivit, non expectato responso. Ah! si expectasses Pilate, quam utilia, quam grandia audivisses! Audivisses, quod veritas lux sit, quæ solis instar nebulas a male ordinatis affectibus menti offusas dissipat, tenebras fugat, gericula detegit, reducit in viam. Audivisses, quod veritas gemma sit, in qua velut in lucidissimo speculo fordes suas animus videt, videns erubescit, erubescens festinat detergere. Audivisses, quod veritas pharmacum sit, quod per aurium meatus immissum pectori desperatissimis etiam morbis medetur, quin & mortuos vitæ restituit. Hæc, & plura audivisses, nec sine magno fructu. Sensisses emoriens animi robur novo spiritu incitari ad heroicum facinus, erubivisses de imbelli consilio, correxisses crudele decretum, nunquam DEI Filium cruci, nunquam te æternis tormentis tradidisses. Crediderim, Auditores, justo DEI judicio in idem cum Pilato malum incidisse Aurelium, quod

ejusdem se culpæ reddiderit reum. Fugerat Sacerdotes, quorum zelum sibi timendum putabat: Judicem sacrum, si quando ad tribunal accedebat, non eligebat Joannem aliquem Baptistam, qui diceret aperte: Non licet tibi hunc contractum inire, non licet hoc lucrum facere: non licet, non licet! Sed accedebat ad canem mutum, qui non audebat latrare. Nullum ipsi fuit cum viris religiosis commercium, nulla verbi DEI audiendi cura, nullus cum bono amico sermo de anima. Turbari sibi quietem conscientiae metuebat, si veritatem audiret. Quid tum? Quam audire noluit vivens, ne moriens quidem audiuit. Itaque nec ultimis morientium sacris subsidiis munitus obiit, nec expiatus saltem, quin nec animatus quidem pio monito, nisi forte circumstantium aliquis cum morte luctanti sacra nomina bis aut ter inclamaverit. Creditis, o boni! ita negotium, in quo de anima agitur, rite confectum esse? Requiescat in pace, inquit, de pompa funebri consultandum jam est. Nec mora: Vocantur sartores, imperantur pullæ vestes, nigro panno teguntur parietes, cadaver lavatur, vestitur, componitur in scandapila, infertur facello domestico, apponuntur vigiles, accenduntur funalia, monetur Parochus, consan-

gui-

guinei invitantur , & ne quid desit , quod exigere honor familiæ videretur , Antonius Paduanus sui temporis disertissimus Orator , tum forte in urbe præsens rogatur , ut ad solennes exequias in defuncti laudes velit ex cathedra dicere. Nihil est , quod in his omnibus carpam : hoc solum optem , eadem saltem cura laboratum fuisse , ut Aurelius bene moreretur , qua laborant , ut cum pompa sepeliatur. Deinde Antonium miror , acceptasse provinciam defuncti laudandi. Quid enim de Aurelio dicet ? Veritatem dicet ? offendet familiam : adulabitur ? DEUM offendet. Vir nobilis & dives fuit Aurelius ; præterea nihil audio , nihil lego laudabile. Quamquam o si saltem nobilitate , & opibus bene usus fuisset , esset utique dignus laude. Sed en ! ut rumor de morte Aurelii in urbe diffusus est , omnes vitæ actus voce populi referuntur. Referunt pauperes , quam omnis expers humanitatis hic homo fuerit , adeo ut nullius eum humanæ miseriæ miseresceret ; referunt operarii : quam levi mercede graves labores maligne pensaverit ; referunt opifices , artifices , mercatores , quot debita apud se contraxerit , & manu sinistra caput perfri-cantes angi se fatentur , nam , quem jam tot nomina expuncturum ? Virum fuisse Aurelium pecuniæ prodigum , si haberet :
Mul-

Multos aluisse fervos, multos equos & canes, quotidie splendide epulatum fuisse, incessisse vestitum bysso & purpura, extruxisse magnificentum palatium, multum expendisse in hortos, in villas, in Tuscula. Vix fieri posse, ut post tot expensas supersit aliquid, quod expendatur in creditores; præsertim cum multa etiam adulatores, parasiti, infideles œconomi, sumptuosæ meretrices, prætiosæ lites, emendi advocati, demulcendi iudices rapuissent. Certe vix Attalum tot nominibus suffecturum fuisse. At rursus alii solantur querulos: Pecuniarum abunde est, inquiunt: ex Chymicorum numero Aurelius fuit: artem didicit conficiendi aurum de eliquato subditorum, & pauperum sudore ac sanguine. Illos oppressit oneribus, exhausit multis, hastæ subjecit; hos fraudibus circumvenit in contrahendo, usuris male habuit in mutuando, malis artibus superavit in litigando. Ecce o nobiles! o divites! quibus idolum illud: quid dicent homines? in tanto honore est, ecce hoc dicunt homines de Aurelio, nihil Nobilem veriti. Æstimationem, laudem, honorem, velut tributum vestro sanguini debitum postulatis: Eja date argumenta, quæ nos excitent ad æstimandum! Date materiam, unde laudemus! Vivite vitam, quam dignam

N

honore

honore putemus! Majores vestri jure suo hæc exegerunt: vos quo nomine exigeris, si præter nomen præteritis sæculis notum nihil affertis? O vanitatem! Laudari cupiunt, qui nunquam aliquid laudabile agunt! hæc vobis cura famæ est? hic amor gloriæ? Lædat vos verbo aliquis, risu explodat: Superi? Quis furor animum, quæ rabies vultum inflamat? Fulgurant oculi, os tonat, læsum honorem crepatis, qui vobis vita sit charior: Superos, inferos vindices poscitis: stringuntur gladii, sanguis exigitur: fortunæ, vita, anima læsi honoris honoribus immolantur. Vah heroes! Macti animis fortissimi viri! Eluenda sanguine injuria est, quacunque honor offenditur: ita Nobilem decet. Sed si dicant homines, si urbes, si provinciæ dicant, quod sitis homines bardi, stupidi, nullius virtutis, nullius scientiæ aut avidi, aut capaces, otio tantum, & abdomini nati: hoc ferendum est, hoc honori est, hoc Nobilem decet. Si dicant, quod sitis a Majoribus vestris degeneres, generis probrum, putredo paterni sanguinis: hoc honori est, hoc Nobilem decet. Si dicant, quod sitis bono publico inutiles, proditores civium, sanguifugæ, & carnifices rusticorum: hoc honori est, hoc Nobilem decet. Si dicant, quod sitis fornicarii, adulteri, helluo-

helluones, Turcæ, Athei, bestię, diaboli: hoc honori est, hoc Nobilem decet. Miseri! Quæ vos intemperię agunt? Si qua est vobis honoris cura, si quis pudor, & metus dedecoris: eja de publica fama vos vindicate! Fama, fama publicus prædo est, qui vos impudenter invasit: omni honore spoliavit: non pileum, non togam, vix interulam reliquit, turpiterque nudatos risui, & laudibriis vernarum prostituit. Quid? hunc vos prædonem impunem, has contumelias inultas patiemi? Assurgite! & contrariis actibus velut totidem gladiis temerarium hostem trucidate! Hoc honori est, hoc Nobilem decet.

Mortis Causa.

SEd ad Aurelium redeamus: nam præter tam multa alia, quæ de ipso homines dicunt, parum ad laudem: illud etiam, quod in ultimum dedecus vertendum est, addunt: manifesto DEI vindicis judicio Aurelium ad mortem tam non provisam condemnatum videri. Neque est inanis suspicio. Audite rem oppido horridam & acerbam. Olybrius civis exiguæ cætera fortunæ unius prædii, quod vicinum arci Aurelii possidebat, beneficio, se & familiam sustentabat. Erat villa amœna, quam hinc

villici ædes , inde horrea terminant : in medio hortus , non magnus ille , sed fructuum ferax , & umbra lætus : pone rivulus jucundo murmure perstrepens fluit , certis temporibus optabili inundatione agrum adjacentem fœcundans. Visus est Aurelio locus suis vel deliciis , vel lucris opportunus , si arcis suæ terminos in eum extenderet. Mittit ad Olybrium , emptionis cupiditatem significat , pretium diceret. Negat Olybrius , voluntatem sibi vendendi esse : villam a parentibus accepisse : filio , quem habebat , velle relinquere. O te incurium ! Nescis , quocum res tibi , Olybri , sit ! Quid Nabotho , cum vineam suam vendere Regi Achabo nollet , contigerit , non meministi ? Vineam vendere noluit : vitam cum vinea perdidit , lapidibus obrutus. Haud multo minores Regibus viri nobiles putandi sunt ; quod petunt , jubent : reus majestatis ageris , si minus obedis. Et vero repulsam contemptum interpretatus Aurelius exclamavit indignans : meum est prædium ! quod dare pro pretio noluit , gratis dabit crudus Menalcas : quam vere vir nobilis sum , gratis dabit. Dixit , fecit ; nec enim resilire ab iniquo proposito licuit constrictum religione juramenti , quo sanguinem Majorum compellaverat. Continuo requisitus est

est Jurisperitus, qui sciret, & vellet litem vel contra jura intentare Olybrio. Inventus est facile (nam lucri spes erat) protrahuntur vetustæ litteræ, citatur ad tribunal Olybrius, corrupti judices sententiam pro viro nobili ferunt, damnatur civis infelix, & ejicitur prædio. Ut vos justitia perdat, perditissimi judices! Artaxerxes Persarum Rex excoriari vivum judicem vobis similem jussit, & patris scelesti pelle fellam contegi, cui insidere deinceps filius debebat, cum jus dicendum esset. Simili pœna si judex injustus quilibet plecteretur, quis locus sufficeret fellis humano corio stratis! Sed vos o boni, quotquot Judicum malitia opprimit, justum judicem appellate, illum, inquam, qui non respicit personam hominis, qui non capitur muneribus, qui non promissis allicitur, non minis movetur. Appellavit Olybrius, & auditus est. Quid enim putatis, jam agit miser? Injuriae atrocitate gravissime afflictus animam egit. Stabat ad lectulum morientis filius, & amaris lacrymis jam patris, jam suam sortem infelix pupillus fleat. Vocem intercluserat gemitus: sed animi sensum fatis singultiens pectus loquebatur, quod intelligens pater, fili, dixit (& quem frangente jam manu tenebat, Crucifixum porrexit) Fili, morior: tu istam, quæ

mihi sola est reliqua , hæreditatem cape !
 Ex paupertate Filii DEI solare tuam. In-
 iuria facta est : Justitia in Mundo nulla
 administratur : ad judicem pergo , qui
 pro me judicatus est : ad illum Aurelium
 cito. Hæc cum dixisset , deficiens paulo
 post placide expiravit. Triduo post fe-
 cutus est Aurelius. Quis non arguat ,
 auditas esse Olybrii preces ? Certe haud
 sine causa est , quibus pupilli opprimuntur ,
 peccata vocamus in cælum clamantia. Cla-
 mant enim valida voce , & vindictam
 acceleratam exposcunt : Clamant , & au-
 diuntur , qui pupillorum tutor est DEUS ,
 & pauperum pater.

Interitus.

SEd jam audio companas pulsari. Proce-
 ditur ex palatio Aurelii ad templum :
 prælatam crucem sequitur venerabilis Clerus
 inter preces & cantica : feretrum holoserico
 panno , & aureis fimbriis splendidum octo
 viri succollant eodem ornatu magnifice
 tristes. Comitantur duodecim ephebi ,
 familiæ insignia in argenteis scutis gestantes
 cum facibus. Deinceps longus ordo con-
 sanguineorum ingreditur vestibus nigris
 ad talos involuti , & capite cucullato
 mœstitiam præferentes. Famulorum eodem
 habitu

habitu idem profitentium caterva stipat
latus. Templum ingressos tristis con-
centus excipit, requiem mortuo ad tum-
bam in medio positam precantium. Jam-
que Antonius etiam cathedram conscendit,
panegyrim auspicaturus, cujus audiendæ
cupida tota pæne urbs in templum con-
fluxerat. Ingens expectatio est, aliis
admirantibus, aliis indignantibus, virum,
quem colebant pro Sancto, laudandi ho-
minis impii officium adminisse. Verum
Antonius facto silentio illud Matth. 21. *Ubi
est thesaurus tuus, ibi & cor tuum erit*, præ-
fatus, cœpit in eos invehi, qui thesauros
in terris quærerent, ac mox inflammato
vultu, terribili voce, væ, væ, væ diviti-
bus! tertium inclamare. Tacite jam ad
hæc plaudere alii, alii fremere, utique cum
facile præciperent animo, quis huic ex-
ordio responsurus epilogus esset. Ille pro-
positæ divisionis puncta ex ordine per-
sequens, væ in vita, inquit, væ in morte,
væ post mortem! Nam quæ est vita divitum?
Vivunt invisi DEO, infames Mundo, odiosi
probis, execrabiles subditis, acerbi pau-
peribus, graves paribus, intolerabiles sibi,
& lancinantis conscientiæ impatientes.
Atque hæc pluribus explicans faciebat
optionem auditoribus, num de avaro, num
de prodigo divite intelligere vellent: de

utroque verissime dici. Deinde avari mis-
erias enumerabat, & in digitis suis singu-
larum tormentum constituebat. Qui æstus,
qui errores, quæ tenebræ, quæ curæ, quæ
angustiæ infelicem premant, ut opes vel
acquirat, vel fervet, vel cumulet. Mox in-
faustam prodigi sortem ponebat ob oculos.
Commune odium, gravissimam infamiam,
dolores corporis, mentis intemperiem, quas
post se prodigalitas traheret, commemo-
rabat, atque variis interea motibus animum
concitari gestu ipso, vultu, oculis demon-
strans, verba accomodabat affectui, &
jam cæcitati illachrymabatur amantium
miserias suas, jam irascebatur pertinaciæ
infanientium. Deinde minas intentabat
cum pecuniis cumulantibus scelera; mox
preces miscebat, ut in tempore saperent.
Demum ad alteram orationis partem de-
lapsus, cum describere miseras morientium
cœpisset, docuit, quam plerique aut despe-
rantes obirent, aut impœnitentes abripe-
rentur; allatisque ex Scriptura testimoniis
& exemplis tam manifeste ostendit, ut
metus, & horror stupefaceret audientes.
At vero tertiam partem cum aggressus est
explicare: quid jam dicam, inquebat, de
miseriis, quæ hujusmodi divites manent post
mortem? Mox in gemitus, & uberem fletum
erumpens, oculis in præsentem scandapilam
con-

conversis, dicat Aurelius, agebat, dicat
miserrimus Aurelius, nam de ipso, Audi-
tores, de ipso etiam scriptum est. Luc. 16.
Mortuus est dives, & sepultus est in inferno.
Attonuit tristissima denuntiatio universos,
mæstoque primum silentio, mox deinde
miserabili ejulatu excepta est, infelicis
Aurelii fortem deplorantibus iis etiam, qui-
bus injuriam fecerat. Represso postea primi
terroris impetu interrogare alii, quid jam
aurum, per fas & nefas congestum in cu-
mulus, prodesset misero? queri alii, publi-
ca denuntiatione prostitutum esse honorem
familiae: alii demum Oratoris indignari
temeritati, velut qui dixisset, quod scire
non posset: Omnia tumultu fervere.
Verum Antonius, qui interea contactam
manibus faciem cathedræ imposuerat, ama-
rissimo fletu locum perfundens, post pau-
lum velut ab extasi revocatus repente exur-
gens, deterfis oculis, & manu indicens si-
lentium: Quid flemus, inquit: miseratione
dignus non est, quem misericors DEUS
abjecit: repeto (sic jubet DEUS) repeto:
Aurelius sepultus est in inferno! Laudemus
DEUM! Justus es Domine, & rectum ju-
dicium tuum! Quod quis verbis meis non
credat, credat oculis suis. Cadaver inspi-
cite! cor ereptum est, & sepultum in cista
incumbit thesauro suo. Nec mora est:

abripitur pannus, detegitur feretrum, apparet informe corpus direpto pector, & corde ablato terribiliter hians. Cognati inter tumultum elapsi in domum defuncti festinant, recluditur designata cista, reperitur pecuniæ incumbens cor atrum, & stygium fœtorem fumans. Vos, quis sive his, sive illis ad hoc spectaculum animi sensus fuerit, facilius mente concipietis, quam ego sermone exponam. Utilius cum admonitione dimitto, ut quisque seipsum interroget serio, ubi sit thesaurus suus? nam ibi erit & cor, ibi erit.

Sed hactenus ut *pictores tyrones* egimus, quibus initio *partes tabulæ* pingendæ traduntur, ut jam pedem, jam truncum, jam faciem formant, donec *in singulis* per exercitationem perfecti, ad totius imaginis perficiendum artificium admittantur. Itaque nunc a præceptis particularibus partium, ad universæ Rhetoricæ regulas tradendas transimus. Facilem hic laborem habet, qui huc usque traditas *per frequentem usum* sibi familiares fecit. Qui non fecit, hic siliat gradum, & ad principium redeat. Nec enim feliciter progredi poterit: & melius est, *lente*, quam nunquam venire ad terminum.

Cæterum si quis *etiam per improbam industriam* nondum se multum profecisse existimet, ne despondeat animum, & modo, quæ
tra-

tradidi, intellexerit, atque in exemplis pluribus exercuerit, pergat ad ea, quæ dicenda supersunt. Experietur in toto opere, se plus didicisse, quam in partibus elaborandis putaverit. Repetet enim omnia, & quem in finem singula serviant, nunc demum intelliget. Atque ut intelligat clarius, suadeo, ut nunc primum (citius enim ut fiat, non prodest, & tædium potius, quam fructum parit) nunc primum, inquam, Ciceronis se lectioni impendat, & duas saltem, aut tres Orationes ad tradita a me præcepta, methodumque adhibendi examinet. Experietur cum voluptate, præcepta Rhetoricæ docentis in inventione, moventis in dispositione, delectantis in elocutione observata a Principe Oratorum fuisse, cujus usum si adhuc utiliorem esse velis, auctor sum insuper, ut unam aut alteram Orationem in linguam vernaculam vertas, non verba, sed sensum ita sectando, ut etiam in Germanico idiomate Ciceronis stylus, & animus elucescat, quo fiet, ut eadem opera eloquentiam tibi in utraque lingua perficias.

LIBER IV.

Præcepta Rhetoricæ Universæ.

TRibus verbis omnia comprehendo, cum dico: In inventione Rhetorica elucere debet ingenium, in dispositione
arti-

artificium, in elocutione *industria*. Hæc sunt, ex quibus tu judicabis de aliis, & alii crisin ferent de te. Præcipue tamen *de judicio* judicaberis, ac nimirum an ubique attenderis, a quo, cui, de quo sermo fiat. Et est sapienti auditori vile ingenium, vile artificium, vilis industria, quam *prudentia* non rexit. Sed quoniam *Judicium* donat natura, neque regulæ illud, sed ætas, atque rerum usus excolunt: obiter *de hac reflexione* monuisse Lectorem contenti, cætera exequemur.

PRÆCEPTUM I.

In Inventione Rhetorica debet elucere ingenium.

Ratio præcepti est, *quia celeres motus*, per quos in causæ viscera penetramus ad argumenta scopo idonea eruenda, sunt actus ingenii profunde rerum naturas scrutantis, quod vel non possunt, vel non volunt facere, qui obvias ratiunculas corrasisse læti, putant, se satisfecisse officio, atque expectationi audientium, si horam declamando expleverint. Itaque primus Oratoris est labor, *sylvam congerere*, vel, si mavis, ligna & lapides, qui ædificii materia sint. *Modum* per exempla, pro
more

more meo , ostendo *ad usum* Ecclesiasticum primum, deinde ad civilem, five politicum, postremo ad quotidianum, seu extemporeum.

§. I.

Exemplum Inventionis pro usu Ecclesiastico.

QUod Paulus de sacra Scriptura , id de omni concione bona (quippe quæ aliud nihil esse debet , quam verbum DEI prædicatum , explicatum , & applicatum) dici potest. *Omnis scriptura*, inquit Apostolus , atque adeo omnis verbi Divini prædicatio , si est sincera, *utilis est ad docendum , ad arguendum , ad corripiendum , ad erudiendum in justitia* , 2.Tim. 3. Itaque finis cujuslibet sermonis sacri (quod bene notent blaterones aut *vani*, aut *pigri*) finis cujuslibet sermonis sacri est *utilitas* audientium (*omnis scriptura utilis est*) & quidem *quadruplex* utilitas, ita ut *bene dicere* dicendus sit , qui vel *utiliter docet* , *ignorantes* instruendo in articulis fidei five speculativis, five practicis: Vel *utiliter arguit errantes* , & præcipue errorem pertinaciter defendentes : Vel *utiliter corripit vitia* , aut *utiliter erudit in virtute*. Aërem verberat, qui , cum parat sermonem, nullum ex his finem intendit :
OPTI-

OPTIMUS est: qui in *selecta materia* laborat, ut *apte dicat* non ad unum finem solum, sed *ad omnes*, modo *unum* intendat *primario*. Ratio est, quia in tanta auditorum varietate sic erit nemo, qui *sine fructu* discedet, quod tamen continget multis, si vel *tantum* doceas, vel *tantum* corripias, vel *tantum* erudias. Convivium auditoribus instruis: *varietas ciborum* requiritur. Non quodlibet cuilibet vel sapit ad gustum, vel servit ad alimentum.

Inventio huic quadruplici fini idonea triplex est 1. *Thematis*. 2. Argumentorum facientium *fidem*. 3. Argumentorum fervientium *motui*. Perniciose in singulis alii Oratores *per inscitiam*, alii *per negligentiam* errant, Corrigamus.

Inventio thematis, sive determinati materiae plurimis difficillima est, multique temporis jacturam affert utilius impendendi perficiendo sermoni, quam *vagis curis* circa selectionem argumenti. Malo, quod multorum malorum caudam trahit, ut me-
damur: Nota 1. quod in *omni materia prædicabili* considerari possit genus, species, & individuum. *Genus* appello illam, quæ *latissime* patet, & grandis libri potius, quam horarii sermonis argumentum esse potest. *Species* nascitur ex *divisione generis* in partes, in causas, in effectus, in adjuncta *Individuum*

viduum fit *ex applicatione* ad particulares circumstantias loci, temporis, auditorum, ita, ut idem sermo alio loco, vel alio tempore, vel ad alios haberi sine multa mutatione non possit. Nota 2. determinationis *occasionem* suppeditari *ordinarie* ex Evangelio *per observationem* sive personarum, sive sententiarum. Et *in personis* quidem considerantur *cum crisi* singulorum affectus, actiones, eventus; *in sententiis* vero, quid vel ad litteram, vel mystice doceant, arguant, corripiant, urgeant, expenditur. Nota 3. determinationis *modum* tribus quaestionibus, post Evangelii inspectionem formandis, comprehendi: *De quo dicam?* *Quid dicam?* *Quo fine dicam?* His notatis pro praxi sic procedes. Sit Evangelium pro tertia Dom. post Pent. de ove & drachma perdita Luc. 15. Observabis in illo geminae parabolae *occasionem* ex murmure Pharisaeorum de familiaritate Christi cum Publicanis. *Scopum*, qui erat, docere a simili, quantum suum desiderium, ut se peccator convertat, & quantum gaudium, si se converterit. *Sensum*, quem rimaberis narrationis intuendo initium, medium, & finem. Ejusmodi observatione praemissa institue supra positas quaestiones. Interroga te 1. *de quo dicam?* Respondebis ex primo statim textu Evangelii: *Erant appropinquantes ad*
Jesusum

*I*esum Publicani, & peccatores : Cum Christo appropinquemus per Sacramentum poenitentiae, qui per peccatum eramus averſi : *O*ccasio se offert dicendi *de Sacramento poenitentiae*. Ita determinasti materiam *in genere*, vulgarem quidem, sed hoc non est curandum fructum curanti, qui certissime sequitur, si tractes *vulgaria*, non *vulgariter* tamen. Obvius cibus, qui sapit, plus nutrit, quam selectus, & delicatus. Postea a genere descensurus *ad speciem*, cum *plurima* dici possint de hoc Sacramento, interroga te 2. *Quid dicam?* Respondebis ex occasione ejusdem textus (in quo *licentia appropinquandi Christo* utique pro peccatoribus ingens fuisse beneficium ex parabolis declaratur) dicam *de beneficio Sacramenti poenitentiae*, & quidem *per divisionem subjecti* dicam, quantum sit *ex adjunctis*, & quantum *ex effectis*. Ita facta est determinatio *in specie*. Applicatio *ad individuum* sufficienter fiet in decursu sermonis, cum suadebit opportunitas. Raro enim *quaestio individualis* ab Oratore sacro per totam orationem tractatur, nisi id casus extraordinarius postulet : & tunc quoque, ut uberior materia sit, saepe necesse est ab individuo ad genus, aut speciem quaestionis converti, id quod Rhetores dicunt *hypothesin* revocare ad thesin, Super-

Supereſt tertia quæſtio. Interrogo te ergo
3. *Quo fine dicam?* Reſponſio fluet ex dictis:
Dicam *ad erudiendum* in obligatione grati
animi pro bono uſu Sacramenti. Lector,
crede mihi, ſi quis per frequens exerciti-
um (nam ſine hoc nihil fit) hanc ſe determi-
nandi methodum ſibi familiarem reddide-
rit, ſolidiſſimum ſacræ eloquentiæ funda-
mentum poſuit. In arena ædificat, quiſ-
quis in ſelectione *propoſitionis*, aut *divisionis*
infeliciter laboravit.

Verum jam primam inventionem, quæ
eſt *thematis*, excipiat ſecunda, quæ eſt *In-*
ventio argumentorum facientium fidem pro
ſingulis partibus divisionis. Porro *fidem fa-*
cere dicimus illa argumenta, quæ aſſertio-
nem vel explicant, vel probant, vel contra
objectiones tutantur. Ejusmodi ut invenias,
percorre *animo*, aut ſi mavis etiam *oculo* lo-
cos Rhetoricos, & *in extrinſecis* inquire te-
ſtimonia, exempla que Scripturæ: *Ex in-*
trinſecis erue rationes a definitione, a di-
viſione, a cauſa, a ſimili, a contrario &c.
&c. Quanquam quid opus eſt multis? Qui ex
L. 2. de Rhetorica docente *deſinire*, ac *divide-*
re didicit, in ſylva argumentorum coacer-
vanda non diu laborabit. Exemplum no-
ſtrum habet duas partes. *Pars prior* ſic pro-
batur: *Sacramentum pœnitentiæ eſt magnum*
beneficium ex adjunctis, quia 1. per defini-
tio

tionem subjecti : Pœnitentia est ex sensu Patrum secunda post naufragium tabula. 3. *Ex definitione per comparisonem* ab exemplo Scripturæ : Est beneficium simile piscinæ probaticæ, in quam qui descendebat primus, cum ab Angelo movebatur, sanatus fuit, a quacunque detinebatur infirmitate. 3. *A divisione prædicati* per enumerationem adiutorum, quia est beneficium *illimitatum*, & nulli tempori, nulli loco, nulli peccatorum vel numero, vel qualitati alligatum. *Pars altera* similiter, *quod sit magnum beneficium in effectis*, probatur 1. *ex multiplicatione subjecti* : Singulæ partes pœnitentiæ, dolor, confessio, satisfactio plus profunt, quam tota pœnitentia antiquorum, quippe quæ tantum ex opere operantis, non autem *ex opere operato* fructum ferebat. 2. *Ex multiplicatione prædicati* : Quidquid abstulit peccatum restituit Sacramentum, vitam, & vires animæ, honorem, & gratiam coram Domino, divitias, & merita per peccatum mortificata, atque hæc omnia sæpe cum scœnore, ita ut pœnitentes in cœlo multis innocentibus præferantur. 3. *Ex multiplicatione rationum* : Effectus mirabiles probant figuræ in Naamano, in mari rubro, in serpente æneo : Testantur exempla etiam extra Sacramentum in Davide, in Manasse. in Ninivitis, in Magdalena, in Petro, in

in Zachæo, in Filio prodigo, in Latrone. Ita, quibus ingenium, & necessaria eruditio circa thema propositum non deest, (modo *in arte dividendi* non sint hospites) facile *per singulas voces* inveniunt, unde probent, quod volunt, liberi a labore semper molesto, sæpius irriti, quocum illi luctantur, qui per paupertatem domesticam coguntur ex Polyanteis, Bibliothecis concionatoriis, Sylvis conceptuum, Indicibus Ascetarum, & quæ sunt alia inopiæ subsidia, corrogare, quod dicant. Non damno tamen in Concionatore studium legendi: absit! Voluit Deus homines erudiri per homines sive mortuos, sive vivos: neque facilius ditescimus, quam per commercia. Hoc solum moneo: *In omni Inventione* multo felicior fore, qui *multum*, quam qui *multos* legerit. Verum superest tertia.

Inventio argumentorum excitantium motum.
Ajo: Argumenta ad motum apta sunt ea, per quæ non *intellectus* convincitur de veritate dictorum, sed *voluntas* excitatur, ut *excusso languore* velit amplecti *finem*, propter quem dicitur. Est enim longe certissimum, contingere passim, quod decantatus versiculus habet: *Video meliora, proboque: deteriora sequor.* Ejusmodi Argumenta, quod l. 3. monuimus, lup-

peditant Orator, cuditor, & materia. In
 nostro exemplo *finis*, propter quem dicis,
 est *erudire* de obligatione grati animi pro
 bono usu Sacramenti. *Ut credat* auditor
 beneficium existere, & magnum esse, hoc
 agis *aperte* per totum sermonem; ut au-
 tem *velit* esse gratus, agitur *occulte* (sicut
 sanguis per venas toti se corpori imperti-
 tur) itidem per totum sermonem, sed præ-
 cipue in exordio, in transitionibus, in di-
 gressionibus, in cujuslibet argumentatio-
 nis conclusione, & in epilogo. *Oratoris*
 persona per hoc satis se insinuat animis,
 quod ostendat, non declamare se pro for-
 ma, uti pueri ex theatro solent, sed rem
 serio agere. Atque id credet auditor non
 difficulter, si viderit *ardenter* te loqui, quæ
diligenter paraveras. Si *languet* pronun-
 tiatio, aut suspicio *negligentiæ* in præparatio-
 ne sermonis admittæ subierit animum au-
 dientis, actum est de persuasionem, etiam
 coram plebe, cui satisfieri posse *sine labore*,
 multi falso sibi imaginantur. Si *elocutio*
 singulari cultura in dicente rusticos carere
 potest, non potest tamen sine noxa inven-
 tionis, & dispositionis soliditas negligi, ni-
 si mere velis dicere, *ut dicas*, & non, *ut*
persuadeas, ad quod tamen *ex officio* Orato-
 ris teneris. *Ex persona auditoris* fluunt ar-
 gumenta *occupantia*, & ex materia erues ar-
 gu-

gumenta *amplificantia*. Ita quanquam conviceris omnes de magnitudine beneficii in Sacramento pœnitentiæ, non obtinebis tamen grati animi resolutionem ad bonum usum, nisi argumenta inventa, ubi res postulat, uno ex tribus modis l. 3. explicatis *amplifices*, & nisi occupes objectiones, præjudicia, affectiones resolutioni ad bonum usum obstantes, quales hic sunt *horror confessionis*, tanquam oneris non ferendi, & *audacia* abutentium ad licentius peccandum, & *segnities* accedentium sine fructu. Sic facta *inventio*, patet, quam datura sit concionem non sterilem, aut macram, sed plenam succo, facundam, efficacem. Imitare.

§. II.

Exempla Inventionis pro usu Civili.

IN usu Civili tria sunt genera Orationum, Genus demonstrativum, Deliberativum, & Judiciale: de singulis singillatim dicemus.

Genus Demonstrativum versatur circa laudem, aut vituperium personæ, facti, loci, vel rei. Respicit *tempus* præteritum, aut præsens; nam *de futuro* non datur laus

velut vituperium, nisi per spem, aut metum. *Finis* illius est æstimatio, vel vilipensio: *Medium* demonstratio excellentiæ, vel turpitudinis: Argumenta demonstrationis *in laude personæ* a narratione, & amplificatione eorum, quæ in illa singularia notantur ante vitam, in vita, post vitam: *In laude facti, rei, vel loci* ab enumeratione, & amplificatione partium, causarum, effectuum. Adde etiam argumenta a thesi, sive *ex loco communi*, & argumenta *Ethica* a persona audientis, uti supra de concionibus monui. Exemplum habe in argumento mixto cum deliberatione (nam meræ demonstrationis *extra Ecclesiam* hodie rarissimus usus est) de Alberto II. Status quæstionis *ex historia* est ejusmodi. Mortuus fuerat Sigismundus Cæsar, qui post mortem Ruperti, & Jodoci suo suffragio seipsum Imperatorem elegerat, clarissimus Princeps, atque de Ecclesia, & Imperio optime meritus: cum PP. Concilii Basileensis ad Albertum II. qui jam a teneris annis Austriæ, Bohemiæ, & Hungariæ cum summa laude pietatis, ac prudentiæ præerat, Legatum miserunt, qui persuaderet, ut tam periculosis temporibus, quibus & Ecclesia, & Respublica multum ab Hæreticis infestabatur, Imperii clavum arriperet. Ille animæ periculum ex tanta potestate metu-

tuens diu recusavit, donec Legatus hunc timorem incusso majore exemit. Itaque quæritur: *An Albertus debeat acceptare Imperium?* Qui loquitur, est Legatus Concilii: cui loquitur, est Princeps: *scopus* propter quem loquitur, est acceptatio Imperii: *medium*, demonstratio æquitatis: *propositio*, æquum est, ut Albertus acceptet: *probationes* ex ipsa descriptione argumenti. 1. Quia hoc monet ratio, ut aptissimus acceptet. 2. Ab exemplo Sigismundi. 3. A conditione temporum. 4. A desiderio Ecclesiæ. 5. A confutatione periculi. Ita vides, facillimam inventionem esse, si modo *argumentum* rite conscripseris.

Genus deliberativum in suadendo, & dissuadendo est positum. Adhibetur ad *tempus* futurum; nihil enim, quod jam est *factum*, vel *fit*, suademus, ut fiat. *Finis* deliberationis est resolutio quæstionis an, quid, ubi, quibus auxiliis, a quo, quomodo, vel quando aliquid agendum sit, aut omittendum. *Medium* affectus spei, vel timoris excitandus per demonstrationem necessitatis, utilitatis, honestatis, æquitatis, jucunditatis, vel facilitatis, aut contra difficultatis, damni, dedecoris, iniquitatis, molestiæ, impossibilitatis. *Necessarium* dicitur, sine quo, aut omnino non, aut difficillime consequi possum bonum, quod cupio,

pio, vel effugere malum, quod horreo. Ita, si vis ad vitam ingredi, necesse est, ut ferves mandata. *Impossibile*, quod vel in se involvit repugnantiam, vel ex ordinatione divina. Sic sine fide impossibile est placere Deo. *Utile* vocamus, quod auferat aliquod malum, vel affert aliquod bonum corpori, animæ, fortunis: *Noxium*, quod contra. Ita concordia prodest, obest discordia. *Honestum* appellamus, quod gloriam & honorem, *turpe*, quod infamiam, & dedecus parit. Sic diligentiam nemo non laudat, segnitiam omnes damnamus. *Æquum*, quod postulant leges, *iniquum*, quod improbant, sive a natura, sive a Deo, sive ab homine latæ sint circa officium, quod quisque Deo, sibi, & proximo debet. Sic æquum est honorare parentes, iniquum contemnere, *Fucundum* ajo, quod vel animam, vel sensus recreat: quod affligit, *molestum* nomino. Ita Poësis delectat, incitia contristat. Tandem *facile* judicamus, quod multi fecerunt, quodque non exigit aut multos sumptus, aut longum tempus, aut gravem laborem. Unde colligis, quid *difficile* esse existimandum sit, nempe ad quod perficiendum multa opponuntur impedimenta, nulla, aut non sufficientia suppetunt media. Sic facile est bello opprimere non paratum, difficile

ficile vincere fortiozem. Ex his principiis obvia est *inventio* in genere deliberativo, si modo statum quæstionis cum circumstantiis suis recte intelligas. Exemplum habet in Samuele, qui populo Regem postulanti vehementer *dissuadet* consilium, tanquam nec *Deo* gratum, nec *genti* utile, quæ sunt duo argumenta *ab iniquo*, & *a noxio* petita. *Iniquum*, Deoque ingratum esse consilium probabit, quia petendo Regem, non tam Samuelem abjiciunt, quam Deum, qui hactenus peculiari cura populum per se ipse rexisset, suo unius suffragio eligens Judicem vicarium, aut certe per prodigia confirmans, quoties necessitas postulabat. *Noxium* autem fore ostendet per comparisonem inter Judices, & Reges narrando, quid illi præstiterint, quidque ab istis timendum sit ex aliarum Gentium exemplo, & Majorum suorum inter Ægyptios experientia recensendo. Adde argumenta *a thesi* de felicitate populi, qui nemini, nisi Deo, subjectus sit: *A persona loquentis*, quia alia omnia a populo merebatur: *A persona audientis*, quem ad tam ineptam petitionem non alia ratio, quam fucatus splendor regiae coronæ commoverit. Ita erit *deliberatio* omnibus numeris absoluta.

Genus judiciale superest, ut expendamus. In eo accusamus, vel defendimus. Itaque intuemur *tempus præteritum*; de futuris enim non fit iudicium. *Scopus* est condemnatio, vel absolutio rei. *Medium* affectus iræ, vel clementiæ excitandus per demonstrationem criminis, & exaggerationem, vel per ejusdem negationem, aut excusationem. *Status quæstionis* in hoc genere (quanquam hoc ipsum suo modo etiam in reliquis generibus observari potest) quadruplex est, quod ut notes, ad inventionis soliditatem plurimum prodest, nempe status conjecturalis, definitivus, qualitatis, & quantitatis, quorum duo priores circa factum: posteriores circa personam versantur. Quæstio *conjecturalis* est, cum quæritur: *an crimen sit factum*, e. g. an Dejotarus insidias Cæsari struxerit? In tali quæstione inventio fit *a conjecturis*, an reus potuerit, & an voluerit hoc facere. Et de voluntate quidem arguimus ex hominis conditione, moribus, affectionibus; de potentia autem ex circumstantiis facti, sive initio, medio, ac fine. Exemplum habet in hac specie facti. Mercator fuit, qui crumenam perdidit nongentis florenis gravem. Rogat Prætorem, ut per præconem moneat cives, centum se florenos donaturum redditurum nongentos. Sutor, qui tri-

triduo ante crumenam invenerat, mercatori refert, promissum donum exposcens. Mercator dum numerat pecunias, queritur, florenos se reperire non plures octingentis: futores centenos rem furripuisse: ultra se nihil debere. Sutor jam defert ad iudicem: Disceptatur pro tribunali: *An Sutor centum florenos ex crumena subduxerit? Quod potuerit hoc facere, dubium non est: quod voluerit, probat ex conjecturis accusator, narrando antecedentia, quanto cum gaudio invenerit, urgendo a concomitantibus, cur per integrum triduum anxie occultaverit, arguendo a consequentibus, quod de inventione malitiose siluerit. Patronus defendit hominem ex regulis de confutatione infirmando conjecturas, & ostendendo, quod gaudium innocens fuerit, occultatio, & silentium prudens, nullum argumentum malitiæ, nisi forte ex parte mercatoris, qui, quod crumena perdita nongentos florenos habuerit, cum testetur: centenos autem ex hac subreptos esse probare non possit: sequitur, quod aut ipse sublegerit, aut hæc crumena non sit illa, quam perdidit, adeoque tota futoris. Atque ita proceditur in quæstione conjecturali. Quæstio definitiva est, per quam non quæritur, an factum sit hoc, aut illud, sed quomodo definiri debeat, an sit scelus, an*
vir.

virtus , an ambitus , an invidia &c. &c. e. g. An Milo *jure occiderit* Clodium ? *Inventio* iterum ex adjunctis formatur. Pone , quod homo peccator (quod passim fit) ut se excuset , diabolum coram Judice Christo de vi , & fraude accuset , quæstio erit definitiva : *An diabolus tentando nos reus fiat de vi , ac fraude ?* Affirmat homo ex maligna indole diaboli impellentis ad scelus jam per terrores , jam sub specie virtutis. Negat diabolus ex virtute gratiæ , qua roborati homines olim omnia tormenta vincebant : & quia qui non ultro vult decipi , facile fraudem cognoscit : atque ita quisquis peccat , inexcusabilis est. Sequitur quæstio *in statu qualitatis* , cum quæritur non jam *de facto* , sed *de persona* , an , & quali pœna plectenda sit. *Inventio* etiam hic fit ex adjunctis personæ , & delicti : & *accusator* ostendere debet , quod *crimen* sit grave , ac inexcusabile , *persona* autem indigna veniæ ; *patronus* vero , quod crimen sit leve , vel excusari possit , vel certe , quod *persona* veniam mereatur , aut saltem levio-rem pœnam. Sic si Virgilius accuset Ovidium de lasciva Poesi , exaggerabit crimen ex abusu nobilissimæ artis , & confutabit excusationes ab imitatione Græcorum , Deorum scelera decantantium. Postremo quæstio *in statu quantitatis* (quam cla-

ritatis causa addo) dici potest comparativa, cum disputatur, inter plures quis magis sit reus. Sic in communi peste animalium cum decerneretur, sacrificandum esse Jovi animal præ reliquis a rapinis injustis infame, vulpes asinum propter furtum graminis esse magis reum, quam leonem defendit, eo quod leonis facta excusari a jure dignitatis possunt, non item furta asini ex titulo nullo. Adde etiam his argumenta a thesi, a persona loquentis, a persona audientis, & erit perfecta inventio. Superest

§. III.

Exempla Inventionis pro usu quotidiano.

Qui, quæ de Inventione huc usque diximus, bene percepit, ea non difficulter in quotidianis occasionibus applicabit ad usum etiam *ex tempore*, saltem postquam frequentius ejusmodi occasiones animo præcipiens domi se tanquam in umbra exercuit. Exercitationum hic argumenta exhibeo, ex quorum vel nuda relatione manifestum erit, quam multus, & utilis sit *Rhetoricæ extemporaneæ* usus.

Tria pro facili inventione notabis. I. Tria genera dicendi, puta, demonstrativum,

vum, deliberativum, & judiciale *in multas species* subdividi, ad quarum unam statim debeat reflectere animum, qui vult ex tempore apte dicere. 2. Speciem cognosci *ex fine*, ad quem dicturus es, & *ex affectu*, quem significas esse *in te*, & quem cupis excitare in altero *erga te*, vel erga id, de quo dicis. 3. Inventionem semper tria complecti; cum enim Rhetorica, teste Aristotele, per hoc differat a Dialectica, quod auditorem non *convincere* solum velit, *ut credat*, sed etiam *movere*, *ut faciat*, quod suadet: persuasio autem *circa particulares circumstantias* versetur; necesse erit, ut ducat ad assentiendum, *non tantum per ea, quæ sunt propria rei* (verba sunt S. Thomæ ex Aristotele) *sed etiam per dispositionem audientis*. Ideoque pro quovis fermone requiritur 1. *Insinuatio*, quæ fit per explicationem affectus, qui est in loquente. 2. *Ratiocinium*, quod formatur non solum in thesi, sed magis in hypothese. 3. *Amplificatio*, quæ in chria, vel in congerie plurium argumentorum consistit. Exemplarem declarabunt.

Ad Genus Demonstrativum pertinent hæ species, Laudatio, & Vituperatio: Gratiarum Actio, & Lamentatio: Commendatio, & Relectio: Salutatio, & Valedictio: denique quidquid spectat ad allocutiones offici.

ficiosas, quas *complimenta* appellamus. *Exercitii causa* amicus amico *laudet* usum later-
narum, a quibus civitatis plateæ noctu il-
lustrantur: *vituperet* abusum tabacci inter
juvenes, & in templo. *Hoeatius gratias*
agat Mæcenati, quod sit Pœtarum Pa-
tronus apud Augustum. Mardochæus co-
ram Esthere *lamentetur* de exitiali edicto
contra Judæos. Vir Religiosus viro nobili
commendet pro Moderatoris officio Sacerdo-
tem probum, & doctum, etsi linguæ Gal-
licæ imperitum. *Rejiciat* Laicum doctum
quidem, & Gallum, sed lusorem, ac bibu-
lum. Præses Curiae *salutet* Principem ex
thermis feliciter reducem. Paulus *valedicat*
Milesiis. Davidi Jonathas *gratuletur* de
Goliatho victoriam. Carolus V. Francisco I.
a se capto, cum ad eum invisit, de infe-
lici pugna *condoleat*. Ratio *inventionis* est
in singulis eadem. *Insinua* tuum affectum:
ratiocinare de æquitate affectus vel ex the-
si, vel ex hypothese: *Ratiocinium amplifica*
ex congerie, vel chria.

Ad genus deliberativum revocantur adhorta-
tio, & dehortatio: petitio, & denegatio, po-
stulatio, & deprecatio: admonitio, & objur-
gatio: & quidquid sub deliberationem ca-
dit. Itaque huc spectant *miracula Oratorum*,
quæ suadendo, & dissuadendo quotidie pa-
trant. Per ipsos ex tempore *cæci vident*, &
Eth-

Ethnici Philosophi ex sapientis Virginis sermone unius Dei existentiam percipiunt: *Claudi ambulant*, & Israelitæ ex deserto reverti in Ægyptum volentes ad progrediendum in terram promissam animantur: *Leprosi mundantur*, & castitas Augustinum desperantem ad amplexum perducit: *Surdi audiunt*, & Herodes etiam, ut multa faciat, quæ Joannes suadet, movetur: *Mortui resurgunt*, & exanimes metu cives Bethuliæ ad spem bonam a Juditha suscitantur: Denique *pau-peres evangelizantur*, avari nimirum, quibus & quod habent deest, & quod non habent: ipseque epulo, ut Lazaro bonus sit, persuadetur. Præterea quid vis? Frater prodigium dehortabitur a discessu ex domo paterna, manebit: Amicus animabit, ut redeat, redibit. Admonebit Dædalus Icarum de cautela, cavebit ad tempus saltem: Objurgabit Heli filios, & si perorabit ferventius, quam fecit, modesti erunt. Eamus in nostra tempora. Phylargyrus de Leguleiis Judex in Langenbank, cum præter superbam uxorem haberet sex filios, & officii redditus non sufficerent sumptibus, munera cœpit exigere, & dicere jus litigantibus, quando, & quale suadebat munerum ratio. Genervir famæ, & conscientiæ suæ studiosus absurdam praxin dissuadet: vincit. Conniventius de Blindheim
fi.

filium habet, cui ipse ad omnem licentiam frenum laxavit, ne, ut simulaverat, fieret Religiosus. Exorbitat petulcum animal, & contra ipsum Patrem recalcitrat. Pater jam ictus sapit, & hominem exlegem Judicis arbitrio emendandum commendat: emendatur. Aristarchus Closterfeind filium ad Religionem propendere, quem ipse ad Reipublicæ munia destinaverat, ægre ferens, per convitia in Religiosos conatur avertere. Eos viri frater Parochus forte præsens tuetur, patrique suadet, ut filii precibus assentiatur: assentitur. Luridus Grien-
gelb Dynasta in Gallbrun, cum ejus frater a patruo occisus esset in rixa, patruum autem, tanquam qui se defendere fuisset coactus, judices declarassent infontem; ita exarsit ira, ut in omnem occasionem ejus necandi intenderet animum, volentesque suadere meliora ne quidem ad aurem admitteret. Insinuavit se tamen cubicularius a consanguineis subornatus, ut furorem placaret: placavit. Pomerantius Lemoni Præfectus in Lauterwein curam officii omnem suis scribis committit: ipse conviviiis ludis, venationibus vacat. Non audit partes, non dijudicat acta, non punit delinquentes, non de rationibus angitur, in suorum fide quiescens. Uxor subornat fratrem suum, ut marito saniora consilia sug-

gerat : suggerit. Incurius Wohlauf Dominus in Zehertall , & Jammershausen vivit ut multi , fruiturque bonis , dum sunt, de futura vita vix nisi obiter , & per animi evagationem aliquando sollicitus : sollicitum Confessarius facit. Eja ! Non hæc exempla ducent , quam quotidie utilis Rhetorica sit ?

Ad Genus Judiciale revocantur hæ species : Criminatio & excusatio : Contentio & compositio : Confessio & negatio : Increpatio, & deprecatio : Invectiva , & purgatio , ac quidquid ad excitandam vel iram, vel clementiam facit. *Criminetur* Pamphilius Gymnasiarcha coram Pallade , quod juventutem corrumpat : Pamphilius se *excuset*. Mutuis inter se convitiis , quod alter in alterius jura involet , *contendat* Poeta, & Orator : litem Apollo *componat*. Achan *confiteatur* se furti reum : idem *neget* Judas de Benjamino. *Increpet* Oziam Azarias de usurpato Sacerdotum officio , Jeroboam *deprecetur* a Propheta , quod ausus sit adversus eum manum extendere. Job pro reconciliatione filii cum Patre interpellatus, Absaloni *veniam*, Chrysostomus Eutropio *miser ricordiam* impetret. In ejusmodi materiis , quas *themata accepta* , sive *libere electa* vocamus , & qualia Historici veteres ac novi , sacri & profani , litterarii,

na.

naturales, artificiales, Poetæ etiam, & *Novellæ*, ac quotidiani *eventus* (si intuearis cum *reflexione* ad usum) abunde suppeditant, diutius *exercitatio* non erit difficile, themata ab alio *imperata*, aut casu *oblata*, aut *vi officii* repente tractanda *ex tempore*, apte, atque ad finem intentum opportune tractare. Methodum facillimam suggero.

Sit *thema imperatum* textus: *Omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Celeriter inspicere vel *sententiam* textus, vel *consequentia* ex textu. In *sententia* subiectum, prædicatum, vel sensus totius sententiæ sunt id, de quo dicere debes, puta, de ira, vel de iudicio iracundorum, vel de charitate fraterna, cui consulit sensus textus. *Consequentia* ex textu sunt id, quod dicere debes de subiecto, vel de prædicato, vel de sensu textus. Invenis autem *consequentia* in locis Rhetoricis sic: *Omnis, qui irascitur, reus erit*: Ergo 1. ex enumeratione partium docere debeo fideles, quod detur bona, & mala ira. Ergo 2. arguere debeo ex loco exempli errorem tuentium iram, & dicentium cum Jona: *Bene irascor ego!* confutare debeo excusationes facile irascentium. Ergo 3. ex adjunctis corripere debeo in vitium pronos, malique gravitatem exponere. Ergo 4. erudire debeo a contrario de laude mansuetudinis, aut de ira contra nos ipsos,

psos, tanquam optimo adversus hunc morbum remedio. Porro qui celeriter determinare se didicit, *de quo dicere, & quid dicere debeat*, supposita exercitatione, a qua *facilitas* nascitur, continuo imperatum thema in argumentationem redactum (de qua mox dicemus) amplificabit per Chriam, & cum ornatu figurarum eloquetur.

Opert se casu *occafio* gratulandi Patrono de promotione ad Magistratus officium; si consideras, quis, cui, de quo gratuletur, thema sermonis erit: *Ego gratulor tibi de promotione ad Magistratum.* Partes: Significare lætitiā, amplificare lætitiæ causam, extollere merita. Ornatus partium ex locis Chriæ a simili, a contrario, ab exemplo, a causa, a paraphrasi, a testimonio cum figuris, & emphasi.

Vi officii cogaris repente dicere pro instauratione studiorum. Duæ sunt voces, quæ possunt fervire pro themate, *instaurationis*, & *studia*. Circa ambas si consulas *locos*, occurret mirabilis copia dicendorum, e. g. *ex causa efficiente*, sive origine solemnisi instaurationis, potest formari *Panegyris* de Patronis Musarum: *ex causa finali*, quæ est nova alacritas ad studiorum laborem, occasio erit *invektiva* contra nimium affectum ad vacationes a scholis: *ex adjunctis* loci, vel temporis, vel modi
sua.

Suaderi potest, ut scholæ privatæ aboleantur, cut *dissuaderi* potest abbreviatio temporis, quam aliqui pro scholis inferioribus improvide postulant: *ex loco comparationis accusari*, qui exercitia ingeniorum, & a consequentibus defendi possunt, qui abolitioni abusuum studiis noxiorum invigilant. Themata sic in locis inventa ut feliciter tractes, iidem loci efficient, si thematis subiectum, & prædicatum ex illis examines.

Sed nulla exercitatio utilior discipulis est, quam si jubeas, ut sermonem, quem ipsi *in causa propria* e. g. dum se excusant, dum queruntur de alio, effundunt ex tempore, statim scribant. Sic enim assuescunt *observare*, ex quibus locis argumenta pro se, *natura duce*, deprompserint. Animabitur per hanc observationem felicissima spes, fore, ut facultatem, quam *natura* concessit, ars ad omnes casus perficiat. Verum præcipuum opus artis *dispositio* est, de qua jam sit.

PRÆCEPTUM II.

In Dispositione Rhetorica debet eminere artificium.

Inventio est opus ingenii pro varietate materiæ adjuti a Dialectica, Physica, Ethica

ca, Politica, Oeconomia, Theologia, Historia, & Philologia (nulla enim harum scientiarum carere *perfectus Orator* sine convitio potest) sed artificium Rhetoricæ proprium *Dispositio* est. Nam confusus exercitus nec placet, nec vincit; *Ordinem* autem, qui & doceat, & delectet, & moveat simul, sola Rhetorica efficit. Est vero triplex dispositio in omni Oratione: Partium, Argumentorum, & Argumentationum. De singulis agemus in uno exemplo, cuius hæc est materia facilis, atque apta ætati Tyronum: *Astræa coram Jove accusat Mammonem, quod per inæqualem pecuniæ, cuius administrationi per ipsum præfectus esset, distributionem omnium in Orbe scelerum auctor sit, atque adeo multandus extitit.* Eja lente, & ex ordine laboremus; est enim laborandi methodus in omni materia eadem.

§. I.

De Dispositione partium.

PARTES Orationis, & sermonis cujuslibet, cuius finis est *persuadere*, aliæ sunt necessariae, aliæ utiles. *Necessariae* sunt duæ, *propositio*, per quam thema proponitur: & *tractatio*, quæ in tres alias partes subdividitur, quia per illam thema explicatur,
con-

confirmatur, & applicatur. Partes utiles rursus sunt duæ, *Exordium*, quod disponit auditorem, ut sit benevolus, attentus, docilis: & *Epilogus*, qui urget ad faciendum, quod vis. Pro utroque supervacaneus labor est, quoties auditorem es natus aliunde jam *præparatum* ad executionem tui consilii, modo *intelligat*, quid. & cur aliquid velis. Quia tamen hic casus est rarius, ordinarie partium orationis hic ordo est: Exordium, propositio, Tractatio, Epilogus.

In nostro argumento *genus* Orationis est Judiciale, quia fit *Accusatio*. *Status questionis conjecturalis*, quia quæritur: *an* Mammoni imputanda sint scelera, a quibus Orbis inundatur. *Scopus* condemnatio Mammonis. *Medium* affectus iræ in Jove. *Ad iram* agitur Jupiter ab Astræa *disponitur* in exordio, & *ira* in epilogo *urgetur*. Sed *iræ causam* exhibet propositio, & *propositionem* tractatio explicat. Habes artificii ideam, ex qua practice ages, ut sequitur.

§. II.

De Dispositione Argumentorum.

ORdo Argumentorum in hoc consistit, ut quodlibet suo loco constituatur:

volo dicere, ut illa, quæ ad fidem, in *tractatione*: & illa, quæ ad motum pertinent, in *exordio*, & *epilogo* regnent. Porro in ipsa *tractatione*, sicut rursum tres partes sunt, ita *natura*, naturæque æmulatrix *ars* postulat, ut primum locum teneant argumenta explicantia, confirmantia secundum, applicantia tertium. *Explicatur* autem thema vel *grammatice* secundum verba, quod fit per *paraphrasin*; vel *logice* secundum sensum, quem habet, vel non habet, quod fiet per *definitionem*, aut *divisionem*, & *subdivisionem*; vel *historice*, quod fit per *narrationem*, prout res postulat: & ponitur hæc *explicatio* ordinarie ad finem *exordii*, ne auditor in errore, & tenebris teneatur. *Explicationem* excipit *confirmatio* per argumenta ex locis vel extrinsecis, vel intrinsecis illustranda, cum erit operæ pretium, a *comparatione*, a *contrario*, a *simili* &c. &c. Hæc ut facile occurrant, attende *genus* *Orationis*: nam in *Demonstrativo*, *confirmatio* sæpe est mera *narratio* cum *amplificatione*, semper *demonstratio* *excellentiæ* vel *turpitudinis*. In *deliberativo*, formabis illam ex *demonstratione* *necessitatis*, *utilitatis* &c. &c. denique in *Judiciali*, diversa argumenta *diversi status quæstionis* dabunt, de quibus suo loco est dictum. Ultima in ordine est *applicatio*

tio demonstratæ veritatis ad usum præsentem, facienda auditori vel *per confutationem*, quæ, ne dictis habeat fidem, retardat: vel *per doctrinam*, quæ ex confirmatione, tanquam ex præmissis deducitur: vel *per reprehensionem* se opponentium: vel *per adhortationem* adhuc languentium. Verum hæc omnia ut feliciter præstes, *ante tractationem thematis* collocanda sunt argumenta, quæ faciunt motum *dispositive* per insinuationem, occupationem, aut animi præparationem, quæ omnia l. 3. explicavi. Et *post tractationem* omnia repetenda erunt acervatim, urgendusque *affectus primarius* per alios secundarios, quæ mox ex dispositione argumentationum in nostro exemplo clarescant.

§. III.

De Dispositione Argumentationum.

A Liis alia placet; mea methodus in dispositione formanda est talis. I. Ex scopo, & medio, sive propositione, formo *Syllogismum conditionalem*, quæ est argumentatio *primaria* per totam Orationem diffusa; nam ejus *major* Exordium, *minor* propositionem, ac divisionem, Epilogum *conclusio* efficit. Minoris autem *probatio*, quot mem-

membra habet, in quæ dividitur, tot habet argumentationes *secundarias*, sive *enthymemata*, sive *dilemmata*, sive *forites* sint. Argumenta ad *motum* ponuntur in *transitionibus* quæ fere totidem exordia sunt: & in *conclusionibus* cuiusvis argumentationis, tanquam in totidem *epilogis*. Methodus profecto solida est, nullisque obnoxia fallaciosis: & Tyrones præcipue his quasi cancellis conclusi, nusquam facile a præfixo scopo aberrant. Exemplum vide.

Accusatur Mammon: *Scopus* est exilium. *Medium*, demonstratio reatus. Ex his *Astræa* sic Jovi argumentatur.

MAJOR. Si Mammon est reus plerorumque scelerum, quæ fiunt in Orbe, tunc ego recte a Jove peto exilium Mammonis. Probatur, quod recte faciat, per argumenta moventia, quia 1. facit ex officio, non ex passione. 2. Quia facit coram eo, qui æquitatis studio inclytus cupit expeti officium suum, quoties res poscit. 3. Quia aliud remedium malorum non superest. En! ita Jupiter ad iram disponitur.

MINOR. Sed Mammon est reus plerorumque scelerum. Probatur hæc minor per argumenta *explicantia*, nempe per *narrationem* facti, quo divitias sine discrimine in obvios dissipavit: & per *consequentia* ex facto *cum divisione*, per quam
ice.

scelera & divitum, & pauperum Mammoni imputantur.

Pars prima est Enthymema. Ex Mammonis iniqua divisione divites effusi sunt in superbiam, gulam, libidinem, otium, cum habebant: & in avaritiam, crudelitatem, ac impietatem, ut semper haberent pecunias: ergo Mammon est reus scelerum, quæ divites faciunt, quia *materiam* subministravit.

Pars secunda est Syllogismus. Qui est causa causæ, est etiam causa causati: sed paupertas est causa plurimorum scelerum, & Mammon est causa paupertatis: ergo Mammon est causa plurimorum scelerum, & reus, quod vix quisquam sit bonus.

CONCLUSIO. Ergo recte peto a Jove exilium Mammonis. Urgetur *affectus iræ* per *affectum timoris*, quia alias periclitatur Jovis majestas: per *affectum miserationis*, quia alias cogetur exulare Astræa: & per *amorem* erga homines, ne omnes intereant. Ita ædificium perfectum est. Superest, ut addatur ornatus.

Sed hæc ad dispositionem integræ Orationis pertinent; pro Sermone brevi *in usu quotidiano* tota dispositio ordinarie per unum *Enthymema* conficitur, cui aliquando per modum *complimenti* (id quod etiam *de epistolis* intelligas, velim) *formula initialis*, & *formula*

mula finalis adjiciuntur. Sunt autem tres partes Enthymematis, Antecedens, Consequens, & consequentia, sive Connexio, quæ tria si vel multiplices, vel amplifices, fiet sermo longior, & efficacior. *Consequens* dicitur *thema* sermonis, nempe gratulatio, invitatio, petitio, objurgatio, laudatio, & quæ sunt ejusmodi. *Antecedens* appellatur *occasio* consequentis, seu occasio gratulandi, invitandi &c. &c. *Connexio* est probatio, sive Argumentum (unum vel multiplex) ex quo probatur, quod antecedens, & consequens inter se recte cohæreant. Exempla sic habent. 1. ANTECEDENS, sive occasio loquendi: *Promotus es ad dignitatem consulis*: CONSEQUENS: *Itaque gratulor*. CONNEXIO: *Nam ex hac promotione multum boni sperandum est civibus, & tibi multum laudis, ac gloriæ*. 2. ANTECEDENS: *Cras celebrabo Primitias*: CONSEQUENS: *Itaque te invito*: CONNEXIO: *Tu enim audivisti, ut ordinarer*. 3. ANTECEDENS: *Extrema premor necessitate*: CONSEQUENS: *Igitur da eleemosynam*! CONNEXIO: *Quia non per meam culpam sed per alienam injustitiam ad incitas redactus sum*. 4. ANTECEDENS: *Familiariter agis cum hominibus malæ famæ*: CONSEQUENS: *Itaque dignus es objurgatione*: CONNEXIO: *Nam ex socio noscitur, qui ex se*
non

non noscitur. 5. ANTECEDENS : *Novus Doctor Theologiae creatur* : CONSEQUENS : *Igitur laudandi sunt honores Academici* : CONNEXIO : *Nam his praecipue sacra Facultas suum incrementum debet.* Hoc modo dispositus sermo, ut animam, & succum accipiat, addenda est plerumque formula initialis, quae per *Insinuationem*, cum opus est, aut per *eruditam allusionem* ad dictum, vel factum ingeniose proposito applicandum ex antiqua, aut nova Philologia formatur. Deinde Antecedens, Consequens, & praecipue *Connexio* amplificatur per *Chriam*, nimirum a contrario, vel a confutatione objectionum, a simili, & comparatis, ab exemplis, & testimoniis. Postremo adjungitur formula finalis, per quam fit aut instructio, aut correptio, aut adhortatio, & denique, quemcunque res postulat, affectus vel *excitatio* in audiente, vel *significatio* in loquente. Ita factae inventioni, ac dispositioni ultimam perfectionem ac ornatum addet Elocutio, de qua est

PRÆCEPTUM III.

In Elocutione Rhetorica debet adhiberi industria.

Ratio est, quia, nisi per elocutionem, non splendeat oratio, non placebit,
non

non movebit. Verum cum pro elocutione commendo *industriam*, non id volo, ut de singulis verbis scrupulose te angas, an de aurea ætate pretium habeant; mediocris attentio sufficit, & sæpe vox a Grammaticis damnata, si ab auditore præ alia intelligitur clarius, aut majorem vim in animos exerit, jubente prudentia, latinissimis præhabenda est. Summa cura in elocutione impendenda est singulis partibus, & singulis sententiis partium. Ornatus *Exordii* proprius ordinariæ a gravibus periodis venit. *Propositionis* laus consistit in perspicuitate, quæ de argumento, & scopo sermonis nullam dubitationem admittat. *Divisionis* idem encomium sit, nisi quod nonnunquam ornatum ab *anthithesi*, aut una vel altera figura verborum, puta, a *gradatione*, a *synæciosi*, vel a *commutatione* admittat. *Confirmatio*, quamdiu explicat, aut docet, per figuras *docentes*, & *delectantes* commendat se; quando autem amplificat, confutat, urget: figuræ *moventes* adhibentur, & singulis argumentis suus ornatus tribuendus est, nimirum suus narrationibus, suis testimoniis, & exaggerationibus, sicut l. 3. explicavi. *Epilogus* tandem cum emphasi inculcat auditori intentionem loquentis, *quid velit*, & repetit rationes, *cur velit*. Atque hic est ornatus
par-

partium, qui ut absolvatur ad perfectionem, *singulae quoque sententiae* necesse est, ut vario decore ex epithetis grandibus, ex verbis compositis, ac superlativis, ex vivacibus tropis, fortibusque adverbiiis indutæ procedant, sic tamen, non uti libido garriendi, sed uti *sani iudicii sensus*, cujus præcipuam rationem in omni opere Rhetorico habendam esse jam dixi, definierit. Plura lectio, usus, & imitatio Exemplorum docebunt. Unum adnectam facundiæ popularis, alterum solennis.

Sutor, & mercator, de quibus supra fol. 219. stent coram Iudice de crumena disceptaturi. Dicat Iudex: *Actio datur! loqui licet.* Respondeat pro mercatore filius Rhetoricæ Candidatus, & suturem trepidum deridens dicat: Loquar, Iudex, & ita loquar, ut hiscere contra homo nequam nihil possit. Te nihil hominis lamenta moveant: quanto magis innocentem se fingit, tanto nequius reus est: neque enim fraudes minus, quam calceos consuere didicit. Demonstrabo. Triduum fluxit, ex quo tenet marsupium: confessum audivimus. Si esset vir bonus, triduum totum siluisset, credo, de summa tam gravi? Vir innocens non modo furti crimen, sed etiam criminis suspicionem a se amolitur: Tu si esses innoxius, ultro accerferes? Nam
quid

quid silentium tam parum honestum credere nos cogit de te, quam quod optaveris posse semper filere? & filuisses utique, nisi te metus extremi mali ad loquendum ur-
sisset. Intueri mihi hominem videor, cum incidit in crumenam: explicet ipse, si audeat, quo tum animo fuerit, quas cogitationes voverit, quid designaverit mente. Scilicet stupuisti primum ad argenti tam multi splendorem: tum quando cœpisti oculis credere, age, quo gaudio superfusum est cor? Quid? Non tu genua flexisti fortunæ, ac jam tum statuisti, diem illam, ut primum domum venisses, in tuo Calendario inter fastos notare? Quid? Non gaudio continuo successit anxietas, num nemo viderit exultantem? Non cura excepit, ubi secure absconderes? Non secutus est timor, ne pecuniæ dominus celeriter nimis jacturam adverteret? Non tu, ut jam ille trans Indum & Gangem esset portatus, tacitis votis optasti? Viden, Judex, ut obmutescit miser? ut pallet? ut tremit? Age, quid caput perfricas? Num quod respondeas, nihil occurrit? Bono animo esto: Ego tibi aliquid suggeram. Dic: Potuisssem, Judex, summam pecuniæ totam retinere, quomodo igitur vero est simile, quod furatus sim partem? Ecce, Judex, hoc argumentum Achilles est, cui
ho-

homo simplex famam & vitam suam tuto posse confidi credidit, cum voluit furari. Scilicet cum audivit præconium, quo centum floreni promittebantur ei, qui crumenam nongentis gravem a mercatore perditam retulisset ad dominum, si cæpit secum agere vir astutus: Centum floreni promittuntur indici pecuniæ perditæ: Grande illicitum! quid? si vidisset me aliquis, cum marsupium tollerem? Plenæ sunt oculis fenestræ oppidi. Si Domestici advertissent aliquid isto triduo? Nonnunquam, etiam cum filet lingua, frons, oculi, vultus produnt, quod latet. Levis suspicio sufficiet, ut deferar ad Prætorem. Fiet inquisitio: Reus fraudis, & furti agar. Vitam cum pecunia perdam. Non sum securus. Quid agam? Totum retinere non licet, licebit partem. Nongentos, an octingentos florenos habeat crumena, quis sciet? Mercator dicet: Non potest probare. Meum erit, quod aufero: tandem ille cogetur addere ex promisso. Dictum, factum: Centum florenos abstulit. Negas furcifer? Nongentos, Judex, tenuisse crumenam juramento, si opus est, pater firmabit. Superfunt octingenti. Nemini alteri marsupium venit in manus, & adhuc, quis abstulerit, quærimus? Vah! avaritiæ scelus! quanto tu tibi melius

Q

con-

consuluiſſes , miſer , ſi centum , quos pro-
miſerat pater , florenis voluiſſes contentus
eſſe ! Tu , optime Prætor , quod te decet ,
jam age. Nec facultas , ut vidifti , furan-
di homini perduto defuit , nec voluntas :
diuturnum ſilentium reum clamat. Nos
reo non crucem , non carceres , non exilium
petimus. Sententiam pronuntia , quam bo-
ni publici ratio poſtulat , & ex qua intel-
ligant omnes , quam nullum diſcrimen ſit ,
& crimen æquale , ſive quis per dolum alie-
na rapiat , ſive quod bona fide reperit , per-
fide retineat , & occultet.

Annuente hic judice Rhetor alter (pa-
tronus Sutoris ſic peroret : Qui æmuli
fuimus , Judex , hodie Aderſarii erimus.
Amicus Pater , o bone , amicus tu , ſed
magis amica veritas. Rhetor bonus es ,
ſed , niſi te amor in parentem excuſat ,
haud probus fatis , ut qui nobiliſſima arte
ad opprimendam innocentiam , & ſcelus
defendendum abuti ſis auſus. Ego uti
confiteor , ex Chriſtianæ charitatis legibus
accuratius acturum fuiſſe futorem , ſi citius
de reperto argento ad prætorem retuliſſet ,
ut Domino , quid poſſet ſperare , celerius
innotefceret ; ita tridui ſilentium pro
ſcelere computari , aut in argumentum
furti aſſumi poſſe , omnino nego. Vir
probus , ais , non ſiluiſſet. Cur non ?
Nempe

Nempe ne suspicionem furti incurreret. Næ tu temerarie suspicax es, si apud te suspicionem furti incurrit, qui de argento filet, quod reperit. Furtum, ajunt docti, & nos in Catechismo didicimus, ab illo committi, qui aufert, aut retinet rem alienam Domino rationabiliter invito: quid habet futoris silentium cum hac furti descriptione commune? Si statim expendisset in usus suos, si elocasset ad census, si pro debitis expungendis creditori partem saltem numerasset, tum scilicet recte furti argueres. At occultavit, custodivit, reddidit. Quid aliud homo etiam probissimus ageret? Non fileret tamdiu? Siluit, quia, si forte Dominus nusquam compareret, scire alios noluit, quantum sibi fortuna favisset: siluit, quia ut loqueretur, necesse non fuit. Credebat nempe, si Dominus crumenæ esset in oppido, aut abiisset reversurus, haud dubie curaturum, ut de jactura cives monerentur. Si transiisset alienigena non rediturus, videbat præpropere clamore multorum in se invidiam concitari posse. Ergo appetebat crumenæ dominium! Quis non appeteret, si juste posset acquirere? Injuste retinere quod non cupiverit, ostendit abunde, cum audito præcone reddidit sine mora. Nisi tu inepte tibi persuades, quod qui non ausus est

totum tenere, partem putaverit clepere tuto se posse. Nemo credendus est malus, dum probetur. Proba, Mercator, quod nongentos florenos crumena tenuerit: Proba, quod, cum restituta est tibi, centenis summam non per fraudem minueris: tum reum futozem fatebor. Juramentum obtrudis? Quasi mercatoribus non æque familiare perjurium, ac mendacium sit. Dignus eras, perfide, ut alius tuum marsupium invenisset huic bono viro dissimilis, qui tibi ex tota summa nec nummum reddidisset! Hic jam quod bonus, quod simplex, quod fidelis fuerit, hoc virtutis præmium ferat, ut periclitetur de fama, & vita? Fœda res! Ego sic existimo, Judex, quoniam iste affirmat, nongentos florenos in marsupio suo fuisse, idemque asserit, id, quod futor reperit, non nisi octingentos tenere, aliam repertam esse a futore crumenam, ab ea, quam iste perdidit, atque adeo futoris esse totam, donec alius se Dominum probarit: viderit mercator, ubi reperiat suam. Ita innocentiae, ita justitiae satisfiet, & intelligent cives, nihil se perdere, si, quod invenerint, reddant.

Addo secundum exemplum facundiae solemnis, cujus inventio, & dispositio supra est data.

Exem-

*Exemplum secundum Elocutionis.**Astræa contra Mæmonem.*

Exordium.

SI aliud superesset remedium, Jupiter, quo subvenire laboranti Orbi, ac sub pondere gravissimorum scelerum ingemiscenti levamen aliquod ferre possem: nunquam Dea contra Deum insurgerem, aut accusare tibi sustinerem illum, qui apud te tanti est, ut universi Orbis thesaurorum omnium administrationem unius prudentiæ, ac fidei committere, nihil dubitaris. Nunc, quoniam ex tantæ potestatis abusu flagitiorum tanta inundavit colluvies, ut ambigam, an infeliciora fuerint illa tempora, quorum tu funestam memoriam communi diluvio suffocandam esse, sapienter iudicasti. In una tua æquitate spem Orbis ab iterato interitu conservandi constituo, optime gnara, fieri non posse, ut tam noxio vel affectu, vel respectu te abripi finas, ut in unius sive hominis, sive Dei, virtuti inimici, gratiam, bonum universi, cui tu præsides, vellis pessumdare. Neque me odium movet, ut loquar (quanquam ut oderim, meretur fane, qui se omni consilio meo, omni industriæ & labori, adversarium posuit) movet amor humani

generis , cuius per optima præcepta excolendi provinciam tu mihi , Jupiter , commisisti. Urget horror scelerum , in quorum extirpationem , ut ego præ quovis Deorum incumbam ardentius , & nomen & officium Astrææ exposcit. Cogit denique suprema calamitas , quæ me in perniciosissimæ mortalibus fugæ consilium adiigit , nisi tu Mammonem officio pellas , & exulare ante me jubeas.

Propositio.

MAmmon enim , Mammon tanti mali una est causa : unus est reus omnium criminum , quibus Orbis inficitur. Quod , ne ego atrocius tibi , quam verius , queri videar , sine , obsecro , ut , quid ille agat , quid non agat , quaque ratione officium a te impositum faciat , per ordinem narrem.

Narratio.

EGo sic existimo , Jupiter : Cum decrevisses misereri hominum , eosque thesauroorum , quos terra excoquit , & gignit mare , participes reddere , atque ex hac causa decreti executionem huic mandasses : id scilicet voluisse , ut æqua distributio fleret

fieret in omnes : nemo superflueret , nemo egeret , quidam virtutis causa ditarentur liberalius , nullus tamen beneficentiae tuae solatio privaretur omnino. Ita sane tuam decere sapientiam , ita rectam rationem exigere , ita humanae Reipublicae commune bonum postulare arbitrabar. Sed iste nihil attendit haec omnia : Surdo & caeco si commisisses officium , melius administrasset. Vix ei claves tradideras , quibus aurifodinas recluderet , gestire gaudio coepit impotens sui , ac tanti honoris incapax. Descendit de caelo , vocat ministros , aperit pretiosas abyssos , aurum , argentumque purgari jubet : deinde monetam cudi multam , variam , omnem , Jupiter , tua signatam imagine , ut scirent homines , cujus beneficio bearentur. Bene haecenus , & ex ministri fidelis officio strenue prorsus , ac prudenter. Crederes reperiri non posse pro Domini gloria servum magis sollicitum. Se postquam exhausit montes , vim immanem metalli cusi imposuit curribus , quibus infidens ipse cum suis , per urbes & oppida vehi triumphantis in morem coepit ; erat novus splendor , insignis pompa , majestas ingens. Concurritur undique : omnes procidunt , adorant , supplicant DEO. Quid vero hic exspectas ? Nempe Jovis miseriae mortalium indolentis bene-

volentiam prædicavit? debebat. Quis esset ipse, a quo missus, quo fine, exposuit? Nihil. Virtuti præ aliis deditos, & tibi, Jupiter, magis addictos, præ aliis evocavit ad præmium? Utinam! Scelestos saltem laboravit, ut cognosceret: & cognitos abegit a curru, indignos, qui tua liberalitate fruerentur, pronuntians? Æquitas postulabat. Sed ille (o Deum insanum, & perfidum!) elatus superbia, ac per honoris insolentiam sui oblitus, & tui, nulla consideratione præmissa, nullo facto discrimine, in confertam turbam, utraque manu, sine fine, sine modo monetam projecit supplicibus. Factus est ingens tumultus in effusum aurum præcipiti furore ruentium. Plus habet, qui rapuit plus: & ditior est, non qui probior, sed qui robustior fuit. Imbeciliores oppressi alii, alii læsi sunt, nummisque, quos forte obtinuerant, per vim spoliati: modestissimus quisque vacuus abiit, quod miscere se furentibus nollent studiosi virtutis. Ex istis quidam accurrunt ad me, narrant factum, queruntur, auxilium postulant. Ego mirari primum, negare fidem facinus tam absurdum de Deo narrantibus, increpare velut invidos, & a cultu virtutis repentina mutatione alienos, ac dignos, qui egeant. Illi instare contra, obtestari adeo,

adeo, ut usurpare oculis vellem perturbationem rerum, quam induxisset tranquillæ huc usque Reipublicæ Mammonis iniquitas. Quid facerem? commota sunt viscera: abeo, video.

Divisio.

Quid viderim, dici paucis non potest. Et qui multa rapuerunt, & quibus obtigit nihil, pessime perversi sunt. Urtisque hæc Mammonis inconsulta temeritas ad omne scelus initium fuit.

Pars prima.

ET Divites quidem quantorum scelerum reos se faciant, difficile est, enarrare. Nam unde incipiam? Describam superbiam? Tanta est, ut plerique jam obliti videantur, se esse mortales. Incedunt splendentes auro ac gemmis, ut lutum abscondant, ex quo illos finxisti. Caput crines fictitii tegunt jam in cicinnos crispatis, jam in nodos collecti, jam in caudam protensi, jam erecti in montem; Variant enim, ne videantur sine ingenio ineptire. Supercilium tollunt, velut si in hoc Atlante cælum quiesceret. Oculis fulgurant, inflant genas, corrugant nasum, ut per hanc speciem venerationis tributum

ab obviis extorqueant. Si quis alloquitur, respondent verbo, ut Oracula solent. Si cui loquuntur ipsi, majori sibilant, pari strident, minori tonant. Cum de se dicunt (quod solent semper) fungus est Alexander, vappa Pompejus, infans Cicero, Aristoteles pecus, Lycurgus, & Solon stiptes, ipsi soli aliquid. Ex equo Trojano prodiisse se jactant, & ex Semideis natos.

Quanquam, utinam qui genus divinum crepant, saltem mores exprimerent hominum, & non sæpius degenerarent in beluarum naturam. Vidi ego, Jupiter, eos, qui mane adorationem tibi debitam exigebant pro se, velut alteri Joves, post meridiem ita fuisse sibi dissimiles, tanquam si poculum Circeum bibissent. Scilicet, cum assident mensæ, frugali patina, quod ratio postulat, contentos tu credis? Omne nectar, omnis ambrosia vilis est, quæ in patria nascitur: & nisi mensa gemat sub onere, jejunare se putant. Videre est turbam fervorum sudore manantium. Væ otianti, cum herus prandet! Inferuntur ex ordine ossa intrita, minuta, pulpa, gilgeria, atrocolia: sequitur caro elixa, assa, frixa, tosta, salita: mox ex villis apponuntur anates, anferes, columbæ, galli: ex sylvis lepores, cervi, fues: ex ære perdices, alaudæ, turdi, rusticulæ, pha-

phasiani : ex aquis adeo cancri , cochleæ ,
ostrea , ranæ , ut pisces omnium generum ,
& specierum non memorem. Crederes
pro exercitu stragem fieri , quam forte
decem ventres faciunt sibi. Atque hic
ridiculum est , Jupiter , videre , quam sub
initium mensæ modesti affideant. Non
clamor , non cachinus , vix auditur elatior
vox ; adeo omnes hianti ore , avidis oculis ,
toto animo intenti sunt patinis , forte ne
assus anser imprudentibus avolet. At ubi
prima famis rabies exfaturata est grandiori-
bus bolis , ecce tibi ! assurgit , qui præsi-
det , & vexillum ad bibendum attollit.
Certatim sequuntur reliqui , & alter alteri
vitam acclamat , quasi vivere digni sint ,
qui non ut vivant , edunt , sed ut edant ,
vivunt. Ex eo tempore modestia triclinio
pellitur , ingreditur impudentia : clamatur
ad ravim : voratur ad vomitum : potatur
ad crapulam : natant pavimenta vino :
omnis vocibus ebriorum vicinia personat.
Inde plerisque lingua balbutit , rotatur
caput , vacillant pedes. Flet alius , &
fluunt injussæ lacrymæ sine causa : Alius
ridet , & plaudit sibi idem Roscius , &
spectator : alius domiturit , & ronchos
parat : alius cantillat instar lusciniæ , quam
catarrhus oppressit : alius in rixam exilit ,
& Scythas debellat. Non una est facies
homi-

hominum, nisi melius animalia vocem, quorum in his conviviiis comitia celebrari. non sine causa existimes. Certe vix aliqua belluæ species desideratur.

Sed ferrem ista, Jupiter, quoniam, qui ejusmodi sunt, saltem aliquando exhalant crapulam: at qui se luxuriæ dediderunt, pessimi sunt. Hic ego filere malo, quam commemoratione turpissimorum criminum divinas aures offendere. Nullum in Orbe regnum est, nulla in regnis provincia, nulla in provinciis urbs, vix aliqua in urbibus domus, quam non hæc pestis corripuit. Nullus sexus, nulla ætas, nulla conditio sana est. Omitto vestium lascivium, qua se obviis procis puellæ prostituunt: Taceo lusus oculorum, petulantiam manuum, gestuum proterviam, linguæ licentiam, quæ jam inter vitæ civilis elegantiss numerantur: Nihil narro de fœdis cantibus, de libera conservatione, de scurrilibus jocis, de nocturnis conventibus. Hoc queror, fornicationes jam palam jactari: de adulteriis, de stupris, de incestibus vix esse, qui erubescat. Hoc fleo, quod neminem pudeat, esse impudentem, quod palam celebrentur lasciviæ choreæ, palam prostent, & laudentur infames picturæ, palam in theatris fœda exhibeantur, & spectentur cum plausu. Hoc doleo,

doleo , quod turpissima flagitia pueri discant , juvenes exerceant , viri laudent , senes non improbent.

Neque hæc tibi incredibilia videbuntur , Jupiter , si consideraveris , quanto in amore hominibus otium sit ; otium , inquam , cui qui deditus est , quid est aliud , quam sterilis ager , quem quia nullus exercet agricolæ labor , sylvescat necesse est , & in lolia , ac spinas totus exuberet ? Quid aliud , quam segne stagnum , quod , si nec a ventis movetur , nec a torrentium exundatione miscetur , scilicet in ranarum , bufoum , ac serpentium lacunam abibit ?

Jam , quid inde sequatur , vides . In tanta scelerum licentia prodigium foret , virtuti honorem haberi . Itaque qui modestus est , ridetur pro simplice , qui castus , exhibilatur pro misanthropo , qui liberalis , prodigus dicitur , qui pius , hypocrita , qui patiens , timidus , qui temperans , avarus , imprudens & ofor sui qui amat justitiam.

Sed neque hic sistitur torrens malorum : Rumpit obices , & omne litus transgreditur . Nam quoniam in hac vitæ licentia nulla potest sufficere pecuniæ copia , exardet cupido ingens inveniendi fundum , qui exauriri non possit . Ergo huc omnis cogitatio impenditur : huc tendunt omnes curæ , ne unquam desit pecunia , & sicut
ignis,

ignis, quod ajunt, nunquam dicit: sufficit! atque quo plus materiae congeritur, exardet vehementius, nullaue pabuli abundantia saturatur; ita isti, quos ditescendi cupido inflammavit, quidquid corraferint, parum putant, tantumque crescit plura habendi desiderium, quantum cumulus crescit pecuniae, quae habetur, nimirum ex metu, ne desit unquam, unde scelera nutriantur.

Quodsi media leniora votis non ferviunt, in tyrannos degenerant. O miseri agricolae! O subditi calamitosi! O viduae! O orphani! O mercatores! O opifices! Quam ego mallet, ut jam pro me vos loqueremini! Lacrymae vestrae, & singultus eloquentius perorarent, quam omnis Astraeae facundia. Recenseretis longum tributorum catalogum, quorum diversa nomina, & speciosi tituli vel memoriam torquent. Numeraretis mulctarum perpetua serie sibi succedentium acerbicatem: non loqui, non gemere, non hiscere palam licet, sine crumenae dispendio. Narraretis iniquas lites, in quibus in divitum gratiam causa cadere debuistis, & pati, ut, quod reliquerat orbitatis calamitas, advocati, ac judices raperent! Exhiberetis fasces litterarum, testes debitorum, quae isti apud vos contraxerunt quidem, sed nunquam, nisi

nisi verbis, aut verberibus solvent, adeo ne peti quidem sustinent, ut reddant, quod debent.

Sed, quid ego vos misereor, quando etiam sui sanguinis rationem non habent crudeles hircines! Non pater a filio, non uxor a marito, non frater a fratre tutus est, quando spem lucri redolet sanguis cognatus.

Dices: Gravia hæc mala sunt; sed cur Mammon est reus? Quia, Jupiter, nisi distributione iniqua Mammon in pessimæ vitæ homines opes nimias congestisset, non habuissent vitia, unde se alerent, minus, unde crescerent, & alia, atque alia parerent. Nunc assurrexerunt in solium, & pulsa virtute, arripuerunt imperium Orbis. Nam postquam istos experientia docuit, habenti pecuniam deesse non posse, quidquid scelerata cupiditas postularet: quid aliud expectare debuimus, quam quod experientiam exceptura sit libido habendi, libidinem conatus coacervandi conatum successus, successum licentia scelerum, licentiam dominatus.

Pars secunda.

SEd nimis diu de divitibus dixi: De pauperibus audire jam lubeat; etiam graviora narrabo. Pauperes in his rerum
cir-

circumstantiis despectos esse, ac miseros, satis ipse intelligis; nunc, quid inde sit consequens, perpende, quæso, attentius. Primum, cum videant, tot alios affluere bonis, quibus ipsi destituuntur, quid pronius est, quam in invidiam abripi? Quid deinde certius, quam desiderare similem felicitatem, & cogitare de mediis? Cogitant enimvero, & nullo discrimine honesti vel turpis, utraque manu arripiunt.

Non vides, Jupiter, numerum carcerum teterrimorum? Non audis catennarum strepitum? Gemitus victorum non percipis? Quæris, qui sint? Pauperes sunt, quorum alios egestas compulit ad furandum, alios pellexit ad fraudes, alios docuit artes prohibitas, alios ad rapinas animavit. Vides patibula pendulis cadaveribus horrida? rotis palo suffixis squalentia? ossium albertium congeriæ fœda? Quorum sunt? Pauperum sunt, quorum aliquis vias publicas obfedit prædo viatoribus fœvus, alius latrocinium occultum exercuit, ut tutius raperet, alius pro ficario serviit, alius urbem hostibus prodidit, alius parenti adeo, aut fratribus struxit insidias. Vides etiam, vides ganeas refertas prostibulis, lycea scurris, triclinia parasitis? Quid implent? Pauperes sunt, qui per prostitutionem corporum,

rum, per innocentium corruptionem, per turpes jocos, & scedas nugas faciunt quæstum. Quanquam & in ipsis plateis, quid vides? Mendicorum grex undique obsidet vias, & fores templorum maxime (nam intra templum vix aliquem videas, nisi qui orantibus obstrepat) otiosi homines, rudes, maledici, nulla honestate, nulla religione, nullo animo ad virtutem, prompto in omne scelus, quod lucrum ferat.

Quodsi consilia nulla succedunt: cum ad te pressi miseriis recurrere supplices deberent, & flagitare auxilium, hem! adversus teipsum insurgunt, Jupiter, tibi irascuntur, te blasphemant, & execrantur. Vidi ego nuper unum de hac facie civitatum, qui, cum urgente fame, nihil aut precibus impetrare, aut vi, vel fraude extorquere a divitibus posset, unde stomachi latratum compesceret: amens furore, irruit in templum dicatum tibi, ac cum vidisset imaginem in ara prostantem specie tua, armati fulmine, auro coronati, & sceptro verendi, infremuit, collisisque cum sonitu dentibus: Quid hic agis, exclamavit, iners trunce! Tunc Rex? Tunc Deus? Quid sibi hoc fulmen vult, si adversus sceleratos divites intorquere non audes? Quid sceptrum istud? Estne hoc

R.

Or.

Orbem regere! Alii ex deliciis crepant, alii fame pereunt! Audio, te Patrem vocari: quæ est hæc cura filiorum? Juvare potes, an non? Si non potes, miser es Deus: Si non vis, non mereris coli pro Deo. Ut dixit, rabie tumidus conspuat statuam, & frendens funem protrahit, quem in ultimæ calamitatis remedium servaverat sibi. Circumspicit: videt clavum prope aram infixum parieti, accurrit, alligat restim, stringit gulam, suffocat se.

O anathema gloriosum; O scelus Mammonis! Nam si illæ partem aliquam ex immenso fluvio, quem effudit in alios, in hunc miserum derivasset, nunquam iste in hæc adeo infana, & scelestæ consilia fuisset abreptus: nunquam sibi vitam, tibi honorem eripuisset.

Neque tu credas, hæc tantum a male feriatis hominibus fieri: etiam optimus quisque per egestatis miseriam cogitur desperationem consulere, quæ, quam nihil boni suadeat, nihil mali non audeat, pro tua sapientia fatis intelligis. Neque minus provides, fore, ut, nisi celeriter juves, paulo post inter homines nemo bonus supersit.

Epilogus.

EGi officium : Decerne , quid agendum sit tibi : mihi certum est, e terris migrare, nisi migrare Mammonem jubeas. Neque enim convivere diutius aut possum, aut volo flagitiorum omnium parenti Deo. Intuere Orbem terrarum oculo vigilante. Quem vides probum ? Pauculos illos fortasse, quos medios esse passus est tuus iste minister egregius , & nec pauperes, nec divites fecit ; cæterorum scelera fidem superant, & divinam patientiam vincunt. Quodsi ultra es tardus, vide, Jupiter, ne tua periclitetur majestas, & omnis veneratio cesset. Jam enim supremum cultum vindicare uni sibi velle Mammon videtur. Certe passim hæc jactatur parcemia : *Pecuniæ obediunt omnia.* Heu! quo ventum est ! Virtus exulat, Religio spernitur, Ratio non auditur : *Pecuniæ obediunt omnia !* Assurge in iram Jupiter, dignam Jove ! intelligant Mortales, quis Rector sit, & ex Mammonis supplicio discant, cui oporteat obedire.

Supereſt, Lector, ad absolutionem Opuſculi, ut exemplar ſacræ Orationis addamus pro idea bonæ Concionis in juvenum animis bene formanda. Praxin exhibeo primum, deinde Exemplum.

Praxis.

Est Syllogistica, uti supra docebam. Sic autem procedes.

1. *Ex textu selecto forma Exordium.* Exordii tres partes sunt: Explicatio, Applicatio, & Propositio, quia tria e, g. *Stylo rudi* sic exprimeres: Textus Evangelii pro 11. Dom. post Pentecosten docet: Surdum & mutum non invitum fuisse adductum ad Christum, quippe conscium suæ miseriæ, & cupidum sanitatis, ecce *explicatio*.) Nostri Hæretici autem adduci nolunt, quia negant se male habere, aut a Christo abesse, eoquod tres Religiones in Imperio toleratæ non nisi in minutiis differant; (*en applicatio*) hinc occasio est, & operæ pretium, hunc errorem arguere, (*en propositio*) cui si addas divisionem, dices: & juvat ostendere 1. Quod ex tribus una sola sit vera Ecclesia, 2. Quod, quæ sit ex tribus vera, facile possit discerni. Glossæ interpretum, meditationes Ascetarum, observationes propriæ circa textum per aliquot capita Chriæ (de qua videri potest superius pag. 170.) *Inventionem* Exordii dabunt: *Ornatus* accedet universim a brevitate. In specie, *Explicationis* elegantiam commendat Eruditio; *Appli-*

Applicatio laudatur ab ingenio : *Propositionem*, & *divisionem* multi volunt esse a *novitate* conspicuam : sed cum contraria sint exempla Ciceronis, Gallorumque, & Italorum hodie præ aliis celebrium : *novitatis* gratiam, sicut non sperno, ita nec commendo. *Charitatis*, & *soliditatis* summa sit cura. *Antithesis*, *Gradatio*, aut *Patronomasia* abunde ornant.

2. *Pars* 1. Confirmationis sit Syllogismus : *Christi Ecclesia non est, nisi una* : nam unam solum ædificare potuit, quod patet ex *notione Ecclesiæ* : sed *tres toleratæ Ecclesiæ non sunt una* : alias nulla hæresis separaret nos ab Ecclesia Christi, quod est contra Paulum : ergo non omnes tres, sed una sola ex tribus est Christi Ecclesia, quod confirmatur confutando objectiones. Additur transitio ad 2dam partem, quæ partim *Epilogus* 1mæ, partim *Exordium* 2dæ fit. *Pars* altera Confirmationis est rursus Syllogismus : Quæ una honorat Christum, una est Christi : præcipue si una vicissim honoratur a Christo in cælis, & vindicatur in inferis ! nam si talis non esset Ecclesia Christi, Christus esset deceptor. Sed quæ sit talis, facile discernitur, quod patet contemplanti terram, cælum, & orcum. Ego facile discernitur, quæ ex tribus Christi, quod confirmatur a reflectione

xione in sophismata, quibus adversarii seminare tuentur. *Ornatus* confirmationi addetur, si *testimonia* Scripturæ, & PP. (quando res exigit) cum textibus oppositis combines: si argumenta *ex ratione* illustres: si *a pari*, & *exemplo* confirmes cum figuris proposito, itemque *a sequelis* exaggeres ad sensum exhibitis. Quæ omnia facile præstabit, qui bene intellexit, quæ de figuris delectantibus, docentibus, ac moventibus primum, deinde de transitionibus, & affectibus in hoc opusculo docui.

3. *Epilogus* magni momenti opus est, & efficere debet, ut auditor contentus discedat, atque cum fructu. Officium illius est urgere scopum, sive *affectum* in Concione intentum, non tamen sterilem, sed qui *effectum* habeat. Propterea tria complecti *Epilogus* debet (sed ordine arbitrario) fructum, praxin & motum.

Fructus est propositum declinando a malo, aut faciendi bonum, & quidem cum particulari expressione personæ, loci, temporis, modi, medii, impedimenti, ut certius obtineas, quod quæris. *Praxin* declaret exemplum, quod imitari, aut fugere jubeas. Exemplum autem ejusmodi dabit Scriptura, Historia, observatio filiorum hujus

jus sæculi, nec raro ipsum Evangelium diei. *Motus* excitatur per commixtionem affectuum affectui primario subordinatorum, quam ut obtineas, 1. Repete *Thema* cum reflexione ad Auditores. 2. Repete *argumenta* primaria cum nova energia. 3. *Reflecte animum* ad affectus ex consideratione ad tria tempora nascituros, sicut alibi *de modo meditandi* docuimus. *Ornatum* vehementes figuræ absolvunt, quas Itali *historicalæ* ad movendam phantasiâ, Galli *textui* cum paraphrasi proposito ad auxilium memoriæ innectunt. In nostro exemplo *fructus* erit horror sectæ, & fortitudo fidei, *in specie* pro illo tempore, quando professio necessaria est, & sine molestiis fieri non potest. *Praxis* imitatio surdi & muti, qui postquam cœpit audire, etiam loqui cœpit. *Motus* per textum Apostoli: *Iustus ex fide vivit*, miscetur *optatione* ex præterito, ut vixissemus sicut primi Christiani: *Metu* ex futuro, quia fides sola non salvat: *Gaudio* de præsentî tempore, quia optima pars nobis obtigit, cum ex tribus una sola sit Christi Ecclesia, & quod Romana sit, dubitari non possit. Idea sic formata, jam ipsum exemplum huic Praxi conforme exhibeo.

§. IV.

Exemplum.

Thema. Adducunt ei surdum, & mutum.
Marci. 7.

Exordium.

Explicatio Thematis. Etsi surdum ac mutum esse gravis miseria sit; non est tamen ejusmodi, ut intuenti hominem cum his malis conflictantem continuo sub oculos cadat. Usu aurium, & linguæ caret: at viribus valet, recte incedit, bene dormit, cum gustu comedit, strenue laborat, jurabis ex integro sanum esse, donec alloquaris. Defectum duorum sensuum *alloquium* prodit.

Applicatio. Habetis imaginem viri Aca-
 tholici ad vivum expressam. Si morum
 ad omnes politicæ leges exactorum com-
 positionem inspicias: Urbanus, prudens, in-
 dustrius, affabilis, beneficus, centum Ca-
 tholicis melior est. Sed *alloquere*: invita
 ad Romanam Ecclesiam, *surdus* est: op-
 pugna errores, quibus adhæret, nihil re-
 spondet: *mutus* est. Unam differentiam
 poto, quod Evangelicus æger suæ calami-
 tatis

tatis conscius, remedii causa libenter ad Christum se adduci sit passus: nostri autem Adversarii in affectata sua surditate, atque silentio tanquam in prudente consilio sibi placeant, existimantes, non esse operæ pretium de fide disputare, eo quod inter tres in Romano Imperio inter se dissidentes Religiones, nullum reperiatur discrimen, nisi in minutiis; aut certe, quæ ex tribus doctrinæ Christi conformius sentiat, per certam sententiam definiri non possit. Hæc gemina opinio obstinat animos, ut ex mille vix unus ad Christum adduci se sinat: & fuit, qui, cum alibi accessisset Cœnam Eucharisticam cum Calvinistis, redux in patriam Luthero addictam eidem mensæ accubuit cum Lutheranis, dicens: utramque non aliter differre, quam si promissum pretium alibi *per cambium*. domi autem suæ *in numerata pecunia* accepisset. Ita plerisque præcipue Nobilibus in materia Religionis omnia adiaphora sunt, de quibus disputare in Scholis liceat, modo ab onere credendi conscientia absolvatur.

Propositio. Enimvero si res ita se habet, ut isti putant, aerem verberamus, quoties de vera Ecclesia disceptamus. Si enim ex tribus una componitur, nihil interest, cui adhæreas: potest quilibet in sua fide salvari.

Verum quia hic prætextus est scopulus, ad quem allidi facile fervor fidei inter Catholicos posset: idemque error fortius, quam omnis alius, hominem Acatholicum in consilio mutandæ religionis retardat: necesse est, ut radicitus suffodiam sterilissimam arborem frigidissimi Indifferentismi, cui se labans Protestantium causa acclinat. Itaque (*divisio*) duæ veritates hujus sermonis materia sunt. Ex tribus in Romano Imperio toleratis Ecclesiis *una sola est vera Ecclesia Christi*, hoc primum: *Et quæ ex tribus sit vera, facile potest discerni*, hoc alterum mei discursus est caput. Attendite! ipsum cor Protestantismi transfigo, dum ostendo, quam grande sit inter illum, & inter Romanam Religionem discrimen. Incipio.

CONFIRMATIONIS.

P A R S I.

Ex tribus in Romano Imperio vigentibus Religionibus una sola est vera Ecclesia Christi.

M. *Ajor.* Ecclesiam Christi illam appello, quam Christus, & non alius quispiam,

piam, ædificavit, seu qua dixit: *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam!* Ecce! suam vocat illam, quam ædificare ipse constituit, non aliam.

Minor. Jam igitur hoc quæritur, utrum Christus omnes tres Ecclesias in Romano Imperio vigentes fundaverit, an unam solum? facile responsum est, si, quid sit *Ecclesia*, seu quid sibi hoc vocabulum velit, perspeximus. Si vox *Ecclesia* ædificium significat divino cultui destinatum, & nihil aliud: potuit sine dubio Dei Filius millenas Ecclesias ædificare. Verum in nostra quæstione alia notio huic nomini subest. Non templum materiale, sed *Congregationem fidelium* hac voce designamus, *Congregationem fidelium*, hoc est, hominum, personarum, atque doctrinæ Christi fideliter adhærentium. Atque in hoc sensu affirmo, non nisi unam Ecclesiam posse Christum habere Auctorem. Quid enim ponis? Plures Ecclesiæ in doctrina fidei, quam profitentur, vel mutuo contradicunt sibi, vel non? Si secundum affirmas, finita est disputatio: plures illæ Ecclesiæ sunt una Ecclesia, eo quod sint una Congregatio idem credentium. Si primum asseris, quam parum sibi contradicere in doctrina Christus potest: tam parum Caput & Auctor dici poterit
Con-

Congregationum *in fide* sibi mutuo contradicentium. Aut age! Si unus Apostolus dicat: *Sola fides sufficit ad salutem*: alter doceat: *Non sola fides sufficit ad salutem*: quid sentis? Nimirum laboras, ut sententias sibi contradicentes inter se aliqua ratione concilies: aut, si id non possis, negas, utrumque esse *Apostolum Christi*. Alteruter, ais: impostor est: tam pugnantia Christus loqui non potest. Eja! vir bone! quod *de singularibus viris* concedis, cur *de Congregationibus contradictoria docentibus* negas? Fateri: non potest, *nisi una*, Auctorem Christum habere. Verum audio, quid opponas. Non, inquis, cessant esse de schola Aristotelis, qui disputant de aliquibus sententiis, *utram illas Stagyrita tenuerit*, modo illas tueantur, quas *certum est Aristotelem defendisse*. Cur igitur de Christi Ecclesia esse desinant, qui (cum & Christum credant, & Christo, quoties constat, Christum hoc, & non aliud docuisse) mere dissentiant in Articulis, de quibus nondum convicti sunt, quod ex ore Christi prodierint? Gravis objectio! sed quæ, si aliquid probat, nulla unquam hæresis extitit, nulla existere potest. Ebionitæ, Ariani, Monothelitæ, Eutychiani, Montanistæ, Pelagiani, & qui non? nunquam ab Ecclesia Christi discesserunt: Innocenter damnati sunt,

sunt, nec sine gravissima injuria a generalibus Conciliis per solemne anathema æternæ infamiæ nota affecti. Omnes enim & Christum, & Christo crediderunt *in illis articulis*, de quibus putabant certo constare, quod Christus docuerit. At nimirum per hanc ipsam *obstinationem* Hæretici facti sunt, quod *quid*, atque *quo sensu* Christus docuerit, *definire* ipsi voluerint, quin acquiescerent *definitioni Ecclesiæ*, cui contradicebant. Quid Aristoteles senserit, sciri certo in multis argumentis non potest: quid autem Christus docuerit, *infallibiliter* docet Ecclesia Christi, quippe quæ si *contradictoria* doceret, utique a Christo deficeret prævalentibus portis inferorum, contra ac Christus prædixerat. Itaque qui membra Ecclesiæ Christi sunt, necesse est, ut uniformes sint, & ejusdem sensus *circa attributa divina* contra Atheos, & idololatrias: uniformes, & ejusdem fidei *circa Articulos revelatos* contra auctores hæresum, propriique judicii adoratores: uniformes denique, & ejusdem disciplinæ *circa ritus externos*, per quos ejusdem fidei professio fit, contra Schismaticos, atque inobedientes præceptis Ecclesiæ. Hæc *triplex uniformitas* efficit unam Ecclesiam, quæ quanquam major & minor esse possit in diversis gentibus, atque temporibus,

nun-

nunquam tamen, & nusquam *Contradictionem* admittit, quin destruat *Ordo Hierarchicus*, sine quo uniformitas conservari non potest in communitate, cujus quot capita, tot sententiæ sunt. Videtis ex his, Auditores, quam misere hallucinentur, qui de tribus in Romano Imperio toleratis Religionibus dicunt: *Hæ tres una sunt!* Ita, ita, una sunt *illa unitate*, qua hircocervus unum est animal, & conflari contradictoria in unam substantiam possunt. Fateamur, quod res est: *tres sunt*, quæ *tolerantur*: sed ex tribus *una sola* pro foro interno *tolerabilis* est, quia una sola est Christi: unam solam Christus fundavit.

Conclusio. Non igitur perinde est, cui *ex tribus* adhæreas: neque in sua quisque fide salvari potest, postquam Christus nos monuit, pro Ethnico & Publicano habendum esse, *qui Ecclesiam non audierit*, illam utique, quam ipse ædificavit; illam *unam*, quia plures ædificare non potuit. Illius auctoritatem voluit tantam esse, ut, si vel in uno Articulo, quem *credendum* proponit, *pertinaciter* contradicas, actum sit de salute, sicut Paulus testatur ad Gal. 5. Legem circumcisionis sublatam esse *prima Ecclesia* definiverat. Contradicebant Galatæ. Erat quæstio facti, atque adeo ex aucto-
ritate

ritate decidenda. Verum cujus auctoritas tanta erat, ut posset in obsequium fidei, & ad cæcam obedientiam integram Communitatem captivare? Ecclesia erat, & tanta erat, ut scriberet Apostolus: nisi submittitis fastum, *Christus vobis nihil proderit*, & quod consequitur, periistis. Hem! Galatæ in Articulis primariis omnibus sentiebant cum Ecclesia: *in unico*, eoque, ut videri Sciolis nostri temporis potuisset, levissimo *obstinatius* contradicebant: quid fit? Doctor gentium, nisi cederent, excommunicat homines, ab Ecclesiæ *unitate* exclusos esse declarat, ad eandem cum Ethnicis calamitatem condemnat: *Christus vobis nihil proderit!* I nunc, & *ex tribus* Religionibus in Romano Imperio toleratis *unam* conflare doce: eo quod unum Deum, unum Christum, unum baptisma profiteantur, etsi circa alia dogmata dissentiant. Paulus aliud docet: una, una est Ecclesia Christi: ei vel in uno Articulo contradicere *pertinaciter*, est crimen lethale: *Christus vobis nihil proderit.*

Transitio. Verum quamdiu de veritate contendimus vel terminos penetrantibus nota? Religionis nomine intelligimus *complexum* articulorum, quos Christus sive *explicite* (ut loquantur cum Scholis) sive *implicite* docuit. Tale complexum non potest

potest esse, nisi unicum: Si enim in altero complexo vel unicus contineatur articulus alteri contradictorius, jam Christus, qui veritas est, alterius Auctor esse non potest: sequitur, Religionem, cujus Christus est Auctor, non esse, nisi *unicam* posse. Superest, ut, quænam *ex tribus* sit Christi, discernere doceamus. Nam, cum singulæ suos Doctores habeant, atque propugnatores acerrimos, ore, ac calamo tanquam pro aris & focis certantes: dicta illorum autem, & scripta dijudicare *doctis* infiniti laboris, *indoctis* irriti conatus sit actio: divinæ Providentiæ opus fuit, *Religionem* sive complexum articulorum a Christo revelatorum, & adeo *suam Ecclesiam*, sive, Congregationem hominum (seu pauci sint, seu multi) illud complexum fide publica profitentium *per certa signa* sic manifestare, ut nemo suæ salutis cupidus *prudenter* posset ambigere, cui sectæ se adungere debeat, si doctrinam Christi sectari vellet. Atque hoc est, quod Deus Ecclesiæ Romano-Catholicæ præstitit. Plaudite Fratres! *Ex tribus in Romano Imperio toleratis Religionibus una sola est Christi: una sola est vera: hoc demonstravimus satis.* Quod *quæ ex tribus una sit vera, facile possit discerni*, demonstrabimus modo. Plaudite! audietis, quæ cælo favente fidem vestram,

si

si mortua est, resuscitabunt, si languida, animabunt, si viva, & sana, inflammabunt. Ad rem.

P A R S II.

*Quæ ex tribus in Imperio Romano
vigentibus Religionibus una sola sit
vera Ecclesia Christi, facile
potest discerni.*

Major. Ego sic existimo: Prudenter dubitari non potest, quin illa sit Ecclesia Christi ex tribus, quam unam honorat Christus in cælis, quæ una honorat Christum in terris, quæ una a Christo vindicatur in inferis. Si decepti sumus, tu decepisti nos Domine, dicemus cum Richardo, tu, qui Religionem non tuam tot notis tui amoris ornasti, ut non nisi imprudenter ad aliam nos potuissemus convertere. Absit! non est hic mos fidelis, atque veridici Numinis, Prophetam non suum, clamantem: Hoc dicit Dominus! per signa ac prodigia sic honorare, ac si esset missus a se: populosque per ejusmodi fallaciam ad fidem impostori faciendam inducere. Absit! Qui Deum colit, & a Deo colitur: illum nos secure audimus. Loquere, Domine, per
S servum

fervum tuum : audit servus tuus loquentem in nomine tuo ! Quem tu honoras , non potest indignus honore esse.

Minor. Bene habet. Oculos igitur tribus in Imperio Romano toleratis Religionibus applicemus. Eja ! cui ex illis a Christo fit honor *in Cælis* ? Dicendum est , aut nullum esse Cælum , aut pro Romano-Catholicis esse. Agite enim , in quo Choro Sanctorum inveniemus Calvini , aut Lutheri Sectarium ? Quo nomine appellatis reformatæ Religionis Patriarcham , aut Prophetam ? Non contradicentis conscientiæ testis verecundia vultum pingeret sanctum Lutherum , sanctum Calvinum pronuntiant ? Quis hujus farinæ hominum prodigiis claruit , ex quibus , quod inter Cælites locum invenerit , prudens judicium fiat ? Nostri sunt , nostri , quos Dominus inter Patriarchas collocavit in cælis , postquam in terris ipso impellente tot Ordines Religiosos fundarunt. Nostri Apostoli , & Prophetæ , quotquot in prædicando Gentibus Evangelio defudantes ex mediis laboribus ad denarium recipiendum evocati sunt. Nostri Confessores , & Martyres , hi coronati laurea propter pugnas pugnatas cum inimicis Romanæ Ecclesiæ : illi vestiti gloria propter carnem pœnitentiis debellatam :

tam : propter Mundum doctrina de sancta fide, & bonis operibus devictum : propter Sathanam cum suis ex antiqua possessione mille Provinciarum ejectum per Crucem constitutam in Altaribus, in quibus Princeps tenebrarum adorabatur. Nostræ denique sunt liligeræ Virgines, quas cœlum habet, five quia castitatis voto se obstringentes soli divino Sponso amorem suum intra Asceteria consecrarunt : five quia vitam in acerbissimis tormentis ponere, quam juratæ Virginitatis florem per incestas nuptias fœdare maluerunt. Inspicite, boni viri, grande Bollandi, & sequacium opus : patiar, ut triumphum canatis, si ex tanto numero Sanctorum, quorum ibi Vitæ *cum summa crisi* scribuntur, vel unum cum aliqua similitudine veri vestræ sectæ vixisse addictum, atque in ejusdem professione obiisse probabitis. Inanis conatus est. Viros doctos, viros fortes, viros prudentes, viros industrios, viros in omni genere virtutum *moralium* eximios exhibere potestis : Sed hæc omnia decora despiciens Christus : nonne & *Ethnici* has laudes merentur ? inquit : *Sanctum* exhibete ! Sancto *meum Cœlum* promissi : cæteros ad campos Elysijs, qui *Cœlum Poeticum* sunt, ablego. Ibi *Philosophica* virtus suum præmium habet. Mihi illa sola in honore est, quæ ex radice

Sanctæ fidei germinat. Non est autem fides sancta, nisi quæ sanctos facit. O ut vos sancta invidia ureret, amici, quando auditis, legitis, videtis, solos nostros esse, de quibus certum est, quam plurimos summo honore in cælis a Christo coli (auditis autem ex prodigiis, legitis in Calendariis & Martyrologiis, videtis in templis a prima Ecclesiæ ætate memoriæ alicujus nostrorum Sanctorum dicatis) næ vos celeriter parium a Christo honorum cupiditate ellecti, superbum caput illius Vicario submitteretis, intelligentes, non posse non esse Christi Religionem, quæ sic a Christo honoratur. Addite: Et quæ sic Christum honorat. Superi! quam latus iterum se campus aperit in lætissimum prospectum honorum, quibus a solis nostris Christus in terris afficitur in se primum, deinde in suis, postremo in sua doctrina. Quid agitis Protestantes? Reformatæ Ecclesiæ membra vos esse iactatis? jo! Reformatio vestra quanto honori est Christo? Christus unctum dicit, quia Propheta, quia Rex, quia Sacerdos est, qui ungi solebant. Si reformari Ecclesia potuit in fide, profecto errare potuit, & portæ inferi prævaluerunt: Christus falsus Propheta fuit: magnus honor! Si cessavit Ecclesia, Rex nullius, si facta est invisibilis, Rex invisibilis Regni in terris Christus

Itus fuit : magnus honor ! Si Missæ Sacrificium non est Sacrificium verum , & Christus in sola Cruce Sacerdos fuit : ergo *Religio Christi* (id quod hodie Judæi plangunt, & sana ratio etiam inter barbaros semper reprobravit) Religio erit sine Sacrificio , sine Sacerdote : magnus honor ! Nos reverentius de sapientia , & sanctitate nostri Redemptoris sentimus. *Prophetam* colimus, cujus verba , vel si cælum & terra transeant, non præteribunt sine effectu , *Regem* adoramus, cujus Regni non erit finis in fine mundi , sed de terrestri in cœleste translatio , Regnum omnium Sæculorum. *Sacerdotem* credimus secundum ordinem Melchisedech , qualis non esset , nisi Sacrificium cruentum modo incruento sub specie panis & vini perpetuaret. In sola fiducia omnis, quo Christum colitis , vester honor consistit , & in ejusmodi fiducia, quam ipse damnat , quoniam otium generat, & fructum suæ Passionis una cum desiderio pro ipsius gloria atque imitatione multa agendi , patiendique extinguit. *Servus meus es tu Israel : in te gloriabor !* eja ! ad vos hæc exclamatio, an ad nos pertinet ? Quæ gloria a vobis ad Christum venit ? Declamatorem corrupti textus auditis : cantilenam in vestris templis cassæ nuci similem cantatis : bucellam a nullo Sacer-

dote consecrati panis accipitis : habet Dominus, unde sibi de vestris honoribus plaudat. Nos autem honoramus illum *de nostra substantia* : ædificamus templa & numero plurima, & ornatu magnifica: in Sacramento Altaris prostanti flectimus genu, & cor adsternimus : Nomen illius quod Orbi universo innotuerit, omniumque Gentium linguis celebretur, nos nostro labore, nostro sudore, nostro sanguine effecimus. Quid? quod nos Dominum non *in se* modo, sed & *in suis* honoremus. Colimus *Matrem*, quam ipse coluit, & coli exquisitis titulis ab Angelo jussit: colimus *Amicos*, quos ipse singulari virtute, ac prodigiis conspicuos reddidit: colimus *in Vicario*, quem ipse sibi traditis clavibus substituit, ut visibilis Ecclesia a visibili Capite regeretur. Quid jam de cultu, quo Christi *doctrinam* colimus, dicemus? Verbum Dei scriptum nos per sedecim sæcula custodivimus illibatum: vos corrupistis. Verbum Dei traditum, sine quo ne quidem utrum scriptura existat, sciremus, nos adoramus: vos exploditis. Dicente Christo: *Hoc est corpus meum*, nos reverenter assurgimus: vos impudenter regeritis: *Non est, sed erit, cum sumemus!* imo *non est corpus, sed figura corporis*. Nos interpretamur Scripturam caute ex sensu Conciliorum, & Patrum,

Patrum: vos temere, & pro lubedine explicatis, & quæ explicare ad vestrum sensum non potestis, integra capita, librosque petulanter expungitis, sic ut qui Reformatæ Ecclesiæ gloriam sibi tribuunt, etiam *Reformatores Scripturæ* videri velle videantur. Christo JEsu, judica inter nos & hos, utris tuus honor sit cordi?

Judicavit. Descendamus *ad inferos*: ibi cujus Religionis contemptus æternis flaminis vindicetur, videbimus. Qui ardent? *Judæi*, qui omnium primi persecuti sunt nostram, non vestram Ecclesiam, occiso Jacobo, cujus Epistola, quæ fuerit mens Apostolorum circa fidem & opera, luculentissima testis est. *Ethnici*, qui per integra tria sæcula per omnem terrarum Orbem exquisitis suppliciis enecaverunt eos, quos non vestra, sed Romana Ecclesia summos Præsides Sacrorum habuit, aut qui ab istis missi ubique sanctissimum Crucis signum populis adorandum exhibuerunt. *Hæretici*, qui non ab alia, quam a Romana Ecclesia malevole deficientes ab eadem judicati, damnati, anathemate percussi misere perierunt. *Turcæ*, qui Græcam Ecclesiam Romanæ rebellem facile everterunt: a nostra autem (ut intelligas, cui cælum assistat) nunquam non repulsi, victi, debellati fuerunt. *Apostatæ* tandem, quo-

rum nullus a Romana Fide eo fine defecit, ut in aliena secta sanctius viveret, aut securius moreretur: omnes aut amor vitæ liberioris, aut spes lucri, aut impatientia malorum, aut metus supplicii, aut denique alia violenta affectio circa bonum, aut malum temporale abstraxit. Omnes furorem suum furore æterno luunt.

Conclusio. Enimvero cæci sunt, qui ex tot prærogativis nondum discernunt, quæ ex tribus in Romano Imperio toleratis Religio- nibus sit Ecclesia Christi. Mores nobis male ad fidei normam compositos Refor- matores nostri obijciunt: *Festucam* vident in oculo nostro, *trabem* non vident in suo. Hypocritæ! de fide disputatio est, non de moribus, qui ut fidei nostræ ab omnibus conformentur, optari potest, sperari non potest. Hoc certum est, quod, quantumvis mores ad leges virtutis optime exascia- ti sint, *sine fide tamen placere Deo impossi- bile sit*, nisi Paulus mentiatur. Vestra au- tem fides qua spe defendi contra Romano- Catholicam poterit, quod sit salvifica? *Per calumnias*, cum dicitis, nos Christi merita, & Scripturam contemnere? Injuria est. *Per mendacia*, cum clamatis, nos Sanctos Diis æquare? Petulantia est. *Per jactan- tiam*, quod purum Dei verbum nulla in- ter-

terpretatione humana permixtum prædicetis vos, quorum tamen quilibet aliter sententias Scripturæ intelligit? Deceptio est. *Per cachinnos*, quibus nostras consuetudines, sine distinctione usum ab abusi- bus, quos ipsi damnamus, exploditis? Malignitas est. *Per detractiones*, quibus id agitis, ut Monachorum veneratio, Sacerdotum dignitas, Pontificum majestas ex fabellis, historiolis, fatyris simplici plebeculæ, & imperitæ Juventuti vilescat? Scurrilas est. *Per Sciomachias*, per quas oppugnatis, quod nos non negamus, defenditis- que e. g. Matrimonii sanctitatem, quando nos statum Virginalem tantum esse sanctiorem ex Apostolo tuemur? Puerilitas est. *Per Logomachias*, quando de voce tricamini, & nomen e. g. Transsubstantiationis, aut purgatorii in Scriptura inveniri negatis? Infantia est. *Per homonymias*, quando genus cum specie confundentes nulum e. g. dari Sacerdotem singulariter consecratum creditis, eoquod in Apocalypsi omnes fideles nomine Sacerdotum or- nentur, cum tamen ibidem etiam Reges vocemur? Astutia est. *Per argumenta omni Sectæ communia*, quando omnes Scripturam interpretantur pro se: Stultitia est. *Per Solatiola* denique, quæ Indifferenti-

S 5

mus

mus aspergit, docens, quod in substantiabilibus non differamus? Desperatio est.

Epilogus.

F*Ructus.* Ah! inter tres Religiones in Romano Imperio tolerata una sola est Christi, & quæ illa sit, facile potest discerni: non est excusatio. Equidem *Surdi* sunt ad hos clamores *Acatholici*: ideoque *Muti* etiam, nec unquam, quod de hac veritate convicti sint, confessuri. Nunquam enim patientur se ad Christum adduci, a quo fanarentur, ferreis vinculis alligati suo auro, suæ familiæ, suis officiis, suis præiudiciis, suæ contumaciæ. Compatimur infelicibus, & ut Dominus per violentam gratiam catenas, quæ ligant miseros, disrumpat, rogamus. Nobis autem plaudimus, quia nos amat Redemptor, quos in Ecclesiam suam misericorditer adoptavit. Væ nobis, si sic nati essemus, ut illi! Quis nostrum abjecisset educationis præjudicia? Quis *amore fidei* patriam, amicos, familiam, titulos, Regum gratiam, omnia contempsisset? Quis ultro se objecisset calamitatibus exilii, & incertæ sustentationis miseriis? Attamen hoc dicit Dominus: Qui amat Patrem, uxorem, filios, imo vitam, uti & animam suam plusquam

quam me, non est me dignus! Videte, in quanto periculo salutis fuissetis varfati, nisi Catholice nati fuissetis. Catholici sumus: Eja; audacter sumus. Non in angulis, in cubili, de nocte tantum: sed in media luce, in publicis templis, in frequentibus curiis, in aulis, in castris, ubique sumus. Nusquam erubescamus Evangelium: ubique profiteamur ore, ac opere, qui sumus in fide.

Praxis. Videtis? Surdus & mutus noster, postquam *audire*, statim & *loqui* cœpit, atque Christi potentiam palam prædicare. *Audistis*, unam solam ex tribus Religionibus Christi esse, eo quod sibi contradicere Christus non possit: *Audistis*, facile ex tribus discerni, quæ Christi sit, quoniam sola Romana & honorat Christum, & a Christo honoratur: jam tempus *loquendi* est, & quæ audistis, opere profitendi.

Modus. Modum Apostolus docet, dicens: *Iustus ex fide vivit.* Magna felicitas est Catholice credere: Sed non minus magna necessitas, Catholice vivere. Sic primi Christiani vixerunt heu! quam dissimiles nobis per omnia, sive quæ ad Deum, sive quæ ad proximum, sive quæ ad seipfos pertinebant. O si essemus ut primi, essent & illi alii, qui inter nos Acatholici vivunt.

Nunc

Nunc quia fructus fidei non vident in nobis, putant, nostram Religionem vix differre a sua. Errant, & pereunt in hoc errore. Erratis & vos, si creditis, per solam fidem vos salvos fore: & si in hoc errore perseveraveritis, similiter peribitis. *Iustus ex fide vivit*: Igitur qui vivit ex impetu, ex more, ex legibus Mundi, aut carnis, & non ex fide, non est iustus: nec erit salvus. Sancta fides, & vita improba monstrum formant: monstrum in cælo Christi non habet locum.

Sic composito sermone puncta præcipua cum nexu collige pro notis marginalibus, quas deinde solas mandabis memorie. Ita medium tenebis. Qui enim de verbo ad verbum discunt, immani labore vix hoc obtinent, ut libere, ac sine anxietate perorent. Qui autem nihil scribunt, quam puncta (nisi a Rhetorica naturali abunde instructi sint, aut in artificiali diu se exercuerint) difficulter gratiam & robur in dicendo habebunt: imo nonnunquam dicent, quæ dicta nolent. Viam, quam suadeo, ito Lector: & si pronuntiationem vicacem his industriis addideris, omne punctum tulisti.

Plura exempla ex hac praxi composita invenies Lector in Opusculo meo Germanico
de

de Virtutibus Theologicis , & in triduo
Sacro, quod pro viris Nobilibus & Literatis
edidi. Itaque finio : Ut labor meus utrique
Reipublicæ, Ecclesiasticæ , atque Politicæ
profit , faciat ille, cui soli laboravi , &
qui unius, sicut omnium bonarum
actionum Alpha, ita Omega
est, ac

F I N I S.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

XX N. 87

Neumayr, Franz,

Idea Rhetorica

Augusta u.a. 1768

L.eleg.g. 281 a

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10574373-5

VD18 14516837-001